This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06818328 8

Diana

Januar 1895. Nr. 9.

234898

DANIA

TIDSSKRIFT FOR FOLKEMÅL OG FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

OTTO JESPERSEN OG KRISTOFFER NYROP

BIND III, HÆFTE 1
(FEMTE ÅRGANGS FØRSTE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHESKE FORLAG
— Lybecker & Hirschsprung —

1895

Universitets-Jubilæets danske Samfund Nr. 80.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1901

ET PAR STUDIER FRA LÆSØ.

AF

THEODOR A. MÜLLER.

(Tegningerne af Oscar Poulsen.)

---

1. Nogle spredte småting.

Trævæxten er på Læsø ganske middelalderlig: birk og røn, mange pragtfulde linde, lidt egepur, først og sidst el; ikke en bøg paa hele øen. — —

I et par små forsvindende klitsøer oppe i „Højsandene“ og på de med violette saltplanter, klokkelyng og højt klitgræs bevoxede „Rønner“ er der fortræffelig jagt især på fugle; ænder og gæs rejser sig i hele skyer; ud for stranden er der også mange sæler; jagt skal være en væsentlig indtægtskilde for mange. Her ud driver om sommeren beboerne deres kvæg og store gåseflokke; drenge og piger, der vogte dem, fører her i varme sommerdage en højst munter friluftstilværelse; hyrdehuse, halvt underjordiske med græstørvstag eller som en rævehule gravet ind i et Dige, sés i mængde. — —

Tæt ved Byrum kirke har en gammel mand i et dige bygget sig en bolig, anlagt ganske som gravkamret i en kæmpehøj: en stensat gang fører til det helt under jorden værende kammer, hvoraf kun taget, en omvendt båd, rager op over jordoverfladen; to fliselagte rum, så små, at man knap kan vende sig, men hver krog benyttet som i et skibs lukaf. — —

I Byrum kirke en i holdningen dejlig St. Barbara. Træskærerarbejde (Fig. 1); c. 4' høj; træet har overalt været overtrukket med et tyndt malet og forgyldt gibslag; dette er delvis vasket af, og formerne sés der hårdere og mere tørre end, hvor det endnu sidder (ansigt og overkrop). Hele fig. er oversmurt med perlefarve. —

Fig. 1.

Paa korhvælvingen i Vesterø en del kalkmalerier, forestillende hver i sit felt én af de hellige tre konger ridende paa vejen til Betlehem; de kommer i stort følge: foran narren blæsende i hornet, i fuld galop, så spidshuen flagrer lige bag ud; svende i panser og plade med kongens banner; på marken mynder efter en ræv, et kobbel grævlingehunde o. s. v. Trods tegnefejl og al råhed er der gode, meget naturalistisk opfattede enkeltheder (et af kongernes hoveder, vist også et par hunde).

2. Samkvem og afsluttethed.

I denne tid, da spørgsmålet om kulturers stedbundethed eller kulturlån, om samkvem og afsluttethed drøftes så meget, faldt følgende forhold mig i øjnene; måske et beskedent bidrag til spørgsmålet; det forlanger ikke at tages for alt for meget: Læsø lå, indtil der for et par år siden kom en regelmæssig dampbådsforbindelse i gang med Frederikshavn, ganske udenfor den almindelige samfærdselsvej; der var såre mange koner, der aldrig havde været borte fra øen; men selv indenfor denne, der i sin største udstrækning kun er $3^1/_2$ mil lang og $1^1/_2$ mil bred, kom folk kun lidt sammen udenfor det nærmeste nabolag; fra udkanterne f. ex. Østerby og Vesterby sjældent. Til daglig levede man hjemme på gården som en snegl i sit hus; så godt som hele gårdens forbrug forfærdigedes på denne selv; en ung sømand fra Vesterby fulgte en dag med mig op til Østerby, men kunde ikke finde vej stort bedre end jeg; han havde kun været der en gang eller to som dreng. — Paa Samsø adskiller en bred lyngbegroet tange Nordby fra Sønderbyerne; den overskrides ikke meget; slægterne på begge sider indgår stadig kun giftermaal indenfor deres egen kres; der er dialektiske forskelligheder mellem de to dele af øen; ansigtstyperne ere forskellige; en maler, der havde ligget lang tid på Samsø, påstod, at han strax vilde kunne skelne folk fra de to ødele fra hinanden; Nordbytypen: styg, lidt tilbageskrånende pande, opstoppernæse, fremspringende underkæbe med underbid. Det, at en let overskridelig hedestrækning kan danne en kinesisk mur, viser, hvor ringe trangen til samkvem udenfor ganske snævre krese er på en saadan afsides liggende plet. Men i det øjeblik den inddrages i det almindelige samfærdselsnæt ophører hindringen at adskille: paa Læsø har gårdene tidligere ligget jævnt spredt over hele øen; siden dampskibsforbindelsen er begyndt, trækker de for det første ned til havnevejen og så langs denne ad havnen til, hvor de begynder at koncentrere sig til en by. På steder, der ligge langt udenfor den almindelige samfærdselsvej, vil man måske ikke kunne tænke sig trangen til samkvem snæver nok.

3. En parallel i moderne og „primitivt“ samfund.

Til for ikke mange år siden, nu kun delvis, fandt på Læsø følgende arbejdsdeling gennemført sted: manden udelukkende fisker og sømand, ofte borte i årevis og sjælden hjemme mere end et par vintermåneder; gårdens drift og alt markarbejde besørges af konen ved hjælp af piger og hos velstående folk desuden af et par bønderkarle fra fastlandet; det er konen, der om efteraaret vender jorden, det være sig nu med plov eller som i ældre tid med den korte knæspade, hende der graver græstørv, kører gødning eller klapper den til brændsel; når manden er hjemme, sidder han bag i vognen, og konen har tømmen (stadig et ret hyppigt syn). Det falder ikke ham ind mere at gribe ind i hendes departement end hende at ville regere for fiskeriet og for, hvorhen han skal tage fragt eller hyre; de står ganske jævnsides hver med sit arbejdsfelt.

Ganske samme arbejdsdeling finder vi hos alle bosiddende jæger- og fiskerfolk med begyndende agerbrug: manden driver kun jagt og fiskeri; kun kvinderne lægger mandiokarødder, planter bast- og farveplanter om hytten, høster og bestyrer forrådet, hver har sit „køkken“: manden sit kødkøkken, kvinden sit vegetarianer-køkken. Denne ret mærkelige arbejdsdeling er altså så lidt som f. ex. det at bygge pælebygninger bundet til noget bestemt kulturtrin eller nogen bestemt „alder“; den udvikler sig af sig selv overalt, hvor det ustadige jæger-, fisker- eller sømandsliv yder hovedunderholdet, men skal forbindes med lidt agerbrug, det være sig hos et stenaldersfolk som Nu-Aruak eller i kongeriget Danmark; kvinden kan vanskelig gå på bjørnejagt eller føre et skib, til nød håndtere en spade og styre et par heste.

Om det på Læsø er **kvinderne**, der har æren af at have „opfundet“ agerbruget, således som Carl v. d. Steinen i sin fortræffelige bog „unter den Natur-Völkern Central-Brasiliens“ har påvist det for de vilde folks vedkommende, skal jeg lade være usagt; på noget højt trin har de ikke holdt det: dyrkningsmåden er som for slægtled siden, og der tages ikke

jord ind til dyrkning ud over hvad moder og mormoder har gjort (1871 var af 18,728 tdr. land de 15,600 bevoxede med lyng eller overdrev, 212 fredklit og 387 flyvesand. Trap).

Naturligt er det, at konen ved denne ordning har et ret betydeligt ord at sige i de fleste Læsøhuse. I sommer så en lærer fra Læsø på en gård tæt ved Ålborg; det var konen, der viste om og sagde besked om alt, og da der skulde tales om prisen, var det også hende, der førte ordet, medens manden sad i den anden stue, så læreren ikke kunde tilbageholde en bemærkning om, at det nok her ligesom på Læsø var konen, der styrede gården. Han havde truffet det rette; konen var virkelig fra Læsø og havde ført sit hjemsteds skikke med sig; kun havde manden her ikke noget fiskeri eller nogen koffardifart at betragte som sit territorium.

4. Gamle boliger og dragter.

De ældre Læsøhuse ere alle af en bestemt type; de findes endnu i stort tal, men giver mere og mere plads for nye og bekvemmere boliger. Det er lange, hvide bindingsværkshuse med mange og små grønmalede vinduer lige under tagskægget; taget er af tang, vældig højt, ofte flere alen tykt og, især paa udhusene, nående omtrent ned til jorden med udskæringer til vinduer og døre; bleget hvidgråt i solen og om sommeren tæt bevoxet med alle slags blomster og græs ligner det et blomstrende dige; det skal være lunt om vinteren og holder ved sin tykkelse varmen ude om sommeren, der beregnes 15 læs tang pr. vinduesfag, og af sådanne er der ofte 20 og der over, men er taget engang lagt kan det holde sig det ene slægtled efter det andet uden udbedring. Til Læsøgården hører vippebrønden og den lille skrøbelige, firkantede træmølle på en lav træfod. — I modsætning til det ydre, er det indre af de gamle Læsøgårde næsten overalt moderniseret; de gamle store stuer ere delte og tapetserede, på de større gårde er den gamle beboelse ofte lavet om til udhuse, og et nyt stuehus bygget. I de bevarede stuer er væggene ofte beklædte med hvide og blå Hollandske fajanceplader eller oljemalede med varme og livlige farver, i et par

tilfælde i hele deres længde forsynede med oljemalerier på træunderlag (et sted engle; et andet sted de 12 apostle, nu solgt); dørene er de fleste steder gamle kahytsdøre med små

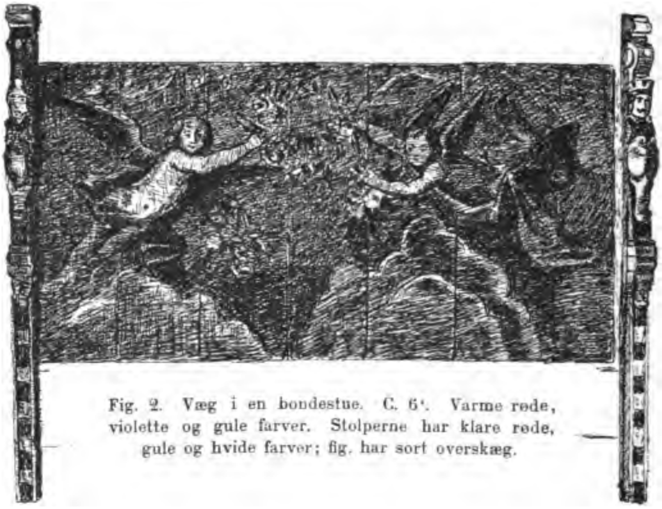

Fig. 2. Væg i en bondestue. C. 6'. Varme røde, violette og gule farver. Stolperne har klare røde, gule og hvide farver; fig. har sort overskæg.

vinduer; skabe med glas, bag hvilket udenlandske sjældenheder; hylder med tallerkner af tin og hvid og blå fajance; alkover med bløde rød- og hvidstribede uldtæpper; grønmalede vægbænke, borde af store egeplader.

Landskabsdragten bæres nu kun af ældre; om søndagen i kirken sés ikke få. Det vil være vanskeligt med ord at give et nogenlunde tydeligt billede af den. Den er meget klædelig; forskellig til daglig, til alm. kirkegang, til fin kirkegang o. s. v. (et sted har jeg sét henimod en halv snes

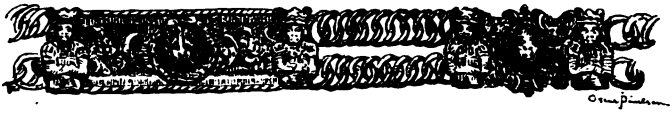

Fig. 3. Led af et sølvbælte. C. 1/3 af virkelig størrelse.

dragter); stofferne ofte kostbare (silke, brokader) og ikke sjælden fortrinlige sammenstillinger af farver og mønstre (mørk-

violet silkedamaskes skørt med bred guldbrokades bort; hvidt og lyseblåt stribet silkeforklæde). Brosjer, sølvspænder og sølvknapper. I ældre tid et bredt sølvbælte; nu findes på øen kun det særdeles store[1] og skønne ciselerede bælte, hvoraf hosstående et par led; resten er solgt til antikvitetshandlere.

5. Mændenes beskæftigelse i ældre tid: fiskeri, langvejsfart, strandinger, vinterarbejde.

Medens konen passer gårdens drift er manden sømand og er det udelukkende. „Du trænger nok til nyt tag på dit hus", siger en dag en Læsøbo til en anden; „ja jeg maa sé at få en god hyre dertil", det er den eneste naturlige måde for en mand at tjene penge på; at være hjemme om sommeren for høstarbejdets skyld falder (eller især faldt) ikke manden ind: ejeren af en af de største gårde på øen er styrmand på et af regeringens skibe på Grønland; han har af 25 somre kun været to hjemme; konen styrer sagerne, og der holdes en karl mere. Og i de vintermåneder, manden ligger hjemme, falder det ham ikke ind at tage en hånd med f. ex. i tærskningen; dertil lejes folk fra fastlandet; han udbedrer huset, tætter, kalker og tjærer det; det gør endnu selv meget velstående folk; i ældre tid byggede hver selv sit hus helt med nogen hjælp af naboerne[2]; eller han pynter huset op indvendig og laver alle slags småting til huset, ti som alle søfolk er han dygtig til sådant; fremfor alt til træskærerarbejde: de mange store udskårne og malede mindetavler i kirkerne er udført af forskellige sømænd fra øen, ikke af professionsmæssige billedskærere, til minde om forældre, hustru o. s. v., og ligeledes de mange store ligsten, som utilhugne bragtes med hjem fra Holland; symbolerne i randen (timeglas, fakler o. s. v.) og figurerne i hjørnemedaljonerne fylder ofte rummet på en virkelig smuk måde. Skulde ikke også de rigtignok meget gamle altertavler med deres Kristus og hellige som gamle skippere med guldhår og guldskæg være skårne der paa øen?

F i s k e r i e t har ikke været godt i mange år, om det nogen sinde har været det, trods de mange historier om

[illegible] på Læsø.

tidligere tiders fiskerigdom; de store grunde om øen bevirker desuden, at man kun kan benytte små og fladbundede både og må gå langt ud. Ganske morsomt og broget er livet ved hornfiskefangsten om foråret: hele øens bådflåde ligger så c. $1^1/_2$ mil fra land i de uger, fangsten varer; man har telt over bådene, sengetøj med, koger kaffe, ligger og daser og fortæller historier, medens garnene passer sig selv.

Største delen af Læsøboerne går, så snart de er konfirmerede, til København til et eller andet logishus i smågaderne, hvor forældrene har logeret før dem, og hvor værten undertiden er en Læsøbo, og tager så hyre til langvejsfart enten direkte eller fra England.

Læsø er på alle sider undtagen mod NV. omgivet af grunde og revler; ved lavvande sér man, så langt øjet rækker, store stén og småøer rage op over vandspejlet. Mod Syd kan man ud fra Rønnerne vade omtrent en mil, før man kommer til så dybt vand, at man kan svømme. Vind- og strømforhold dertil vanskelig beregnelige. Derfor er — og endnu mere var før de mange fyr — strandinger hyppige i tågede og

snetykke nætter; en gammel birkedommer Bing, der har udgivet en „økonomisk og physisk beskrivelse over øen Læsøe" (1802), opregner i tiden 1780—1800 henved 80. Indtægterne af disse strandinger er ofte ret betydelige for Læsøboerne: 1799 strandede 2 amerikanske fregatskibe; bjærgerne fik 4,000 kr. for at hjælpe dem af grund og 1/8 af de ilandbragte varer, hvis værdi var 66,000 kr.; kort efter samme år fik de af et fregatskib fra Hull c. 11,000 kr. og 1/8 af takkelagen og inventaret; for få år siden havde én bjærger som sin part ved bjærgningsarbejdet af 3 dampere på én vinter 3400 kr. Man forstår, at stranding — som Bing siger — i „gode år" kunde være „beboernes bedste næringsvej", og at skipperen, når han lå hjemme i vintermånederne, så, som en skipper fortalte mig om sin fader, ret jævnlig i stormvejr gik op på det brede tangtag for at spejde efter, om en stranding kunde være i sigte, og næppe af ganske ublandet frygt for næstens liv.

Også Læsøboerne selv har at kæmpe mod de samme vanskelige naturforhold, som bevirker de mange strandinger; ved at hindre dem i at benytte andet end de små, fladbundede både, og nøde dem til at gå langt ud, før de kan fange noget, har de tillige tvunget dem til at søge en modvægt i udviklingen af rent personlig dygtighed og gjort dem til nogle af vore bedste søfolk (regeringsfartøjerne på Grønland søger særlig gærne Læsøboer). For et par år siden sejlede et par Ålborg købmænd til København i en lille dæksbåd under så hårdt vejr, at de havde måttet surre sig fast til masten; et par Læsøboer, som det fortaltes, mente, at det turde enhver af dem også have gjort, og at de fleste af dem havde været ude i åben båd i lige så ondt vejr og langt fra land. Fra strandinger før redningsbådenes tid kunde der fortælles mange historier om modige og dygtige manøvreringer med de små åbne både; jeg skal kun fortælle én om en gammel skipper, Lars Disholt, om hvem der går en masse historier både af den ene og den anden slags. Han døde ældgammel for en halv snes år siden; han havde været med i krigen 1807—14, var bleven fanget og havde i flere år ligget i et engelsk prison på Themsen, hvor krigsfangerne lå stuvede som sild, fik lidt og

dårlig føde og led meget af fugtighed og kulde; mange vare døde, og mange blevne vanvittige: Lars Dish. havde fået sine bén ødelagt dér og gik resten af sit liv ved to stokke, derimod havde han vældige armkræfter til at føre sine årer. Han var lige til sin høje alder altid en af de første ved strandinger; en gang var han i en forrygende vinterstorm, da ingen andre turde det, med en anden gammel skipper og to sextenårs drenge gået ud til en skonnert, der stod og var ved at blive hugget i stykker på revlen. Ved „Knurhullet", hvor strømmen er særlig slem, var storskødet sprunget, men den gamle havde grebet fat i ligen og haft så vældige armkræfter, at han havde drejet båden. Trods sine dårlige bén og søen, der truede med at slå båden i stykker mod skibssiden, var han kommen ombord på skonnerten, havde taget kommandoen og havde fået skibet drejet ret for vinden. Da mørket faldt på, gik folk inde på stranden med lygter, for at han kunde sé at finde ind; men da han ikke kom, troede de ham druknet og var gået hjem ud på natten. Men næste dag havde han bragt alle i land. En anden gang, da en engelsk skonnert var strandet på Østerrev, og bjærgningsmandskabet stod og betænkte sig; så de Lars Disholdts båd komme roende inde i fråden; han havde i den forrygende storm roet de 2—3 mil fra Vesterby, hvor han boede, da han ikke på sine dårlige bén kunde gå den lange vej.

6. Fysisk type.

Bing siger: „de på øen indfødte mandfolk ere sunde, føre og velskabte, og fruentimrene ej mindre; endskønt de have idelig svært arbejde, sé de dog i alm. temmelig godt ud, have en frisk couleur, ere altid muntre og raske og leve længe. Den frie friske luft afværger ellers megen sygdom".

Typens rankhed og skønhed slår også strax den fremmede; ansigterne ere ofte fine, ikke sjældent med et vist sydlandsk præg: smal, fint krummet næse, tynde læber, sorte øjne og hår, mørk hudfarve[3]. Kvindernes gang og holdning er aldeles fortræffelig (allerede Bing); hænderne „sidder altid rigtig" på dem, man træffer så godt som aldrig bønderkonernes

fremad hængende arme og skuldre og udad drejede håndflader, som en maler bemærkede derover. Man møder såre mange gamle, endnu langt ud over støvets år nydende udmærket helsen og et godt humør: en tidligere skibskapitain, nu møller, hos hvem jeg har boet, var 74, konen 75; han bar med lethed en 100 punds sæk og kunde bære 200 pund; konen var oppe kl. 4 og i bevægelse næsten hele dagen. Hendes moder var bleven 102 år; i sine sidste år havde hun ikke kunnet sove længere end til kl. 2 og kunde så dårlig finde sig i, at pigerne ikke var på færde også; endnu den sidste sommer hun levede, vilde hun med til høstarbejde. En gammel købmand derovre på 84 blev højlig forarget over en hentydning til, at årene vel begyndte at gøre deres ret gældende; nej når man blev så gammel, som en ven han havde nede i Hals, så kunde man tale derom; og vennen var 96. Et par søstre, den ene 77, den anden 85; den ældste passede selv sit hus, har bevaret megen skønhed, næppe en rynke i ansigtet, er livlig og hjærtensgod. Man sér og hører også mange exempler på stor fysisk modstandsdygtighed; følgende historie hørte jeg derovre og senere af den tidligere præst på Læsø, hr. Bøggild, som havde kendt folkene: en mand, som boede tæt ved lægeboligen, kom en dag til at tale med lægen om nogle knuder, hans kone havde i det ene bryst. Lægen så, at det var en temmelig udviklet kræft og sagde manden, at en operation snarest var nødvendig. Det var imidlertid vinter og overførelse til et af sygehusene på fastlandet var umulig; lægen turde heller ikke med sine redskaber påtage sig operationen. Manden havde så med konens samtykke med sin barberkniv skåret brystet af, foreløbig forbundet det og strax hentet lægen; og konen havde levet flere år derefter.

7. Levemåden i ældre tid.

Livet, således som Bings bog på et par sider og de gamle derovre fortæller om det, var, når det ikke faldt heldigt ind med strandinger, simpelt og tarveligt. Det har ligesom hele den åndelige type forfinet sig meget siden den Tid.

„Den daglige føde blandt beboerne i alm. består fornemlig i rugbrød, hvortil spises tørre flynder. Sjelden og aldrig mere end én gang om dagen spises varm mad, som er om vinteren kål, undertiden ærter med lidt kød, og om sommeren mælkevælling og melgrød; men de fleste leve ikkun af tør kost, hvortil de drikke vand eller tyndt øl, og mandfolkene — brændevin". Kun ved de store højtider, ved barnedåb, bryllup og begravelse, den eneste afvexling i den daglige ensformighed, brugtes kød og flæsk, ost og smør, kaffe og brændevin i rigelig mængde.

Hvor lidet raffinerede Læsøboernes fornøjelser var på den tid, kan man måle gennem fortællinger om tidens præster og toldere, som dog vel stod et trin over de fineste skippere. I århs. begyndelse var der i Byrum en pastor Jansen: hver morgen gik hans første vandring i underbenklæder og islandsk nattrøje ned til kroen for at se, om der var udsigt til en kaffepunsj og et slag kort. Om hans passion for en høj l'hombre og hans kollisioner med hans skrappe hustru Jane går der mange fortællinger; en gammel købmand derovre fortæller, hvorledes han i to nætter og en dag havde spillet l'hombre med øens to præster og så var vandret hjem med begges tiende i lommen. En af præsterne, som var en meget ivrig jæger, stillede om søndagen i kirken fulgt af sine fem dejlige hønsehunde, som løb om og snusede alle vegne under prædikenen. Fra denne tid stammer også en ganske betegnende indretning i Byrum kirke: en stor træplatform på pulpiturets yderside; den er anbragt, for at skipperne om søndagen også deroppe kunde sidde og spytte uden at genere de andægtige nede i kirken; men betegnende nok er dette forebyggelsesmiddel kun anbragt over kvindfolkestolene, for mandfolkene ikke så megen allarm.

Med boglig lærdom stod det sig meget ilde; det var kun lidt man besøgte skolen og ikke videre fint, hvad man der lærte: „Et hovedord er, når man kan sætte én og ét foran; det skal skrives med stort. Men andre ord er ikke så vigtige, f. ex. trekant og firkant, de skrives med lille". „Et komma

er, når man holder op, mens man tæller til tre", har jeg hørt som reminiscenser fra svundne tiders lærdom.

8. Begravelser og overtro.

De tanker, disse gamle skippere har gjort sig ud over det daglige livs ensformighed, over gildernes og kroens kaffe og brændevin, over fisketurene og koffardifarterne, har for os kun sat sig spor i deres begravelser, i deres votivgaver i kirken, og i deres overtro og spøgelseshistorier; og har de strakt sig stort videre?

Det er ønsket om en hæderlig begravelse og et varigt minde hos eftertiden, der har bragt de „erlig og velbyrdige skippere" til, endnu i deres raske dage, fra Holland at føre med sig hjem de store grå sandsten, hvorunder de hviler. Det er de samme ønsker, der udtales på kirkevæggens mindetavler, som de har skåret i vinterafterne; og udtryk for tanker om død og forkrænkelighed er tavlernes mange leer og timeglas, benrade og nedbrændte lys; og så er der håbet om en frydefuld opstandelse; på toppen af et epitafium Kristus med sejrsfanen; under ham står de døde op i store skarer; en djævel i en hundeagtig rød og grøn drages lignelse slæber de fordømte bort, medens de salige til højre stiger op ad, og mellem dem håber den døde at være. Under kirkernes loft hænger en tæt række af skibe og i væggenes nisjer står andre; en bjærgningsmand har ophængt sin redningsmedalje og et stort kompas: votivgaver efter at have overstået de mange farter. Også fra heldige strandinger har de helliget gud hans part, sjældne stykker, som jo heller ikke passede i de lave stuer: lysekroner, messingfade, et strandet maleri o. s. v.

Man træffer endnu på Læsø, især hos ældre, mange rester af den primitive naturanskuelse, hvis udslag vi kalder overtro; dog stadig svindende.

Man finder de almindelige sympatiråd med deres gennemsigtige „vilde" analogislutninger: mod vorter tager man så mange stykker kød, som man har vorter, bestryger vorterne dermed og begraver kødet (uden at sige et ord); når kødet rådner, rådner vorten. Var: ærter; spirer ærten,

[illegible] vorten; rådner ærten, rådner vorten. — Når en mand [illegible] og trækkes med døden, sætter man en brændende lyse- [illegible] under sengen; når den er brændt ned, slukkes også [illegible] liv; endnu forrige efterår anvendtes det på fattig- [illegible] med en gammel mand, som ikke kunde komme sig, [illegible] uge efter uge uden at dø. Han vidste strax, hvad [illegible] da han så dem komme med lysstumpen, men [illegible] da og havde søgt at forhindre dem i at sætte den [illegible] men han var for svag og døde så, da lyset var [illegible] På Byrum kirkegård er der tre grave, hvor man [illegible] har løsnet en krans (fig. 5); det bruges for for- [illegible] sygdomme at trække børnene nøgne gennem denne om natten; at kransene ere i hyppig brug sés af, at man kan tage og løfte dem op, og at de aldrig voxer fast.

Fig. 5.

Var: trække barnet gennem et ligs arme; en mand [illegible] samme nat, hans svoger døde, var tre børn [illegible] gennem ligets arme og at det havde hjulpet[4]. [illegible] klog kone, Hellig-Mari (hun havde tilbudt en [illegible] hånden frem for 25 øre; han tog imidlertid [illegible] men løb sin vej), forskellige kloge mænd, én [illegible] og én med „syvende Mosebog“; ikke ualm. at [illegible] en mand gjorde det ved et ord, som [illegible] nogen, da ævnen så gik fra ham over til [illegible] onde øjne, forhexelse, nisser, fortællinger om [illegible] en vilde jeg gærne meddele for en ganske [illegible] en mand i Byrum gik hjem en nat, mens [illegible] så sér han pludselig en kone gå foran [illegible] det blæste stærkt, men alligevel hang [illegible] uden at bevæge sig.

[illegible] er den overtro, som er et udslag af [illegible] lige naturomgivelser: ensomheden og

ødet langs stranden en råkold og tåget efterårsdag med alle havkantens sære lyde: vandets skvulpen, vildgåsens kægen, strandpiberens evige klagen, mågens og snefuglens skrig; det måneklare havbliks og den evige plaskens bedøvende og forvildende indflydelse, når man sidder ene på dækket; følelsen af noget ubestemt lurende ondt, af den primitive utryghed overfor naturen henimod storm. Og ikke mindst af synet af strandingernes druknede og ihjelfrosne; en gammel dame fortalte mig om et fransk skib, der var strandet i fyrgerne, og mandskabet var frosset ihjel; hun tog af nysgærrighed med lægen ned til ligsynet; der lå på et langt bord ligene af 5—6 mand og to kaptainer, og et par koner gik og trak dem i ligklæder; kaptainerne var unge og smukke mænd; de andre havde over ansigtet en skorpe af isnet søvand. men man kunde se trækkene derigennem: åbne og gloende øjne, munden trukket skævt og huden gråblå; kahytsdrengen var funden død på kahytstrappen ifærd med at trække tørre strømper på; han havde munden åben som til et brøl og øjnene vidt opspilede. Man kan tænke sig selv, af hvad art de billeder blive, der ud fra sådanne minder dukker frem, når indbildningskraften på en ensom vej skræmmes op. De druknede er ondskabsfulde og lurende; når de skvulper over revlen og støder på, vræler de. Kan de komme til det, hænger de sig på nakken af sentvandrende folk; der er utallige fortællinger om folk, der pludselig, når de ere gåede hjem i mørket, har følt sådant „skidt“ hængende om halsen på sig. En mand gik en aften forbi Vesterø kirkegård, hvor lige et par druknede var bleven begravede; så kommer der en sådan fyr ud fra kirkegården og hænger sig om halsen på ham; heldigvis havde han en lang kniv hos sig og med den støder han bag ud og får ram på den døde, så han slap sit tag; næste morgen fandt manden sin kniv der siddende i et par ribben. — Der stod engang et strandet skib ude på „fjæren“, men ladningen var bjærget ind på stranden; en mand fra Vesterø var kørt derned om aftenen og havde, som han udtrykte sig, „købt“ et par sække kaffe af ladningen. Som han nu kører hjem langs stranden, sér han en mand komme hen.

imod sig lidt ude i fjæren; han troede, at det var strandfogden, der gik og lurede, og skønt han ikke havde dårlig samvittighed angående kaffen, holdt han et øjeblik stille for at lade ham passere; men da manden kom nærmere, kunde han nok sé, hvad det var for en fyr, ti vandet drev af ham. Han satte sig derfor ganske stille med foldede hænder og benene overkors, da den slags så ikke kan sé en. Den druknede gik så lidt uvis omkring, som om han vejrede efter noget, men ikke kunde finde det, og det var naturligvis Vesterømanden, han havde søgt, men ikke kunnet sé. Tilsidst faldt han i vandet med et grimt vræl. Næste dag blev der også fundet en strandvasker der, meget ilde tilredt, og så er de værst. — Hos en skipper boede en ældre mand til leje eller til aftægt, hvad det nu var; han holdt særlig meget af et ganske lille barn af skipperens; han druknede på en fisketur og blev sat op i storstuen; om natten hører de barnet skrige, og da de står op, kan de høre den gamle slæbe sig bort op i storstuen, men barnet var dødt og det så ud, som om han havde bidt det som en hund.

9. Fra det moderne Læsø.

De tangtækte bindingsværkshuse, landskabsdragterne, konerne der kører og passer gårdene, fiskeriet og strandingerne, overtroen, mindetavlerne og ligstenene i kirken er imidlertid ikke det, der nu om dage giver øen sit særpræg; det existerer alt sammen, men mere og mere svindende; rudimenter fra en død tid. Inddragelsen i det alm. samfærdselsnæt er ved at udslette det gamle landskabspræg. Det moderne Læsø er dog ikke uden interesse, navnlig fordi særlige økonomiske forhold for øjeblikket har dannet en ganske ejendommelig karaktértype.

Læsøboen har følgelig også i de ældre, lidet slebne tider som følge af sømandslivet haft større utvungenhed, bevægelighed og friere syn forud for bønderne. Det navn, hvormed han betegnede bønderkarlene, der fra fastlandet lejedes over til markarbejde, „klunter“, viser følelsen af et fortrin på dette punkt; da man engang i 1864 udenfor kirken drøftede Dan-

nevirkes rømning, var der en skipper der mente: man kunde vel ikke vente andet; soldaterne var jo klunter, officererne klunter, og kongen — ja hvad var han? Ganske betegnende er det, at Bing foruden i nydelsen af kaffe kun taler om overdådighed i klædedragten; „de indfødte mandfolks klæder ere for det meste forfærdigede i København eller Ålborg efter nyeste mode, hvilke klæder endog små drenge bærer til stads, når de ikkun have gjort en eller to rejser til søs". Begge passioner har holdt sig den dag i dag. Dog, når det ikke faldt i med heldige strandinger, havde man trods fiskeri og langvejsfart ikke stort mere end fra hånden i munden; og sømandens kendskab til fremmede lande strækker sig jo i reglen ikke meget ud over havnens knejper ved aftenstid, når dagens slid med losning og ladning er endt. I begge disse forhold har tiden siden slutningen af fyrgerne bragt forandring.

I 1848 hørte en ung Læsøbo i Valparaiso om Kaliforniens lige opdagede guldmarker; han tog til San Francisco (da c. 1000 indb.), skrev efter sine to brødre, og de vendte efter en del år tilbage hver med 6—10,000 dollars, som på hjemvejen forøgedes ved en god hyre til Kina og anbragtes i Engelske banker. Også 1851, da de Australske guldminer opdagedes, var der allerede de første år Læsøboer med dér. Siden da er Læsøboerne, i stedet for årevis at gå i langvejsfart, i stedse større antal gået nogle år til fremmede lande; fysisk og åndelig vel passende ind i de nye forhold har de i reglen, lidt før eller lidt senere, tjent penge, som deres magre ø og hyren ikke havde kunnet skaffe dem. Nogle af de udvandrede forsvinder, en del bliver i udlandet, men mange vender hjem, når de har tjent sig en del (op til c. 100,000 kr.)[5]. I reglen er det Vest-Amerika eller Australien, de søger, men der er også andre veje: i en af de mest velstående gårde sér man en mængde minder fra et langt Kinaophold; en mand har som hovmester på en af de store Oceandampere tjent sig de penge, han har sat i en købmandshandel; et sted er en udvandringsagent fra Hull hjemme for at hente et barn af første ægteskab over, et andet er to sønner pelsdyrfangere på Alaska. En af øens mest velstående mænd går

under navnet „Perlefiskeren"; som ganske ung gik han i Australien fallit med en sukkerplantage, flygtede til San Francisco og gravede guld, men brugte det meste af fortjenesten under sygdom på hospitalet; ophold på Java; begyndte tilsidst perlefiskning på NV.-kysten af Australien og havde her held med sig, så at han til sidt ejede 6 dykkerfartøjer, hvert med 6—8 mand og dykkerredskaber. En ung Læsøbo rejste ud til ham for at tjene mange penge og blev vel modtaget, men druknede i en cyclon. Da han mente at have tjent nok, overdrog han forretningen til en broder og rejste hjem over England; for sin største perle fik han efter at have haft den liggende i flere år 2000 £ (først bud på 700 £). I hans storstue hænger store koraltræer og svampbuske, langs væggen en skinnende rad af perlemuslinger, og han viser én pilleglas fulde af fejlfulde småperler, mun(?)sten fra Java og ringe og brystnåle med selvfundet guld.

Disse folk har alle i klædedragt, vaner og karaktér bragt noget af de store fastlandes væsen med sig. Når man om sommeren sér de hjemmeværende mænd gå og slå hø, kalke eller tjære — ti de har fra gammel tid på øen og derude fra vænnet sig til at kunne tage fat på alt og ikke at skamme sig ved det, selv om de efter øens forhold ere velstående — er det ofte iført den højpullede bredskyggede violetstribede stråhat, brogede flonnels skjorter, meget vide benklæder med bredt bælte om livet. Morgenkosten bestod, hvor jeg har boet, i skinke og æg, og stadig stærkt krydrede kødretter. I karakteren har kendskab til mange slags mennesker, hurtig skiftende omgivelser, existenskampen i minerne, på jagten, i dykkerskibet oftest udviklet en rolig, noget reserveret sikkerhed, evne til ikke at lade sig bringe ud af fatning eller imponere og hyppig en skarpt konsekvent, udelukkende på nyttehensyn grundet vurdering af forholdene: en „Amerikaner" fortalte en aften om et par matroser, der i skibsjollen vare deserterede fra et tæt ved land liggende skib; kaptainen var lidt ubetænksomt sprunget ned i båden efter dem og havde således været i deres magt; men de havde nøjedes med at prygle ham og

sætte ham i land; man var enig om at dadle denne adfærd, matroserne burde følgelig ikke være deserterede, især så dumt, men da det var kommet så vidt skulde de have slået kaptainen for panden og kastet ham i vandet; nu var da også det første kaptainen gjorde, da han kom i land at få fat i en båd, få matroserne fangede og straffede for mytteri. Flere lignende historier og vurderinger fra livet i minerne, fra pøbelherredømmet i San Francisco 1854—56 med de „gode borgeres" velfærdsudvalg og folkejustits. På en besynderlig måde slås man undertiden af modsætningsvirkningen mellem øens lidenhed og udslag af tilvantheden med større forhold, af en fuldstændig frihed for al smålighed, af pludseligheden og finheden i et efter få dages bekendtskab således formuleret tilbud til en fremmed: hvis de vil blive her en måned eller to, skal de være velkommen, og hvis de i morgen bliver ked af det, skal de ikke af hensyn til os genere dem for at sige det. — —

Ovenstående har søgt at fastholde billedet af en type, hvis dannelse på en så lille og fattig ø vel for største delen har været betinget af de gunstige forhold på verdensmarkedet i tiden fra slutningen af fyrgerne og til begyndelsen af firserne og af en resolut benyttelse af disse forhold, og som vel vil forsvinde med sejlfartens svindende betydning og de synkende chancer i Amerika og Australien; allerede i de aller sidste år har ikke få Læsøboer opgivet skibsfart og udenlandsfærd og slået sig på agerbrug (i sommer havde en ung mand af gammel skipperfamilje været infanterist), en udvikling, som vi på Samsø kan iagttage videre fremskreden.

---

[1] Vægt c. 20 lod.

[2] Til lægning af taget og klining af væggene samledes undertiden 50—80 mennesker fra naboskabet (mest koner) og beværtedes. I gamle huse har de hjælpende ofte med fingeren indskrevet navn, dag og årstal i det fugtige lér, så at en hel væg kan være fyldt dermed.

[3] Grunden er mig uforståelig; blanding med strandede Sydboer kan ikke have bevirket det, da kun yderst få sådanne ere strandede.

[4] Sign. Kr. Nyrop: Kludetræet (Dania I).

[5] En mand, der forrige sommer kom hjem fra Amerika, havde været borte i 20 år; han havde flere gange haft en mindre kapital, men havde altid spekuleret med det hele på en gang og stadig tabt alt. Det sidste år havde han haft held med ejendomsspekulation og havde nu 70,000 kr.

BLANDINGER.

I.

En forespørgsel.

Jeg tillader mig at fremkomme med nedenstående forespørgsel i „Dania“ i det håb at få en tvivl opklaret, som jeg har henvendt mig til flere om uden at finde en tilfredsstillende løsning.

I Jens Jensens bekendte historie i *„E Bindstouw“* fortælles om Franskmanden, der sprang op på hesten til Jens, følgende (jeg citerer efter P. Hansens udvalg af Blichers noveller III s. 158):

„Saa vil han hat Akkevit. „Ve Do ha Brænviin?“ sø A, „de ka Do fo!“ aa saa ga A ham ow mi Flask.“

Det forekommer mig utvivlsomt, at det ikke er *eau de vie*, Franskmanden har sagt. Hverken vilde det sikkert lyde i Jens's øre som „akkevit“, ikke heller blev der da noget morsomt ved replikskiftet. Hvad mon Blicher da har tænkt på ved dette ord? Jeg har gættet på forskelligt, både *qui vive?* og flere udtryk med *vite;* men noget, der tilfredsstillede mig, har jeg ikke fundet og beder derfor „Dania“ om lov til at lade spørgsmålet gå videre.

Valdemar Thoresen.

LHOMBRESPILLETS TERMINOLOGI.

AF

E. GIGAS.

> „Jeg var længe i Tvivlraadighed, om jeg ikke . . . skulde stryge denne lange Tirade om Lombrespillet; men da jeg overvejede: at intet, som vedrører dette Æmne, bør ansees for uvigtigt, . . . saa har jeg, i Haab om Overbærelse, ladet det staae."
>
> *St. St. Blicher* („Julianes Giftermaal").

Der er to Lande, hvor Lhombren endnu stadig er det mest yndede Kortspil: det ene er Spanien, hvorfra det stammer, og det andet er vort Fædreland. Medens dette Spil en Tid lang har været i Mode overalt i Europa, er det i vore Dage fortrængt i Tydskland af det *soi-disant* nationalgermanske „Skat", i England for længe siden af Whist, medens det rigtige franske Nationalspil er Piquet. Men i Danmark har det Borgerret, vundet forlængst, og det vil rimeligvis vare mange Tider, för det mister sin Forrang hos os; og hvad Spanien angaar, hedder det i en ganske ny Spillebog, udgiven i Barcelona 1892, at „Spillenes Konge" dyrkes i Stormandens Salon, i den borgerlige Dagligstue, i Klubben og paa Café'en. Vidnesbyrd om den Yndest, hvori Spillet har været hos vore Forfædre som nutildags hos vore Landsmænd, træffes i ikke ringe Antal i den danske Skjönlitteratur. Edvard Storm har kvædet en „Hymne til Spadille"; hos Blicher, der selv aabenbart var saa god en Lhombrespiller som sig en gammel jydsk Præst anstaaer, har den kjære Tidsfordriv især afsat Spor i Novellerne „Fjorten Dage i Jylland", „Julianes Giftermaal", „Ak hvor forandret!", „Juleferierne" og „En Herremand paa Jorden (osv.)";

og hvem kjender ikke Hostrups fortræffelige Lhombrescene i „Intrigerne" med den klassiske Sang (efter Bellmans Forbillede) „Nu begynder Spillet da"?

Navnet „el Hombre" eller „el juego del Hombre" er spansk, — det kan snart sees. Men hvordan det skal forstaaes, er ikke saa sikkert. Ordet betyder jo „Mennesket" eller „Manden", og man har da villet forklare det saaledes, at det gjælder i dette Spil at bære sig rigtig fornuftigt ad, som et Menneske og ikke som et Dyr (bête). Andre sige, at Navnets Betydning er „Spillet for alle Spil", ligesom „Manden for det Hele". Men da „el Hombre" ogsaa betyder Spilleren i Modsætning til de to Modspillere — han er „Manden" og bør forsvare sig som en Mand —, er det rimeligst, at Spillet har sit Navn derfra. Nuomstunder hedder i Spanien ikke Spillet, men kun Spilleren „el hombre"[1]; den almindelige Tremandslhombre gaar nu under Navnet „Tresillo" (tidligere „Renegado", i en noget modificeret Skikkelse „Mediator"). Spanierne have altid været meget hengivne til Spil, navnlig Kortspil, hvad man bl. a. seer af den Mængde Spilleudtryk, der bruges i overført Betydning. Forøvrigt kan man heller ikke sige, at vi Danske have Mangel paa den Slags overførte Betegnelser fra forskjellige Spil: Makker, Misère, Force, Trumf, i Forhaanden, i Baghaanden, Besyv, schakmat, Beet, Matador, Rummel, sige Pas, i Vælten, Hundrede og Et ude, renoncere, stikke den, Bredouille, karnøfle, Pamfilius o. s. v. Iblandt den utrolige Mængde Kortspil, der dyrkedes i de spanske Spillehuse i det 17de Aarhundrede, nævnes ogsaa Lhombre, og Calderón f. Ex. alluderer ikke sjeldent dertil i sine Stykker som til et velkjendt Spil; men det var dog væsentlig en Underholdning for alvorlige og fornemme Folk, og da det begyndte at udbrede sig til andre Lande, var det fra de allerhøieste Kredse, at Impulsen udgik. Ligesom Italieneren Kardinal Mazarin, der

[1] I „Nye og fuldstændig Dansk Spille-Bog", Kbh. 1786 (ɔ: S. A. Jørgensens), bruges Benævnelsen baade om Spillet og Spilleren; ogsaa „der L'hombre" [sic] om Spilleren i Das neue königliche Lhombre, ny Udg., Hamb. 1783. Denne tydske Spillebog er det vistnok, der ligger til Grund for den Jørgensenske.

spillede Kort omtrent paa Dødsleiet, havde indført det italienske Spil *Hoc[a]* i Frankrig, saaledes lader det til, at Lhombre har faaet Indpas i dette Land ved Ludvig XIV's spanske Dronning, Maria Teresa. I „La Maison des jeux académiques“, Paris 1665, er det endnu ikke optaget. Franskmændene havde forøvrigt allerede et simplere Spil ved Navn „l'Homme“, der vedblev at bestaae længe ved Siden af det indførte. Ved „le Roi Soleil“s Hof florerede alskens Spil, rigtignok mest Hasard (som „bassette“), men at man ogsaa havde kastet sin Naade paa den ædle Lhombre og at Interessen for den spredtes fra Hovedstaden ud i Provinserne som en Modesag, derom vidne adskillige Udtalelser i Datidens Litteratur. En Spillebog, „le Royal Jeu de l'Hombre (etc.)“, udkommen i forbedret Udgave i Paris 1685, tilkjendegiver allerede ved sin Titel, hvormegen Respekt man havde for Spillet: „Det spilles baade i Paris, i Versailles og i Saint-Germain, og selv Dronningen spiller det“, hedder det deri, og der tilføies, at det er Tremandslhombre, som spilles ved hendes Hof, og at man der bruger at indskyde hver ti Jetons (à 10 Louisd'or) ved Spillets Begyndelse og senere to for hver Gang der passes rundt. Boileau taler om en ivrig Lhombrespillerske i sin 10de Satire, La Bruyère (Caractères, Kapitlet: De la Ville) nævner Lapsen Narcisse som sikker Trediemand ved en Lhombre eller Reversis (et andet moderne Spil, ogsaa af spansk Oprindelse), Mme de Sévigné fortæller 1680 i et Brev fra Landeiendommen Les Rochers, at hun ofte havde tre Spilleborde i Gang derude, et med Trictrac, et med Reversis og et med Lhombre. Endnu i Ludvig XIV's sidste Aar spilledes der meget ved det franske Hof, ogsaa Lhombre, og Kongens Svigerinde, Elisabeth Charlotte af Pfalz, der forresten ingenlunde sværmede for Kort, skriver i 1714, at hendes Damer sidde og spille Lhombre eller Brelan midt paa Dagen, medens hun læser eller skriver.

Fra den Tid, da Lhombren holdt sit Indtog i Frankrig, foreligger der Udtalelser om, at Adskillige fandt dette Spil noget vel gravitetisk og stemmende mere med den spanske Flegma end med den franske Livlighed. „Il y a des jeux où l'on badine, et quelquefois de bonne grâce; mais il s'en faut

[illegible] à l'Hombre, et la gravité y sied bien. Je remarque aussi qu'on le joue sévèrement et avec beaucoup d'exactitude", siges der i den før citerede franske Spillebog. „En Lhombre maa drives med Orden og Andagt", yttrer jo ligeledes Præsten i „Intrigerne". Det blev da ogsaa i Frankrig [illegible] med forskjellige Tilsætninger og Forbedringer, før det gik videre til Frankrigs Nabolande, Tydskland og England, hvilket kan mærkes paa Spillets Terminologi. „Les Français", hedder det i den oftere omtalte Lhombrebog, „qui pour l'ordinaire ne s'attachent pas trop à inventer, se servent heureusement des inventions étrangères; et dans les choses qui regardent l'utilité et le plaisir, ils me semblent qu'ils enchérissent presque toujours sur les inventeurs." Med den egentlige Lhombre fulgte dens Aflæggere, Quadrille (sp. Cuatrillo), der holdt sig længere i England end Tremandsspillet, og Cinquille [illegible] Cinquillo, eller Cinqueño), der omtales hos Holberg i „Den Vægelsindede". Her til Danmark maa Lhombren være [illegible] i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Paa Holbergs [illegible] „Allomber" kun de fine Folks „alamodiske" Spil, og [illegible] von Bremen holder Foredrag for sin Hustru Geske [illegible] hun skal gerere sig som Borgermesterfrue, be[illegible]: „Der er et vist Spil, som kaldes Allumber; jeg [illegible] Rigsdaler til, at I og vor Datter Frøken [illegible]. I maa derfor give flittig Agt, naar I [illegible] at I kan lære det." Formen „Allomber" [illegible] af Talemaaden „jouer à l'Hombre" (sp. [illegible] endnu i et Brev fra Chr. Wilster til N. [illegible] trykt i „Museum" for 1893, tales om en [illegible] ældste danske Spillebog, hvori Lhombre [illegible] og fuldstændig Dansk Spillebog", Kbh. [illegible] Lhombreregler alene udkom 1799. Man [illegible] Spillet hertillands, med sin tiltalende Kom[illegible] og Lykketræf, har i Almindelighed — [illegible] spanske Alvor — faaet tilsat en god [illegible]hed, og det er da rigtig dansk, naar [illegible]ne" slutter med de Ord:

Til en ret gemytlig Lhombre
Hører godt Humør.

Den Række Kunstudtryk, mest af fremmed Oprindelse, som benyttes i det danske Yndlingsspil, har jeg i det Følgende søgt at forklare, idet de ere ordnede alfabetisk til en lille etymologisk Lhombreordbog.

Aal, det Samme som Stambeet (eller Standbete, som den kaldes i den danske Spillebog fra 1786), ogsaa kaldet *Blok,* hvilket i Jørgensens Spillebog, Udg. 1868, forklares som det Pengestykke, der skal forestille Beten. I den før citerede „Hymne til Spadille" af E. Storm (1785) staaer der:

I tørstige Siele, som qvæde
Om Viin, og om Kieresters Skaal!
Hvad har vel en Snitzer for Glæde
Mod L'hombre med Krukke og Aal?

samt tilføiet Anmærkning under Texten: „For deres Skyld, som maatte være ubevandrede i Kunstens Talemaader, maa jeg anmærke, at Krukke betyder en dobbelt Beet, naar Codille tabes, og Aal er det samme, som Stambeet. De kiere Børn have mange Navne". Videnskabernes Selskabs Ordbog og Molbech give den Forklaring, at Ordet betyder „Spillerens første Indsæt, som forestilles ved en stor Penge eller et Tegn"; deraf Verbet „aale", indsætte nye Aal. I sine Erindringer, Pragtudgavens 1ste Bind, S. 180, fortæller Oehlenschlæger, at han en Dag hos sin Ven, Lægen O. H. Mynster, saae en Sølvmedaille med Immanuel Kants Portræt, som denne brugte til Aal. — Navnet hidrører sandsynligvis fra Betydningsberøring af forskjellige Ord. En Regnepenge kaldes paa Tydsk ogsaa „eine Fische" eller „ein Fisch" („Fischchen" hos Rabener, citeret i Sanders' store Ordbog); Ordet bruges ogsaa om visse Arter Kleinsmedarbeide. I begge Betydninger kommer det ligefrem af det franske „fiche", og i begge Betydninger er det ligeledes gaaet over paa Dansk som „Fisk". Man er da let kommet til at anvende Navnet paa en særlig Fiskeart,

efteraf man eengang havde begivet sig ind paa det ichthy-
logiske Omraade. Men desuden kan tages i Betragtning,
den Skaal, hvori „Aalene" lægges ved Spillets Begyndels
ofte kaldes „Potte", og at der i en Mængde ældre Kogebøg
omtales en Ret ved Navn „Potteaal", der er det samme so
Aalefrikassé. Om „Krukke", der ogsaa hører hen i den
Sammenhæng, vil blive talt nedenfor.

Amagerspil, et Spil med saa gode Kort, at det omtre
gaaende spiller sig selv (ogsaa „Bondespil"), naturligvis et li
Tilsnig af kjøbenhavnsk Overmod ligeoverfor Stadens bra
landlige Naboer. I Moths haandskrevne danske Ordbog læse
„Det kan en Bonde paa Amager giøre, ɔ: er en saare l
Sag"; og Amager ell. Amagerbonde, brugt overført, betegn
„Et groft og uskikkeligt menneske. *Homo agrestis et i*
[illegible] Spanierne taler om en „solo de Fernando Séptimo
[illegible] blot skal betegne den som glimrende, m
[illegible] kan antyde nogen Mistillid til den høisali
[illegible]ner, ialtfald hvad Lhombre angaaer. Jeg h
[illegible] Udtrykket i Fru Pardo Bazáns nyeste Fortælling
[illegible] hvor en skikkelig Borgermand og Fader t
[illegible] i sin Klub, efter som sædvanlig at have hav
[illegible] med 6 Trumfer i Sort paa Haanden, deriblan
[illegible] Kongen og Damen, foruden to Renoncer o
[illegible] ved at nyde sin Seir agerer han beskeden o
[illegible] istedenfor at lægge det op; naturligvis ma
[illegible] give Kjøb, og Lykken tilsmiler ham ogsa
[illegible] Spil, da — det meldes ham, at en vigtig F
[illegible] hjemme er meget nærforestaaende, og ha

[illegible] tredie Matador, er det spanske „basto", de
[illegible] egentlig „as de bastos", ɔ: ligefrem Kløve
[illegible] hedder nemlig den ene Farve paa Spansk —
[illegible] de spanske Spillekort kan tale om „Farve"
[illegible] blot fra hverandre ved Tegn. Til Rude
[illegible] Mærke er runde (Guld)mønter, til Hjerte
[illegible] til Spader „Espadas" (Sværd), til Kløve
[illegible] eller Knipler). Det er de samme

Betegnelser som de i Italien brugelige: danari, coppe, spade, bastoni, og de stamme fra de gamle „Tarocchi"; endnu benyttes de til endel af Kortene i det ogsaa herhjemme spillede *Tarok*. Istedetfor Damen have de spanske Spillekort en for dem eiendommelig Figur, el Caballo (egl. Hesten, men forestillende en Rytter), — altsaa Billedkortet imellem el Rey (Kongen) og el Sota (Knægten). Det er fra de *franske* Kort, som de fabrikeredes fra Midten af det 15de Aarhundrede, at de nu hos os brugelige Farver og Betegnelser hidrøre, — Spydspidsen, Kløverbladet, Hjertet og Ruden, de to første i Sort, de to andre i Rødt. Og endda gjør man jo hos os undertiden Brug af selve de franske Navne: pique, trèfle, cœur og carreau; „trèfle" laver man dog gjerne om til „Træf". — Formen „le Basta" findes i Lhombrebogen fra 1685; men desuden har den mere korrekte Form „Baste" været almindelig brugt.

Beet, selvfølgelig det franske bête. Dette betyder i denne Sammenhæng 1) en Art Kortspil, mellem fire eller fem Personer, omtalt f. Ex. af Boileau, 2) Indskud, som betales, naar man taber et Spil, og som bliver staaende, til en af de andre Spillere vinder det eller man selv tilbagevinder det. Deraf Talemaaderne: mettre la bête, faire sa (ell. la) bête, tirer la bête, perdre la bête, gagner la bête (gjøre Beet). At Franskmændene ved alt Dette ligefrem tænke sig Ordet = lat. bestia, sees bl. A. af Udtrykket remonter sur sa bête, at gjenoprette sit Tab, i Spil og overført; saaledes hos Kardinal Retz i hans Memoirer. Ligeledes har man stillet Betegnelsen i Modsætning til selve Spillets Navn (se foran). Imidlertid er det sandsynligt, at det blot er en Forvanskning af det spanske Ord *puesta*, der betyder Indsats i Spil og anvendes ganske paa samme Maade som bête i Lhombre: perder de puesta er at blive Beet, puesta de tres er Remise en trois, puesta de castigo Straffebeet osv. — Forøvrigt er jo Ordet paa Dansk omtrent ligesaa meget Adjektiv som Substantiv (blive, være, gjøre beet).

Bjælke „var efter den ældre Regnskabsform 100 i Krøllen, hvilket betegnes ved en Streg" (Møllers Lhombreregler 1882). En rigtig Bjælke anbringes jo horizontalt; deraf vel Stregens

Benævnelse; forøvrigt kan mindes den gamle Talemaade „at skrive paa Bjælken“ (som en Art Straf).

Blok, slg. *Aal,* er det tydske „Block“ („Blockstück“ spøgende om et stort Pengestykke); paa Fransk bruges „prise“ om det samme. Forresten betyder *Blok* ogsaa to eller flere samlede Kort i en Farve, naar der kun er eet høiere Kort ude, som kan stikke dem, f. Ex. Dame eller Knægt (Sp. M. Basta, Anvisning til at spille Lhombre m. m., 1893).

Casco *(Casque).* Skjøndt Lhombrebøgerne pleie at forklare omstændelig, hvoraf dette Ord kommer, er dets Oprindelse alt Andet end sikker. Selve Spillemaaden foragtes fra gammel Tid af sindige og alvorlige Lhombrespillere, og skal man dømme efter den oftere citerede Spillebog fra 1892, saa indlade Spanierne sig slet ikke paa den. Den danske Spillebog fra 1786, hvis Forfatter ogsaa rynker noget paa Næsen af denne Tilsætning til Lhombren, udleder „Casqueren“ af italiensk casco, som efter hans og tydske Hjemmelsmænds Mening skal betyde „Tilfælde“, — dette er imidlertid grebet ud af Luften, ligesom hvad der staar i „Lhombrespilleren“ 1799: „Casco er et spansk Ord og betegner: jeg falder ind“. Casco paa Italiensk betyder: en Hjelm, fremdeles: affældig; cascare, at falde. Paa Spansk er casco, foruden en Hjelm, bl. A. en Hjerneskal og et Skibsskrog; cascar, at knuse, slaae istykker. Jeg har søgt Ordet som Lhombreord i adskillige italienske, franske og spanske Lexika, men kun fundet det i Valentini's større italiensk-tydske Lexikon, hvor far casco oversættes ved „Tourné machen“, og i Fanfani's Ordbog i samme Sprog, hvor „far casco al giuoco dell' ombra [Spillets Navn er her blevet Femininum]“ forklares ved: at spille eller „cadere“ med eet enkelt Kort. Spanierne have forresten en egen Art Lhombre, spillet af Fire, ved Navn cascarela (eller — deraf — cascara); den er ikke uden Berøringspunkter med undertiden [illegible] Spillemaade, som kaldes „Casco“: hver Spiller faaer otte Kort, Sammen [illegible] de resterende otte; det gjælder at gjøre flere Stik [illegible] af Modstanderne. Man kan kjøbe alle [illegible] ascarela limpia (ren), eller kun syv, [illegible] beholdes paa Haanden, hvilket be-

nævnes uren (sucia) Cascarela; Spilleren bestemmer saa Trumf eller kaster Spillet. Vindes det, faaer han det Samme som for en Solo. „Det er et moderne Ord“, hedder det i 1ste Udgave af det spanske Akademis Ordbog (1732), „og Nogle sige allerede cáscara istedetfor cascarela.“ Skjøndt det hedder la cascarela, ikke el (juego de) c., har jeg nogen Formodning om, at Ordet oprindelig ikke er noget Diminutiv af cáscara (som betyder Nøddeskal, Æggeskal m. M.), men at det er sammensat af cascaré (1ste Person Singularis i Futurum Indikativ af cascar) og la (hyppigt benyttet neutralt i Talemaader, baade paa Spansk og Italiensk, slg. Diez, Roman. Gramm., 3. Udg., III, 53). Dette kunde da maaske betyde omtr. „jeg vil tage Sagen overtvært“ (ell. Lign.); og casco er da muligvis 1ste Person Sing. i Præsens Indikativ af samme Verbum. Dette er dog blot en Gisning[1].

Codille, den franciserede Form af spansk *codillo,* der er Diminutiv af codo, en Albue, og bl. A. betyder en Knude eller Løkke paa et Tov. „Dar codillo“ er „at gjøre Codille“, „llevar codillo“ er „at blive C.“ Forøvrigt bruges det spanske Ord ogsaa om Trick i Whist. Paa Dansk er „Codille“ jo omtrent blevet baade Substantiv og Adjektiv, ligesom „Beet“.

Couleur de préférence, „bedste Couleur“ eller blot „Couleur“, er jo i Almindelighed Spader; men man kan forøvrigt fra Først af enes om, at en anden Farve skal være den bedste, eller man kan tage ny Bestemmelse derom for hvert nyt Spil (Flyvekulør, Couleur volante). Den hele Spillemaade, som ifølge Spillebogen fra 1786 var de rigtig fine og seriøse Lhombrespillere imod, har sin Oprindelse i fransk Galanteri. Naar nemlig en Dame spillede med, blev det overladt hende at bestemme en Farve, der skulde være den bedste.

Coupere betyder ikke alene „tage af“, men ogsaa „stikke“ og stikke over“; til den første Betydning svarer den af spansk „cortar“ (ligefrem „skære over“, ligesom fr. couper),

[1] Jespersens Anvisning til Lhombre og Whist (1887) taler om „at kaske“ og „kaskede Kort“; og Bonniers Lommebog for Lhombrespil (1839) har „Cascateur“, „Caskoteur“ og „Kaskåteør“!

men ikke til den anden. Fr. surcouper, stikke over; deraf Subst. surcoupe, — „Sacup“ [sic] i Møllers Lhombreregler 1882, „Siercoup“ [sic] i Blichers „Min egen Gravsang“, der ogsaa hører til Lhombrepoesien (trykt i „Nær og Fjærn“ for 4de August 1878).

Dante, Plur. *Dantes*. Dette løierlige Ord bruges i Spillebogen fra 1786 (med bestemt Artikel i Plur.: Dantesserne!) om et Spillemærke, et af de almindelige af Elfenben, og der findes nærmere Beskrivelse af, paa hvilke Maader de kunne anvendes i Regnskabsførelsen. Ordet er kommet herind fra Tydskland, vistnok som en Fordreielse — „mit weichem T“ — af det spanske „tanto“, der netop har Betydningen: Regnepenge, Point, Mærke, Jeton.

Force som Udtryk i Kortspil behøver ingen nærmere Forklaring: det har samme Betydning i Fransk, fra hvilket Sprog det er laant. Derimod ville vi bemærke om

Fôser eller *Fuser*, at det er det franske: fausses (cartes), hvilket vil sige ikke blot falske Kort, som man bedrager med, men ogsaa Kort af en anden Farve end Trumf, især de smaa.

Høns er til en Forandring et germansk Ord, af det plattyske Verbum „hensen“ (dansk ogsaa „hønse“), at betale, — deraf Hanse, Hansestæderne; slg. Kr. Nyrop, Sprogets vilde Skud, S. 93. „Honneurs“, som anvendes om det Samme, er ligefrem det franske Ord for Ærestegn, Æresbevisning; forresten kan det paa Fransk ogsaa være de fornemste Kort i et Spil, nemlig Herrebladene, Esset og Tieren.

Kjøbe. Spanierne benytte ikke saa pænt et Udtryk: de kalde det „robar“, ɔ: stjæle, røve, plyndre. I den oftere anførte spanske Spillebog 1892 siges: „Forfatteren af denne Bog har, lige siden han begyndte at lære at kjende Spillet, fundet Verbet robar høist ildeklingende; men det er nu eengang bestandig i Brug hos alle Tresillo-Spillere.“ Franskmændene have Udtrykket „prendre“, deraf „sans prendre“ = Solo. I ældre Tid brugte man i Spanien ligefrem at betale for de Kort, man tog af Stammen, og dengang anvendte man Verbet „comprar“ (kjøbe) derom; herfra hidrører naturligvis Udtrykket.

Kruk seer jo godt dansk ud og er det vist ogsaa. Det optræder nu mest som Adjektiv, f. Ex. i Præstens Replik i „Intrigerne": „Han var jo bleven kruk til op over Ørene". Man kunde være tilbøielig til at antage Ordet for en Forkortelse af „Krokodille", gemytligt for Codille; men da man aabenbart altid har sagt Kodilje (ligesom Spadilje og Manilje) — og skrevet det, i de gamle tydske og danske Lhombrebøger —, er denne Etymologi neppe den rette. I Moths Ordbog, første Redaktion, findes „krukhærdet" og „krukrygget" i Betydningen „pukkelrygget". Men disse Ord pege rimeligvis hen paa Substantivet Krukke, der i Jydsk har den kortere Form „Kruk". Som ovenfor anført, taler E. Storm i Hymnen til Spadille om „Krukke" og „Aal" i nær Forbindelse med hinanden; det sees af hans Anmærkning, at man paa hans Tid sagde Kruk*ke* og ikke Kruk — som Lhombreterminus, og der er da en vis Sandsynlighed for, at man har tænkt ligesom paa Karret til de „Fisk", man maatte ud med, nemlig som en Forstærkelse af Tabet. „Aalkrug" er if. Campes tydske Ordbog en Krukke til at forvare Aal i, langhalset og forsynet med Huller.

Krølle forklares saaledes i Videnskabernes Selskabs Ordbog: „en Kreds, som skrives med Kridt paa Spillebordet, hvori enten de Spillende lægge deres Indsats [saavidt Moth] eller hvori skrives Afregning over Vinden og Tab. At skrive i Krøllen, sætte en Beet i Krøllen". Nu er „Krøllen" jo trekantet.

Maar er det franske „le mort" (slg. Nyrop, Sprogets vilde Skud, S. 93), hvilket ogsaa betyder blind Makker i Whist. Tydskerne have en anden Misforstaaelse af Ordet, nemlig „der Mohr"; i den Anledning er vist Schillers „Fiesco" ofte blevet citeret! Hos Spanierne kaldes Spillemaaden „el penetro", d. v. s. at fjerde Mand, Oversidderen, forsøger at trænge ind (penetrar) i Spillet, efter at der er sagt Pas rundt.

Manille have vi fra Fransk, hvor Formen allerede findes f. Ex. i „Le royal jeu de l'hombre" fra 1685; men Ordet er egentlig spansk og hedder *Malilla*, nutildags (uden Diminutivendelsen) *Mala*. Ifølge A. de Castro's lille Bog om Spanier-

nes Sæder og Skikke paa Calderóns Tid (Madrid 1881) skal det betyde „den Daggert, som er afbildet paa Spader og Kløver To og Ruder og Hjerter Syv“; men jeg tilstaaer, at jeg ikke kjender Ordet i den Betydning og ikke har kunnet finde det nogensteds. Sikkert er det derimod, at det ogsaa (*el* m.) bruges om en Oprører, en kivagtig eller ondskabsfuld Person, der stifter Tvedragt, samt som Navn paa et eget Spil af nyere Dato. — At Kortenes Rækkefølge i de to „Farver“ er den omvendte af den naturlige Orden, kjendes allerede fra Middelalderens Kortspil, og Italieneren Marzio Galeotti skriver 1488, at dette er et Bevis paa den Mands Visdom, der har opfundet Spillekortene. Fortolkningen er spidsfindig nok. „Thi hvor det gjælder Vaaben [Sværd og Køller, spade og bastoni], maa det større Tal have Overtaget over det mindre; men hvor det gjælder Vin og Mad [Bægere og Brød, coppe og pani, — sidstnævnte nu kaldte danari], bør det mindre Kvantum foretrækkes for det større, eftersom den afholdende Mand altid, naar der skal handles, er den Mand overlegen, der hengiver sig til Fraadseri eller Drukkenskab.“

Matador, egl. den, der dræber eller myrder, er i Spansk nu oftest erstattet ved *Mate;* men vi bruge Benævnelsen saadan som vi i sin Tid have faaet den gjennem det Franske. „Nu viste hun mig i Byen efter ny Kort til at spille Remise med iaften eller Marthedorn, hvad man kalder det“, siger Holbergs Torben (Henrik) i en Scene af „den Vægelsindede“, der er udeladt i de senere Udgaver. Et nutildags i Spanien almindeligt Udtryk for det Samme er „el estuche“ (fr. étui), der betyder de tre fornemste Matadorer; „estuches“ er Trumfer paa Rad, indtil ni i Tallet. — Mærkes kan den sproglige Misforstaaelse „For-Matadorer“ (istedetfor Faux-M.), omtalt i Nyrop's „Sprogets vilde Skud“, anførte Sted.

Nolo. Spillemaaden er en nyere Tilsætning til Lhombre, og dette tekniske Udtryk kan maaske opfattes som det latinske Verbum: jeg vil ikke, nemlig have Stik; snarere er det dog vel en Analogidannelse — efter „Solo“ — af det tydske „Null spielen“. Den danske Spillebog 1786 kjender ikke til Nolo; i senere Anvisninger til Lhombre dukker denne Spillemaade

op under Navnet „Nullissimo", tidligst i „Lhombrespilleren" 1799. Spanierne, som idethele ikke indlade sig synderlig paa hvad der smager formeget af Hasard i Lhombre, synes — officielt ialtfald — at afholde sig fra denne Modifikation af det gamle alvorlige Spil; derimod bruge de stadig Contre-Lhombre, som nu er forladt hertillands.

Pas er spansk paso eller pase, af pasar, gaae forbi (modsat: entrar, der bruges om almindeligt Spørgespil); hos Franskmændene ligeledes „passer", der er gaaet over i Tydsk og Dansk med samme Betydning. „Paso" maa vel opfattes som „jeg gaaer forbi [Spillet]", „pase" som „lad det gaae forbi".

Ponto er en fransk Forvanskning — ogsaa „Ponte"[1] — af spansk *punto* (med Tilføielse, „cierto" i Calderons „Nadie fie su secreto", 1ste Akt). Det spanske Ord kan bl. A. i nogle Slags Spil betyde „Es" overhovedet, men desuden har det den rigtige Lhombre-Betydning: Es i „palo largo" (svarer til „rød Farve"), naar den er Trumf. I „Le jeu royal de l'Hombre" (1685) opvarter Forfatteren med en lille moralsk Betragtning i Anledning af Essets forskjellige Værdi, eftersom den røde Farve er Trumf eller ei: enten „au dessus des Rois" eller „au dessous des Valets". „Der seer De, Madame, at Æren i denne Verden afhænger i høi Grad af Tilfældet og Lykketræf. Det fortjener vel, at man tænker lidt derover, og jeg kan tænke mig, at disse Abbéer, der kun lægge an paa at sige smukke Ting, ikke vilde forsømme en saa god Leilighed til at digte Dem en Sonet eller et Madrigal."

Pot[te], ogsaa teknisk Udtryk i Keglespil, synes hentet fra Plattydsk; slg. *Aal.* For at betegne den samlede Indsats bruges som bekjendt ogsaa „Pouille", der er en Fordreielse af fransk „poule" (med samme Betydning), spansk „polla".

Remise, af fransk remettre, der i denne Sammenhæng væsentlig maa opfattes som: udlevere (nemlig Penge). I det før citerede Sted af Calderons „Nadie fie su secreto" forekommer Verbet remeter ogsaa i denne Betydning. Formen

[1] Tydskerne sige baade Ponto, Ponte og — Ponton.

„Remis" maa betragtes som en Forvanskning. Franskmændene have forresten tillige benyttet Betegnelsen Remise (= Bête) i Boston og det gamle Spil „Reversi[s]", der fra Spanien indførtes i Frankrig — som det synes, i Slutningen af det 16de Aarh. — og var meget i Brug der i det 17de. Det hed saaledes, fordi Kortenes Orden var den omvendte af den sædvanlige (reversi latinsk Perfectum Participium af revertere), og Hjerter Knægt, „Quinola", var det høieste Kort; det spilledes som en Art Nolo, idet det gjaldt om ingen Stik at faae (quien la gana pierde, den som vinder er den Tabende, sagde Spanierne). I den danske Spillebog 1786 findes det beskrevet.

Renonce betyder paa Fransk baade det at svige Kulør og det i sine Kort at mangle en Kulør; Spanierne have nu kun Ordet (renuncio) i den første Betydning, om det Andet findes „fallo" brugt.

Rock stammer fra Tydsk, hvor „Rock und Block" ifølge Sanders er en Slags Folkeetymologi af det franske Udtryk rocambole, — hvilket vi jo ellers kjende bedst som Navnet paa Helten i Ponson du Terrails famøse Galeislave-Roman. „Spillet med Rock eller Roccambole" omtales i „Lhombrespilleren" (1798), S. 35 f. „Rocq" skrives Ordet i „Das Blücher-L'Hombre" (Berl. 1821), hvor der ogsaa tales om „Blocq", „Remi", „Moor" og „einen runden Fisch"; af denne lille Bog seer man ellers, at det er den berømte preussiske Feltmarschal og Fyrste, „storartet selv i sine ubetydeligste Handlinger og vant til at regne med Masser", som væsentlig er Fader til den nu brugelige Regnskabsmaade, fordi den gamle forekom ham for langsom og smaalig.

Singleton er engelsk og synes laant fra Whist. — Den første engelske Anvisning til at spille Lhombre er forøvrigt trykt 1670; Pope har besunget Spillet i „the Rape of the Lock".

Spadille. Det fornemste Kort i Lhombre — i Holbergs Tid og senere betydede Ordet ogsaa et Slags spansk Snusbak (Barselstuen, 2den Akt, 3die Scene) — hedder saaledes den Farve, hvori det er Es. Egentlig „espadilla", Diminutiv *spada*; og nu anvende Spanierne netop denne Form

istedetfor Formindskelses-Formen, slg. *Manille*[1]. Kortet har altsaa samme Navn som den fornemste Kæmper ved Tyrefægtningen. At det øverste Kort i Spillet hører hjemme i Spader[2], kan fortræffelig forklares, hvis den Tydning er rigtig, som man har givet de fire Farvers Benævnelser paa Spansk og Italiensk, nemlig at de symbolisere de fire Stænder: Adel (Sværd), Geistlighed (Bæger eller Kalk), Borgere (Pengestykke) og Bönder (Knippel). — Det er skeet her, hvad der ikke saa sjelden skeer, naar et Ord er gaaet over i andre Sprog: medens det siden er blevet bevaret uforandret i disse med den Betydning, som det havde, dengang det optoges, er det blevet omdannet eller erstattet med et andet i det Sprog, hvor det oprindelig hører hjemme. Holder man sig f. Ex. blot til franske Ord i det danske Sprog, er der Exempler nok at finde. Saaledes at en „lorgnette“ nu er en (Theater)-Kikkert, at en Coupé hedder „compartiment“, en Restauration „restaurant“, en Granat „obus“, en Plat-de-ménage „porte-huilier“, en Avis „journal“, en Gourmand „gourmet“ osv.

Styrvolter hører man brugt om de Kort i det fuldstændige (franske) Spil — paa 52 Kort —, der ikke anvendes i Lhombre. Men Styrvolt er tillige et gammelt dansk Kortspil, der endnu findes beskrevet i temmelig nye Spillebøger, og hvori Trumf hedder „Vælt“[3]. „Navnet“, siges der i Videnskabernes Selskabs Ordbog, „synes at være oprindelig dansk og kan maaske udledes af Vælt: at styre Vælten. Jvfr. isl. Styr og Styrjöll, Krig“. Derfra skulde da ogsaa stamme „*udenvælts*“, ɔ: som ikke er i Vælten, ikke Trumf, — en Betegnelse, der ogsaa forekommer i Lhombre. Spanierne have som tilsvarende Udtryk: forastero, ɔ: fremmed, udenlandsk. — Til Forklaringen i Vidensk. Selsk. Ordb. kan bemærkes, at i Schillers og Lübbens „mittelniederdeutsches Wörterbuch“

[1] „Bastille“ for „Basta“ har man aldrig sagt; det vilde ellers have taget sig kuriøst ud paa de franske Enevoldskongers Tid.

[2] „Spader“ have vi fra Tydsk („Spaten“).

[3] Moth (hdskr. danske Ordb., 2den Redaktion) har „Styrv*a*lt“ om Spillet; „i Valten“, „valte“ og „uvalte“ Kort. Men Styrvolter kalder han de to Esser i Trumf-Farverne.

findes Ordet som Egennavn paa Borge og paa Kartover, der skulle tvinge fjendtlig Magt, „styre Vold“. Man maa da vel opfatte „Vælt“ som = Vælde. Hvordan Ordet Styrvolt imidlertid har faaet Betydningen: Kort der ikke benyttes, er jo derfor ikke forklaret.

Trumf er hverken Mere eller Mindre end det latinske „triumphus“, som hos Spanierne er blevet „triunfo“, hos Franskmændene „triomphe“; vor Form have vi faaet fra det Tydske (Trumpf). I Fransk er atout et nok saa almindeligt Udtryk som triomphe, men dette findes dog allerede brugt i det 15de Aarhundrede i den nuværende Betydning; desuden er det Navnet paa en egen Art Spil.

Vole, det Samme som Tout eller italiensk Tutti[1]. Ved Analogi med Solo og Nolo har man lavet herhjemme Formen Volo; men Ordet hedder paa Fransk *la* vole, i daglig Tale undertiden fordreiet til „volte“. Littré kan ikke finde nogen sikker Etymologi deraf: det kunde maaske, yttrer han, komme af lat. vola, der betyder Haandfladen, eller snarere af Verbet voler. — Da det imidlertid paa Spansk hedder „bola“ (hvilket ogsaa kan betyde „Slem“ i Whist), kunde maaske dets Oprindelse udledes ad den Vei. Bola er det lat. bulla, hvoraf fr. boule er dannet regelmæssig, og betyder en Kugle (ruede la bola, egl. lad Kuglen rulle, lad det gaae som det kan), endvidere en Blære og andet Opsvulmet, Rundt og Stort. Mere end en Hypothese er det dog ingenlunde; thi jeg er ikke vis paa, om man altid paa Spansk har kaldt Spillemaaden „bola“ („todo“ *har* man brugt derom, det er sikkert).

De øvrige Lhombre-Udtryk synes ikke at kræve nogen særlig etymologisk Forklaring, enten de ere spanske („Solo“), franske eller danske.

[1] „Paa Spansk Todes“ [sic], siger Spillebogen 1786, der ogsaa bruger den kuriøse Benævnelse „Poet“ derom. „Totus“, som undertiden træffes, maa vist ogsaa betragtes som Forvanskning af det spanske „Todos“.

NOGLE UDDRAG AF ÆLDRE BØGER

AF

H. F. FEILBERG.

1.

Den ... [1691] havde jeg en temmelig lang Conference med en lærd Islænder ved Navn Arnas Magnæus ... Vores første Discours var *de Magia Islandorum* .... naar de vil skade nogen eller hans Fæe, Gods etc., da tage de et aflangt Stykke Træe, som kan sluttes at være saa langt, at det kan naae en Døds legeme, som er begraven i Jorden, og er saa bredt som et par fingre og tykt efter Proportion; paa dette Træe skjær de deres *Characteres Magicas,* og siden *illinerer* de *incisuras* med deres eget blod; gaae saa hen til en Døds Grav og stikker denne Kiep der ned udi, dersom de nu kan naae den Dødes Legeme, da troer de, at den Døde kommer op til dem, hvilken de da befaler, at han skal gjøre deres Uven den eller den Skade; siden, siger de, gaaer den Døde i sin Grav igjen, men kommer hver Nat til dem, da de strax maa flye ham noget at bestille, som f. Ex. at slaae et Faar eller Lam ihiel, eller noget saadant, og derover kommer det, at de Uskyldige, som de ellers ei vilde skade, lider tit Fortred; men taler den Døde, naar han kommer op af graven, til dem, førend de kan tale til ham, da dræber han dem. Ellers har de og andre *Figuras Magicas* for at betage et Menneske sit Syn, Hørelse etc., gjøre ham urolig, skjære paa Baadene til dens Fortred, som den bruger etc. etc., hvilke alle ere irresonable Figurer, som hverken de selv eller noget Menneske kan vide, hvad skal være, men af gamle Monu-

... Conjecturer kan man slutte, at det er *Imprecationes* ... skrevne med Runebogstaver . . . .

(Doctor P. Deichman, Optegnelser i Nye Samlinger til den danske Historie, III. 109. Kbhvn. 1794. Jfr. Arnason, Þjóðsögur I. 318.)

2.

... fortalte M. Kaalund mig . . . .
... Baron Holk havde for nogle Dage siden redet ... meget fast, hvorudover hesten om Aftenen ... tyk og i Lyskerne saa tynd og smal, at ... kunde spende den om, hvilket en Smed sagde at ... Indvoldene var gaaet op i Livet paa Hesten, ... den, ved det at han giorde et lidet Hul ved ... blæste derind med en Pennefieder, saa at han ... bage igjen, og Hesten blev frisk; samme Hest ... til Hr. Mads Thrane, da han gik til Engelland.

(Samme, sammesteds s. 116; samme middel bruges endnu, se Jysk Ordbog under „bovet“.)

3.

... så de 12. Okt. 1671 en ligsten, som altid er ... som går ind i kirken spytter på den, for der ... hund begravet.

(Sammesteds s. 175. Holger Jacobæi Rejsejournal.)

4.

... om Sprogø:
... sad på Sprow,
... Sprow stod i brændende Low!

(Sts. s. 176.)

5.

... Fynboen går forbi en ager med boghvede, ... som Lollikeren, forbi en ager med ...

... s. 178.)

6.

Når der kommer nogle fremmede på landet Helnæs („Hellenis"), siger indbyggerne: „kone lille, tag en rén særk på i dag, der kommer folk fra Oppenland" ɔ: fra den anden side af landet.

(Sts. s. 179.)

7.

Undertiden red jeg ud i marken med hr. Jacob, undertiden legte dam og forkering med ham, undertiden så, hvorledes han omgikkes sine bier. Når de sværmede, kimte han på et bækken og kasted jord iblandt dem, så blev de stille og fløj ikke bort.

(Sts. s. 180. Jfr. J. Kamp, Folkeminder s. 179. 10 jfr. nr. 9. 11. 12. 13. man skal „tinke" for bier, på metalgenstande, når de sværmer, så flyver de ikke bort. Meddeleren kender skikken fra Mellemslesvig og Darum, den har vist været almindelig. Forklaringen skal være, at larmen, der gøres, er retslig bekendtgørelse, hvorved manden hævder sin ejendomsret til sværmen.)

8.

Husene i landsbyerne [i Vendsyssel] takte med lyng, undertiden alternatim med lyng og langhalm. Ingen skorstene på husene i de fleste landsbyer, men et lidet hul oven i taget, som kaldes lyre. I Thy i Aggersogn ofrer sognefolkene tør fisk til præsten og lægger det i våbenhuset.

(År 1692 sts. s. 186.)

9.

I samme dagbog findes nogle optegnelser med overskrift: „Adskilligt, som enhver by er berømt af", deraf følgende uddrag:

Kjøge: Lammedrenge, gav 7 spillemænd en 14 skilling.

Sorø: Ædere — æder, at de sveder.

Roskilde: Kildevand, degne, sladder, ringen, skjelfik, landemode, marked, haver.

Nestved: Piger, fersk fisk kaldet tinter, „klammerhofder".

Vordingborg: Bryllup, sc. Kong Valdemars; de droge dertil i 7 år og ingen kom derfra igjen.

Naskov: Lygtemænd, knive, „synkebøsser".

Samsø: Duer, „flædde".

Bogense rosiner (ɔ: gulerødder) trykker lammekjødet af fadet.

Kjerteminde: Godt øl og skidne kvinder.

Middelfart: Skjelfisk, sølvsand, forrædere.

Viborg: Skald ɔ: stærkt øl, Scalda Viburgensis penetrat ventrem velut ensis, Rumulat in stomacho, bombilat inde cutis; degne, snapsting, horker, alias lax.

Skive: Gryder, tingstude.

Randers: Lax, burøl, troldkvinder, oksedrivere, handsker.

Ry: Ål, St. Søren.

Grenå: Ved, mænd (Vi Grenå mænd, selv niende af Guds nåde, svarede de på Chr. IVdes brev).

(Kr. Almuel. V. 103.288 synes at have en bedre variant. Grenås tyve borgere ansøgte om at få lov til at oprette en galge og kunde ikke lide at skrive: „vi tyve mænd ansøger om at få en galge rejst til at hænge vore tyve i"; istedet skrev da oldermanden: „Vi Grenå mænd af Guds nåde nitten og én mand ansøger nådigst om at få en galge rejst til at hænge os og vore efterkommere i"; nr. 289 samme historie om de Ribe borgere.)

Salling: Heste, oste, øksen, skjorteløs (de går ulden).

Tunum: Pølse (på kirkeporten står pølsen udhuggen, Jyderne stridde til).

(Sts. s. 186 flg. Dette angår sagtens Molbohistorien om „Mavepølsen", der var falden ned bag kisten, var bleven lådden af skimmel, og som mændene angreb med økser og høtyve; se Fausbøll, Molboerne[3] s. 40.

10

mand, som opdrog en lille dreng for Kristi ; med egen hånd gav ham brød. Denne

dreng faldt i ilden, hans venstre hånd blev forbrændt og senerne sammentrukne, hvorover hans plejefader blev bedrøvet og lagde urin blandet med aske i en sko (apposuit feces cineribus mixtas in calceo), gav almisser, for at helgenen (St. Nicolaus, Arusiensis) skulde hjælpe drengen. Så skete det en dag, at drengen udstrakte sin forbrændte hånd og bad sin plejefader, der uddelte almisser, om et stykke brød. Hånden blev undersøgt, og det viste sig, at den havde genvundet sin tidlige sundhed.

(Vita SCTI B. NICOLAI ARUSIENSIS, *Script. Rer. Dan.* V. 306.)

11.

Der fortælles om kong Knud, som drog østerpå fra Jyllands nordlige kyst og var kommen i nærheden af byen Haderslev, at en astronom om natten sagde ham, at den nat skulde der undfanges en dreng, som skulde blive stor for gud og mennesker. Da sagde kongen: „jeg kunde have lyst at være fader til den dreng". Han lod en fornem pige hente og avlede med hende den hellige Nicolaus[1].

(sts. s. 308.)

[1] Hr. dr. H. Olrik har gjort mig opmærksom på disse to steder. Kunde man opfatte det første som et sympathimiddel, der anvendes, at for eks., som „fæces" tørredes, sygdommen svandt, vilde det gå ind blandt mange lignende; anråbelsen af helgenen, vilde da blive den tilhørende besværgelse. Om dette er tilladeligt, synes mig dog usikkert. Med hensyn til astronomens forudsigelser, kan bemærkes, at det i Middelalderen var en almindelig tro, at stjærnerne gjorde deres indflydelse gældende over et menneske, den stund, han blev født eller undfangen, derimellem delte anskuelserne sig, se C. Meyer, Der Aberglaube d. Mittelalters s. 14.

BLANDINGER.

II.

Mere om dekorerede Fornavne paa Dansk.

Siden jeg i nærværende Tidsskrift (2det Bd., S. 289 ff.) meddelte en Fortegnelse over den Slags Navne, som jeg gav Benævnelsen „dekorerede", har jeg fra forskjellige Kanter modtaget endel Forøgelser og Bemærkninger til Listen. De, som jeg især har at takke for saadanne, ere Cand. mag. Frk. Falbe-Hansen, Pastor Vilh. Bang (Hvalsø), Dr. phil. O. Siesbye og Bibliotheksassistent Cand. mag. V. Dahlerup. Et og Andet har jeg selv kunnet føie til, og her følger da, for saa vidt muligt at komplettere Samlingen, et lille Supplement, ordnet paa samme Maade som Hovedlisten.

Ane. Det Spil, der almindeligvis kaldes „Røde-Anders", hedder i Aarhus *Røde-Ane*. *Gale-Ane,* i et bekjendt Ordsprog.

Blak[k]e. *Falske-Blakke,* om en Forræder (ogsaa „ride paa Blakes Hest"); Blake hed den Mand, der vog Kong Knud den Hellige (Thieles Folkesagn, efter Saxo og Holberg).

Bodil. „Her er Nok til Boel (ell. Bole) og alle Børnene (ell. alle hendes Unger)", om Overflod af Et eller Andet.

Else. *Snevre-Else,* om et snaksomt Fruentimmer.

Erik. *Gamle Erik* (ell. *Gammel Erik*), Fanden (Holberg, „Uden Hoved og Hale"; Ordsprog). *Mester Erik,* — „saa kalder jeg Krabasken", siger Holbergs Nille.

Ferdinand. *Fidte-Ferdinand,* om en Gnier eller smaalig Person; *Salig-Ferdinand* („hun taler altid om sin Salig-Ferdinand"; stammer vistnok fra et paa Folketheatret opført Stykke, bearbeidet af F. Holst efter det Franske).

Hans. Istedenfor *Pralhans* og *Smalhans* siges ofte „*Pralhals*" og „*Smalhals*", i Analogi med „Slughals". Talemaaden „Reis vel, *Hans Casper*", ogsaa til En, der ikke hedder saa-

ledes; f. Ex. i Komedien „Den underlige Frier“ (1774), S. 100. — Det plattydske *Jan* har man i Udtrykket „at blive Jan“, i Kortspil, Brætspil eller Billard. *Jan Dunder* er beslægtet med, men mindre almindeligt end *Jan Hagel*, i Betydningen „Pøbel“.

Jakob. I Jylland det samme som Ole Lukøie (Feilberg); i denne Betydning siges ogsaa *Jakob Løi*, men dette Navn bruges ogsaa om Luftens Dirren paa varme Foraarsdage. *Lodden Jakob* om en langhaaret Larve (ligel. Feilberg). *Jakob* er endvidere Benævnelsen paa et Kortspil („Knægt“).

Jens. Navnet alene bruges i Vendsyssel om en Klodrian. *Gluen Jens*, en ivrig, rask Person; *Jens Bjerggaard*, Klørknægt i Spil; *Jens Ost og Brød*, paa Mors om en Art Bille, der er lysten efter disse Spisevarer. (Disse Navne efter Feilberg.)

Johan. *Kluk-Johan*, om en Brændevinsflaske; saaledes kaldtes f. Ex. i en Kjøbmandsgaard i Horsens den Flaske, hvoraf Bønderne fik deres „Reisedram“.

Jokum. *Jokum-Hagel* = Jan Hagel. I et anonymt Bryllupsvers fra Midten af det 18de Aarh. staaer der:

Thi Juchum Hagels Pak, fordrukken Svire-Broder
Paa Konen giver skyld, naar de i Armod roder.

Jørgen. *Jørgen Hattemager*, som Skjældsord (slg. Heibergs velkjendte Vaudeville og Holberg, „Jakob von Thybo“, A. 3, Sc. 5; begge Steder i Modsætning til Kong Salomon).

Knud. *Knud Prokurator*, siges om en Lovtrækker.

Lars. Under Formen „Laust“ i *Laust Usselbug*, *Laust Usselryg* og *Rakkerlaust*, fra Horsensegnen. *Lange Lars* om Langfingeren (nu „Langemand“). *Las Kiltekniv* var i gamle Dage det Skjældsord, hvormed Studenterne titulerede Lakaierne. *Klosterlasse* (som Egennavn) kaldtes den fra Kirkehistorien bekjendte Nordmand Lars Nielsen (1548—1622), der gik over til Katholicismen og søgte at virke for den her i Landet. En „Klosterlasse“ i Betydningen: fattig Student, der spiste paa Klosteret i Kjøbenhavn, benævnes i det ovenfor citerede Bryllupsvers: „hungrig Kloster-Karl“.

Mads. For *Drukkenmads* høres i Jylland almindeli „Drukkenmaas". *Klatmads* ofte om en ubehændig Person Her kan ogsaa mærkes, at Gedebukken og Vædderen hedd med et typisk Navn *Mads*, ligesom Ræven hedder *Mikke* Haren *Morten*, Geden *Mette*, Katten *Mons* og Storken *Peter*. — En nu afdød Dame var saa umaadelig pæn i sin Mund, a hun ikke vilde tillade sine Børn „at spille Skidtmads": de skulde kalde Spillet „Malpropre-Mathias".

Malene. *Klatte-Malene*, *Klynke-Malene*, *Sjuske-Malene*, *Sjaske-Malene* (det sidste i Sam, Kragetæer, Kbh. 1893, S. 46). *Pjaske-Malene* kaldte de gamle Matroser haanlig den første danske Sunddamper, Caledonia.

Maren. *Maren-Amme* (Holberg, ogsaa J. P. Mynsters Selvbiografi og andensteds). *Kluk-Maren*, om en Brændevinsflaske (kjært Barn har mange Navne!).

Mathis. *Slik-Mathis*, om En der holder meget af søde Sager.

Mikkel. *Kluntemikkel* (hørt), *Fidtemikkel* (om en nærig Person), *Tydske Mikkel*, *Klatmikkel*.

Mogens. Til Kronprinds Frederik, den senere Frederik VI, skal Sporon have sagt, at naar Kabinetsordrerne afskaffedes, betydede Prindsen ikke Mere end „*lille Mons* i Slangerup" (Hist. Tidsskr., 3. R., V, S. 373).

Nille. *Arrig Nille*, sandsynligvis efter Holberg. *Gribbenille* bruges vistnok oftest i Betydningen „et arrigt Fruentimmer", ikke om et hæsligt. — Før Nille ved Holberg blev det typiske Navn for en Bondekone, svarende til Jeppe, havde man brugt „Ladse" (Lucie, Luce) i denne Betydning, slg. Werlauffs Antegnelser til Holbergs Lystspil, 2. Udg., S. 70—71.

Ole. *Ole Lukøie*, denne mythiske Skikkelse, som strøer [illegible] Sand i Øinene ved Aftentid, maa vel ogsaa tages med. [illegible] „Godnat, Ole", med Tilføjelse: „Penggne ligge i Vin[illegible]" skulde have Noget med denne Ole at gjøre? I denne [illegible]hæng kunne maaske ogsaa anføres Talemaaderne: [illegible]ns", „Læg op, Ferdinand", „Fy, Frederik" og [illegible] Lars", — et Par undertiden forsynede med Til-

Pamfilius. *Lykkens Pamfilius;* Udtrykket stammer fra Benævnelsen paa et vist Kort i det gamle Spil Lanter, godt kjendt fra Holberg (slg. Werlauffs Antegn., anf. Udg., S. 423—24).

Per. *Snueper* (om den der sover meget); *Snuseper; Snøfteper* (hørt); *Tudepeter* (Kr. Nyrop, spansk Grammatik, 2. Udg., S. 25); *Per Syvsover* (Jylland) — fremkommet ved en Sammenblanding af forskjellige Tanker: Legenden om Syvsoverne, Peder Syv, Klokken Syv som altfor sent Klokkeslet at vaagne paa. *Per Spillemand,* om Lillefingren. *Fattig Per Eriksen* (Holberg, „Den Stundesløse", sidste Scene: „Ach jeg fattige Per Erichsen"). *Per Caudi* eller *Per Sardug* var et Skjældsord til Studenterne i gamle Dage (Holberg, slg. Werlauffs Antegn., S. 272, og Vilh. Bang, Latinskoleliv og Studenterliv, S. 207 og 266). *Per Døver* og *Kirsten Kimer,* to bevægelige Figurer i Roskilde Domkirke, der angave Klokkeslettet („I gjør et Spektakkel som Kirsten Kimer og Per Døver"). Istedenfor „Per Poses Lykke" hører man ogsaa „Per Paarses Lykke".

Poul. „Den *Poul Vendekaabe!*" staaer der i Prams „Ægteskabsskolen", 4de Akt, 7de Scene.

Rasmus er brugt i den af mig omtalte Betydning i Komedien „Jomfru Pecunia", 1768 (S. 22), hos Tode („Raadførslerne", 1783, S. 48), hos Pram (Arbeider, I, S. 403) og siden bl. a. hos Overskou i „Capriciosa".

Stine. *Stine Stankelben,* om et høit, ranglet Fruentimmer, — aabenbart Allitteration.

Ulrik. (Raabe paa) *Sankt Ulrik,* spøgende onomatopoietisk om at kaste op (Laurembergs Skjæmtedigte, Udg. 1889, S. 80). Udtrykket bruges endnu, dog uden „Sankt".

Anm. „Feilberg" betyder F.'s jydske Ordbog, som jeg har benyttet saa vidt den foreligger trykt; desværre er dette Værk jo langtfra afsluttet endnu.

E. Gigas.

ANMELDELSER.

Léon Pineau: *D'sur l'pont du Nord.* Essai de littérature populaire comparée (Extrait de la „Revue des Traditions populaires"). Paris 1894. 20 S.

Udgangs-punktet for afhandlingen er en lille rondo fra Poitou:

D'sur l'pont du Nord, un bal y est donné,
Adèl' demande à son père à y-aller.
„Oh non, ma fill', tu n'iras pas danser!"
Adèl' mont' dans sa chambr', s'est mise à tant pleurer.

Son frère arrive dans un bateau doré:
„Qu'avez, ma sœur, qu'avez à tant pleurer?
— Oh, c'est papa qui veut pas qu' j'aill' danser!
— Oh si, ma sœur, je vas vous y mener:
Prends ta rob' blanche et ta ceintur' dorée!"
Fir'nt pas deux pas et les voilà noyés.
Les cloch's de Ni s'en sont mis 's à sonner.
Le pèr' d'Adèl' demand' pour qui c'était:
„C'est pour Adèle, aussi son frère aîné!"

Forf. gør opmærksom på et par besynderlige, ikke ud fra den foreliggende situation forståelige enkeltheder: 1) Den ofte i middelalderens lit. omtalte dans på broer (ex. anf.). Middelalderens broer vare snævre og ujævne. Hvorfor da valget af denne besynderlige danseplads? 2) Den ret umotiverede drukning, som også har forundret et par variationer af rondoen (forklaring: tel est le sort des enfants obstinés — eller: ils ont tant dansé, qu'-les ponts sont defoncés!). 3) Bortførelsen af broderen i guldbåden.

Erindrende at vi i børnerim og lege ofte har rudimenter af ikke så uskyldige skikke, f. ex. menneskeofringer, og at et af rudimentets sikre kendetegn netop er sådanne ud fra den lemlæstede form uforståelige enkeltheder, har forf. gættet på en lign. oprindelse til rondoen. Hans konjektur, som han ansér for uomtvistelig, er: vi har i rondoen bevaret en erindring om sonoffer til de, deres årlige bytte krævende, vandånder. Al dans er nemlig, siger han

opr. led af kultus, det sér vi endnu hos vilde folk; ofring ledsages altid af dans „ne flebilis hostia immoletur“, og særlig elsker vandånderne dans (?), sang og musik (havfruen; Nøkken med guldharpen). Ved antagelsen af, at rondoen er et lemlæstet minde fra en sådan gammel offerdans ved vandet forklares det, at dansen foregår på en bro, endvidere den umotiverede drukning; endelig „broderen“ i guldbåden er en folkelig omforming af vandånden, der henter det med hvid kjortel og guldbælte smykkede offer. Et videre bevis for rigtigheden af denne tydning af rondoen ser forf. i dennes „slægtskab“ med en var. af visen om Agnete og havmanden:

Agnete hun ganger for sin fostermoder at stå:
„Og må jeg mig lidet ved stranden udgå?“

„Nej såmænd det må du ej.
For så kommer havmanden og tager dig!“

Agnete hun stander på Højeloftsbro;
Der så hun en havmand komme sejlende frem.

. . . . . .

Agnete hun sad ved vuggen og sang,
da hørte hun de Engelandske klokkers klang.

Vi finder her som i rondoen: datterens ulydighed, forsvinden i vandet, broen, klokkerne; og bortføreren er ikke „broderen“, men en vandånd. Også Slaviske viser om en ulydig datter, der dansede mod moderens vilje (rigtignok i en stue) og blev bortført af vandånden.

Denne skarpsindige kombination er fremsat i en særdeles fin fremstilling og bilægges med beviser fra en udstrakt læsning bl. a. særlig fra Nordiske folkeviser og videnskabelig lit. (et så nyt værk som Joh. Steenstrups folkeviser benyttes).

Mindst overbevisende synes forklaringen af dansen på broen[1]. En højst et par gange om året foretaget offerdans kunde måske have bevaret sig i en enkelt ceremonidans på broen ved en bestemt

[1] Urigtig, men næppe bevisførelsen påvirkende, er forf.s betragtning af dansen, oprindelig = kultus. Sikkert er den opr. alene udslag af overstrømmende livskraft Anm. tvivler på, at der overhovedet hos *vilde* folk — hvor ikke misforståede iagttagelser foreligger — kan påvises „religiøse“ danse (den af forf. anførte Hottentotdans er ikke kultus, men en pantomime, hvis bevægelser ved magi tænkes at udvirke i virkeligheden, hvad de forestiller). „Danses hiératiques“ hos Hebræerne?? En ting som Davids dans for Jahves ark er ikke en „danse hiératique“ ɔ: del af et fast ritual, men et øjeblikkeligt udslag af rent personlige følelser. Hvor en regelmæssig guds„tjeneste“ er fastslået af et præsteskab (men sådant findes ikke hos naturfolkene) forlyster man guden ligesom en stor herre med dans, ganske på samme måde som man yder ham spise og drikke. Men man vil dog ikke sige, at spise og drikke „oprindelig“ er kultus.

fest. Men om sådant er der i middelalderen ikke tale: broen er åbenbart efter de af forf. anf. citater overalt og ikke blot til enkelte tider en yndet danseplads; sikkert alene fordi den har egnet sig til dans: havde alle broer været snævre, ujævne og krogede, vilde næppe pieteten mod en gammel skik fra „en meget fjærn tid, måske da de Europ. Indo-Europæere endnu kun dannede én familje“ have holdt Folk på broerne, især da offerdansen efter forf.s sigende ikke blot har fundet sted på broer, men også på flodbredder.

Mere tiltalende er den på motivligheder grundede sammenstilling af rondoen og Agnetevisen, af „broderen“ i guldbåden og havmanden. Ti vist er det, at rondoens guldbåd og drukning trænger til en forklaring, og en sådan opnås herved. Men skyldes motivligheden spontan analogidannelse eller lån? Kan vi her mere end i de fleste lignende tilfælde træffe en ordentlig begrundet afgørelse?

Theodor A. Müller.

Redaktionen har endvidere modtaget:

Český Lid (le peuple tchèque. Revue bimensuelle consacrée à l'étude du peuple tchèque en Bohême, en Moravie, Silésie et en Hongrie). Udg. af **Lubor Niderle** og **Cenek Zíbrt.** Vol. I—IV. (Prag 1891—1894).

Cenek, Zíbrt, *Seznam pověr azvyklostí pohanských z VIII. věku.* (Indiculus superstitionum et paganiarum.) Prag 1894.

Åke W:son Munthe. *Språkrim.* („Ord och Bild“, 1894).

Esaias Tegnér, *En österländsk besvärjelse och västerländsk folktro.* („Ord och Bild“, 1894).

R. Hildebrand, *Über das Problem einer allgemeinen Entwicklungsgeschichte des Rechts und der Sitte.* Graz, 1894.

OM DANSK ARGOT OG SLANG.

AF

KARL LARSEN.

I.

Ved Slutningen af Halvfjerserne og i Begyndelsen af Firserne levede der i København en Del unge Studenter, som alle læste til juridisk Eksamen hos samme Manuduktør og udenfor Arbejdstiden omgikkes meget livligt. Imellem disse unge Mennesker taltes der et med Bevidsthed uddannet, særegent „Sprog“, som det kunde være helt vanskeligt for uindviede at fatte.

Man sagde ikke, at en Situation blev betænkelig, skæbnesvanger el. lign., men at den blev *kriminel* eller *krimbinegel*; ingen af Kliken blev overbevist, sat til Vægs i en Diskussion, men han blev *fældet* (i ældre Dansk fælde = domfælde); en Dom var en *Domb*, en Kræmmer en *Kræmber*; kommer: *komber*; Lørdag: *Løgerdag*; Navne som Hans, Larsen, Molbech blev til *Hagens*, *Lagersen*, *Maagelbæk*; alle Medlemmer af Kliken eller hvem den kom i nærmere Berøring med kaldtes ved Fornavn med det familiære Peter i dets ældre danske Form *Peder*. *En Peder* som Fællesnavn blev Betegnelse for Sold, Svir, hvoraf dannedes Verbet *at pedre*; Penge var *Ørtuger*, *Ørtvinger*, *Syslinger* eller — fra Kroner i forfransket Form *Kuronner* gennem det archaistisk forlængede *Kurondigheder* eller *Krundigheder* forkortet *Kruns*, *Krus*. En Mængde juridiske Fagudtryk betegnedes ved Brandere eller Forvansk-

ninger, fremkomne gennem Ombytning af Bogstaver: *Reolbyrder* for Realbyrder, *Syfilret* for Civilret, *Bommedirker* for Birkedommer. Tillægsord anvendtes rigeligt i Betydninger, der afveg stærkt fra den oprindelige; saaledes brugtes *hæderlig* og *paalidelig* som betegnende rosværdige Egenskaber af ren materiel Natur: *et hæderligt Glas Vin*, en *paalidelig Kop Kaffe* eller *Bøfsteg*; *hæslig* for det beundringsværdige og derfor misundelsesværdige: en *hæslig Bunke Krus*, en *hæsligt god Eksamen* — dette sidste forøvrigt i Overensstemmelse med jydsk Dialektbrug.

Disse unge Studenter fulgte en Trang til at gøre sig gældende som noget egent allerede gennem deres Tungemaal, der blev ligesom lidt af et broderligt Forbunds eller Laugs. For en stor Del af de Begreber, som kom indenfor deres Omraade, fandt de den sprogligt ejendommelige Iklædning ved at bruge mange Betegnelser højst overført, anvende forældede Ord og danne nye, som de særlig skabte ved at omforme en Mængde almindelig anvendte. Og det er let at se alene af de faa meddelte Prøver, at et væsentligt og det særegne Materiale for deres Sprogdannelse hentedes fra det juridiske Studiums tekniske Udtryk og fra det dansk, som forekommer i Lovbogen og de ældre Forordninger og dér hyppigt er isprængt med udenlandske, jævnligt franske, Ord i deres uforandret gengivne fremmede Form.

Den omtalte Klike opnaaede en stor Færdighed i Brugen af sit Maal, der udvikledes frodigt og skabte et betydeligt Antal juridisk og archaistisk farvede Dannelser. Det fik en ikke ringe Indflydelse paa Omgangssproget blandt andre Studenter, nogle af dets Gloser trængte ud over den akademiske Ungdoms Verden og har vundet Borgerret i almindelig Slang som *Krus* for Penge, der, til Trods for sin Meningsløshed, er trængt endogsaa ned i den lavere Slang ved Hjælp af sin bekvemme, knappe Form og den ubevidst følte Afledelse af Kroner.

Efter Haanden som Medlemmerne af den oprindelige Klike og deres nærmeste Adepter tog Eksamen, fik alvorligt Arbejde for Brødet, gik mere og mere op i Selskabs- og Familieliv, til Dels kom bort fra København, sygnede Sproget hen og er

nu kun bevaret ganske brudstykkevis. Engang imellem kan en eller anden Provinsmand komme til Hovedstaden og forbavse de gamle Venner dér ved i sit Eksil at have holdt talrige af dets Bestanddele trofast i Hævd. —

Dette Klikesprog var ægte ARGOT. Det blev til blandt Mennesker, der dyrkede samme Beskæftigelse, og det hentede sit væsentlige Indhold fra den; det forstodes fuldt ud kun af dem, der levede indenfor selve Kliken, og tilnærmelsesvis alene af Personer, der havde samme almindelige Dannelse som Klikens Medlemmer; kun en ringe Del af „Sproget"s Ejendommeligheder var egnede til at trænge ud over dets snevrere Grænser ind i det Samfundslags Slang, der omgav dem; det gik til Grunde med de særegne Forhold, der havde skabt det: de fælles Studier og det fælles Ungdomsliv.

Indenfor det talte Sprog findes talrige saadanne smaa Sprogøer med en ejendommelig Flora, der er bleven til igennem fælles Samliv under fælles Gerning og Livsvilkaar. En saadan Argot kan være videre eller snevrere, have større eller ringere Vitalitet, være i Stand til mere eller mindre at faa Betydning ud over den Kreds, som den oprindelig er bleven til i. Den kan være bleven dannet helt bevidst eller ogsaa have udviklet sig historisk og overvejende ad ubevidst Vej; den kan endelig være fremgaaet ved en Forening af begge Processer.

Sprogligt mindst betydningsfuld bliver ganske naturligt Klikeargot som den skildrede. Der vil til alle Tider og overalt være megen saadan, som Regel højst døgnagtig og hyppigt arbejdende med ganske anderledes primitive Midler end den anførte. En bekendt Kaféklike i Kjøbenhavn fandt saaledes for nogle Aar siden et yderst elementært Udtryk for sin Sammenhøren ved at forkorte — stundom lige ned til et enkelt Bogstav — alle de af den hyppigt anvendte Ord og forsyne dem med Endestavelserne *us* eller *umrian.* Selve det ene af disse, deres Sprogs Grundelementer, betegnede et af dets allervigtigste Begreber, nemlig „en Øl" = en *Umrian.* En *Kumrian* var en Kop Kaffe, men kunde forøvrigt ogsaa være baade en Karaffel, en Kæfer m. m. Et Glas Absinth var en *Absus,* Navnene Hillebrandt og Malling var *Hillebrumrian* og *Mallus.*

Indenfor Familier findes jævnligt lignende Argot, som kan være sammenbragt ad yderst forskellige Veje. Ganske tilfældige Omstændigheder spiller en overvejende Rolle: visse Egenheder i Henseende til Udtale, Dialekt, Anvendelse af Fremmedord hos et eller andet fremtrædende Familiemedlem eller Tyende osv. osv. Som ejendommelig for Familieargot kan anføres dens hyppige Rigdom paa Lydord, der for en stor Del er dannede ubevidst af Børnene under Opvæksten.

Højere i Rækken, hvad Vitalitet angaar, ligger Argoten fra store Opdragelsesanstalter som Herlufsholm og Sorø Latinskoler, der omfatter mange Mennesker og aflagrer et vist sprogligt Fond, som nedarves fra det ene Slægtled Disciple til det andet og stundom ogsaa med dem kan trænge uden for Anstalternes Mure.

Vi naar dog først op til virkelig mere levedygtig Argot, hvor det drejer sig om Kredse af et stort Antal fuldt udviklede Individer, der har taget en fælles Gerning i Arv fra Rækker af Forgængere og giver den i Arv til andre. Her er da de forskellige Grupper af Haandværkerargot, Land- og Sømilitærets Argot, Parlamentarikerne og Politikernes, Skuespillernes, Sportsmændenes, Journalisternes, de forskellige Spilleres (L'Hombre-, Billard-, Keglespillere osv.), Keltringer og Vagabonders, de prostituerede Kvinders o. s. fr.

Som blotte Eksempler, hentede fra nogle i Flæng valgte Grupper, skal i al Korthed anføres:

Haandværksmalerne kalder en under Arbejde ved Forglemmelse ikke behandlet Flade for *en Helligdag;* en under Arbejde kun daarligt behandlet Flade, som Penslen blot lige er „smuttet“ hen over, *en Smutter;* et af Penslen ved Skødesløshed under Udførelsen uberørt Sted *en Griner.* Naar en Maler kommer til at vælte en Farvebøtte ud over en Flade, som ikke skal males, siges han at *lave en Frikadelle* paa Grund af den Plamases Form, som den langsomt udglidende, sejge og mørkere Farve antager. Paa „Holmen“ betaltes det blandt Skibsmalerne overordentlig hyppige Arbejde med at kitte

inden Bords og uden Bords i hvert Fald indtil for faa Aar siden i Forhold til det Antal Pund Kit, som hver af de dertil anvendte Arbejdere ved Fyraftens Tid havde forbrugt. Denne Betalingsmaade fristede stærkt til Driveri og dermed følgende Snapsen, idet man nemt kunde skaffe sig den ønskede Dagløn ved at lade endog betydelige Rester uforbrugt Kit forsvinde i Vandet, inden Arbejdsdagen var omme. Herved blev det *at kitte* blandt Skibsmalerne ensbetydende med at *snapse* og gik fra dem over til de øvrige Maleres Argot sammen med Adjektivet: *kittet* = jævnt beruset. Disse Udtryk kunde, som sket er, vinde Udbredelse endnu videre, langt ud over Malernes Rækker, fordi de let lod sig bringe i Forbindelse med den delvise Tilsløring eller Tilkitning af Sekraften, som ledsager den berusede Tilstand.

Typograferne kalder et behageligt Arbejde, hvorved der af forskellige tekniske Grunde kan tjenes dygtigt, for *Svinesteg* (i tysk Typografargot: Speck); at tage Forskud paa ikke udført Arbejde: *at ta' surt*, et ligeledes fra Tysk stammende Udtryk, idet Tyskerne betegner det samme som den til Svinestegen hørende Sauerkraut. En *Jomfruklumme* er en Side (Klumme), hvori der ikke findes en eneste Sætterfejl; en *Horeunge* den, i typografisk Kunst ganske utilladelige, Udgangslinje øverst paa en Side. Naar et Ord eller en Sætning ved Uagtsomhed sættes 2 Gange, har der været *Bryllup;* er et Ord eller en Sætning oversprunget, bliver det *Begravelse;* vanskelig, særlig meget blandet Sats — med Ord af forskellige Sprog, mange Tal o. lign. — er noget *Gnuf*; et meget lille Trykkeri (som man saa at sige kan gaa med i Lommen) er et *Fyrtøj*.

Blandt Cigararbejderne forekommer endnu en ret betydeligt udviklet Argot, der væsentligst hænger sammen med, at dette Fag vedblivende beskæftiger en stor Del — man har anslaaet det til c. $^1/_8$ af det samlede Antal — udenlandske ɔ: tyske og svenske Arbejdere, og med at der indenfor Cigarmagerprofessionen stadig „vandres“ meget. Mange af den danske Cigarmagerargots her i Landet ejendommelige Udtryk er de gængse tyske Ord fra de vandrende Haandværkssvendes

Sprog. At faa Ubehageligheder for den Maade, man har udført sit Arbejde paa, er *at faa Fisk*, en Talemaade, der vist hænger sammen med den gamle tyske, oprindeligt Studenterargot-Betegnelse *Fischgen* (nu til Dags *Bierfische*) for de ubehagelige Rester af Beg fra Fadet eller lign., der kan svømme om i ens Ølglas. God, flink om Arbejde eller Personer hedder *leifig* (läufig om Mennesker: verdensklog, snu): sløj i lignende Forbindelse *kymig* (nt. küm eller küme = mat, svag, især om Fisk); at blive afskediget fra Arbejdet er *at blive sat i Luften* (tysk lav Slang: an de (frische) Luft setzen), *faa Luften, faa Luftstilling*; at rejse til Fods, gaa paa Vandring er *valse, gaa paa Valsen* (auf der Walze sein), *gaa paa Luffen* (laufen gehen); *Kosinger* er Penge, en *Haard* og en *Dobbelthaard* en enkelt og en Dobbeltkrone (jfr. harter Thaler); en *Slant* (sv. Slant, optaget i Tysk som Slante, = Hvid, Døjt) et mindre Pengestykke; *Braller* Benklæder, *Vebe* en Frakke; *Katholiker* Støvler; de — i Cigararbejderfaget talrige — kvindelige Arbejdere *de langhaarede Svende.*

I dansk parlamentarisk og politisk Argot tales (efter Bergs berømte Udtalelse) om at *visne en Sag* ɔ: behandle den saaledes, at der ikke kommer noget ud af den; naar den sendes i et Udvalg, som ikke fremmer den, er det et *Begravelsesudvalg.* I saa Tilfælde *sidder* Udvalget *paa en Sag.* Tinget *barberer Finansloven,* gør den til en *barberet Pudel,* naar det efter stor Maalestok reducerer de af Ministeriet paa Finansloven forlangte Bevillinger. Man *taler ud ad Vinduerne,* naar man under Rigsdagens Forhandlinger holder en Tale, der tager Sigte paa Vælgerne, ikke paa den foreliggende Sag; *Valgflæsk* er Udtalelser eller Handlinger, beregnede paa at vedkommende Politiker kan indsmigre sig hos Vælgerne; en *Valgkamel* er Valgflæsk, som er for „tykt“ til at Vælgerne kan antages at ville „sluge“ det (den); Vælgere, der stemmer blindt efter en given Parole, er *Stemmekvæg*; en *Jomfrutale* er med et gammelt, fra England indført Udtryk, den første Tale i en Politikers parlamentariske Liv; en *Løsgænger* den Rigsdagsmand, som ikke slutter sig bestemt til nogen politisk Gruppe; *Snapstinget* kaldes Rigsdagens Restauration.

Skuespilleren kalder en daarlig, indholdsløs Rolle, der ikke rummer nogen kunstnerisk Opgave, for en *Fisk* (rimeligvis ligesom Cigarmagernes indført fra Tysk); naar han ikke kan sin Rolle, *svømmer* han, *suger fra Suffløren*. Han *ta'r Afgang*, naar Publikum klapper ad ham, idet han under Udførelsen af sin Rolle forlader Scenen; han *spiller paa Suffløren*, naar han ikke har lært sin Rolle tilbørligt, men spiller i Tillid til Sufflørens Dygtighed; *vælter en Forestilling* ved at sende en virkelig begrundet eller blot som Paaskud anvendt Sygemelding og saaledes umuliggøre en Forestillings Afholdelse. Direktøren *pynter paa Huset*, naar han skaffer godt besat Hus ved at uddele et stort Antal Fribilletter; han engagerer *en Skank*, hvis han for at faa en dygtig Skuespiller eller Skuespillerinde tillige maa tage dennes uduelige Ægtehalvdel med i Købet.

I Forbrydernes og Vagabondernes Argot forekommer Udtryk som *glane* (Dialektord for glo) en Ejendom eller en Egn *af* ɔ: undersøge, hvorvidt der paa vedkommende Sted skulde være Lejlighed til at stjæle og hvorledes; *skyde* for stjæle (tysk schiessen i samme Betydning); *blive skudt* = blive anholdt. Selv at tage Ansvaret for en Forbrydelse uden at ville indrømme, at man har haft Medskyldige, hedder — med et fra Jordarbejde hentet Udtryk — *selv at trille med den*. At afsone en Bøde er — med Biklang fra Afsondring — at *sondre den a'* (i alm. lavere Slang: *svede den a'*); at faa Rottingslag: *blive kildret;* Rottingen: *Kild'ren;* at komme paa Vand og Brød: *komme ud at spise Skorper;* komme i Vridsløse-Forbedringshus (alm. Slang: komme paa Vridsløse): *komme paa Brasen*; komme i Horsens Tugthus: *komme over Vandet*. En professionel Tigger er (efter det tyske) en *Fægtemester;* at ligge under aaben Himmel: *at ta' en Græsbajer* eller (almindeligst) *at tælle den* (perf. particip. tællet). Dette sidste Udtryk er, med Variation i Betydningen, overført fra de vandrende Haandværkeres Sprog, hvorfra det har banet sig Vej, ikke opefter i den fast bosiddende Haandværkers Slang, men nedefter til Arbejdsmændenes og alle deres Slang, som meget lever af tilfældigt Arbejde. At *tælle den* betyder at se sin Tid og Lejlighed an under de gunstigst mulige Om-

stændigheder: den farende Svend, som intet Arbejde har kunnet finde, *tæller den* i det og det Herberge saa og saa mange Dage; den arbejdsløse ved Havnen sidder og *tæller den* ved en Spids til 6 Øre en halv Dag igennem i Varme inde i Beværtningen; man venter paa sin Chance — eller som det i alm. lavere Slang hedder Tjans — muligt Arbejde, muligt Traktement — og i Mellemtiden kan man hengive sig til den ørkesløse Beskæftigelse at tælle — hvad? Sine Knapper, Dagene, alt hvad man vil. Proletaren, for hvem det at have Tag over Hovedet, allerede er en „god Tjans", han *tæller den*, naar han i Tider, hvor han ikke er saa vel stillet, ligger i Grøfter eller i en Kornmark.

De prostituerede Fruentimmer ejer en ganske betydelig Argot, af hvis Dannelser mange dog ikke vel lader sig anføre paa dette Sted. Som nogle af dem, der kan præsenteres selv udenfor en streng Kreds af Fagmænd, nævnes: Sundhedspolitiet kaldes *Sundheden* (en Betjent fra Sundheden) og det for de paagældende Kvinder — som Regel — mindre farlige Opdagelsesparti *Tyvepolitiet*. At blive indskrevet som offentligt Fruentimmer er at *faa Bogen* (ɔ: den autoriserede Bog, hvori den visiterende Læge indfører sit Bevis for, at vedkommende Fruentimmer ved Undersøgelsen er befundet sund) eller *faa Borgerskabet*. Umiddelbart efter en Visitation, der konstaterer at Fruentimmeret ikke er venerisk angrebet, har hun sin *Doktormødom*; naar hun ikke bor paa Bordel, *bor hun privat*; alle *logerer* de (et Udtryk, der forøvrigt er i Færd med at forældes). At blive idømt Tvangsarbejde for disciplinariske Forseelser er *at komme paa Tvangen*; med Politiets Tilladelse udtræde af Prostitutionen: *komme ud a' et*, hyppigt da for at blive *holdt* af en enkelt Herre. At spadsere frem og tilbage paa Gaden for at tildrage sig Herrernes Opmærksomhed er *at trække*; under denne Vandring at sammentigge Smaabeløb hos Herrer *at spække*. Den af et offentligt Fruentimmer underholdte Kæreste er hendes *Jon*, *Ka'l*, *Ven*, i den nyeste Tid efter det Franske *Alfons*. Den Kvinde, som ernærer sig ved Utugt, er i al Almindelighed *en Pige*, at ernære sig ved Utugt at *være Pige*; *Pigernes Hospital* eller

Vestre er Kjøbenhavns Kommunes Hospital til Behandling at offentlige Fruentimmer for veneriske Sygdomme: Vestre Hospital.

Blandt L'Hombrespillere anvendes, selvfølgeligt foruden en stor Mængde Ord og Vendinger, der kan betegnes som Kortspilleres Fællesslang, en særlig Argot: *Spadille* og *Manille* er *Dille*, *Dellen* og med kælende Diminutiv *Manilleke;* Matadorer gammeltestamentligt og studentikos *Macchabæere*; tager man sin egen Beet eller *Ejendomsbeet* hjem, faar man slettet en *Ejendom* eller *egen Forseelse.* Naar det synes at tegne til, at Spilleren skal blive kruk, siges Situationen — med et Ordspil — at blive *krukkevarm* eller, at *nu koger snart The-vandet*; og bliver han Codille, hedder det — med Benyttelse baade af Kruk og Codille — at han *bliver Krokodille.* At tournere er at *vippe* eller *nipse*, hvoraf en Tourné er en *Turnips*; at *spille med Beeter til Loftet* er at spille uden nogen for Beeternes Antal fastsat Grænse. Den, som køber til Nolo *køber til det fæle* eller *det grønne;* spille Nolo paa Maaren er *at gaa i Graven*, *foreta' Gravgang*; at tage Casquen *at ta' Kasketten*; den som — med et teknisk Udtryk — „skyder“ Spadille som det sidste Kort i Casquen, *skyder Skovrideren*, et Udtryk, der skyldes Jagtl'hombren og den Omstændighed, at det fineste Vildt, der da overhovedet skulde kunne være Tale om at skyde paa en Jagt, maatte være selve Skovrideren. Et Spil, der er saa slet, at det maa „smides“ med det samme siges hyppigt med en uhyggelig Brander at være *Smidt, født Custenskjold.*

Argoten spænder ikke over noget meget vidt Felt af det moderne Menneskes Liv. Det, som betinger Argot, den fælles Gerning og det fælles Samvær imellem Personer paa samme Dannelsestrin, fylder ikke Nutidsmennesket i den Grad, som det har kunnet være Tilfældet i tidligere historiske Perioder, f. Eks. indenfor Haandværkerstanden paa Laugenes Blomstringstid. Den moderne Haandværker, Skuespiller, Soldat omgaas i saa høj en Grad Mennesker af andre Samfundsklasser, tager Del i almindeligt offentligt Liv, faar sit Ordforraad paavirket af Bøger og ganske særligt Aviser; selv de allerlaveste Lag, de

for hvis Tale Betegnelsen Argot først er bleven anvendt, Forbryderne og Vagabonderne, undgaar ikke ganske den almindelige Dannelses sprogligt nivellerende Indflydelse.

Dertil kommer, at mange af de ivrigt opad stræbende Klasser i Samfundet kæmper bevidst imod Argoten. Indenfor dansk Haandværkerstand f. Eks. fuldender denne bevidste Optræden det Argotens Nederlag, som den naturligt fremadskridende Udvikling allerede har mere end paabegyndt. De højest lønnede, mest ensartet og nationalt sammensatte, bedst organiserede Haandværksfag har — hvor ellers de tekniske og lokale Betingelser for Udviklingen af Argot staar lige — mindst af den; de, som fører an i de paagældende Fag, søger baade bevidst og ubevidst at nærme deres Standsfællers Tale til de bogligt bedre oplærte Klassers, med hvilke de kæmper om politisk og social Ligeberettigelse. Som de — og deres Kvinder — i Klædedragten nærmer sig mere og mere den saakaldte Overklasse, saaledes gør de det ogsaa i Sproget, og den, som ønsker et nogenlunde fyldigt Udbytte af sin Samlen paa Argot, maa gaa til noget lavere stillede Fag og indenfor de andre til ældre Folk eller til mere forkomne Eksistenser, der hyppigt kun har bevaret deres Argot som en Slags maître de plaisir-Jargon.

Men er Argots Betydning saaledes svunden i Forhold til det samlede talte Sprog, har Slang bredt sig i samme Grad som de højere stillede Klassers Sans for det individuelle, mangfoldige og levende er bleven stærkere og stærkere, og akademisk Dannelse har tabt mere og mere af sit disciplinerende Tag i dem. Medens Argot optræder begrænset til et Fag, en social eller selskabelig Sammenslutning, skyller Slang i store Bølger ud over hele det talte Sprog fra dets øverste Top til dets dybeste Grund, kun følgende i store Træk de Grænselinjer, som den højere eller mindre Grad af boglig Dannelse drager. Slang rummer de Afvigelser, som den almindelige levende Tale frembyder i Sammenligning med Konvenienssproget, der igennem tvungen, højere og lavere Undervisning over Befolkningen indpodet; den er — i Modsætning til Dialekterne — en sekundær Udvikling af Rigssproget.

Uden om ethvert Menneskes Argot ligger hans langt mere omfattende Slang, som han har fælles med de andre Folk af hans Dannelseslag, ligegyldigt hvilken Beskæftigelse de saa dyrker. Og den subjektive Behandling, som han giver sin Argot, sin Slang, sit Sprog overhovedet, kunde man maaske heldigt kalde hans Jargon. Dette Ord er, ligesom Ordene Argot og Slang, i Litteraturen bleven benyttet overordentlig uklart uden en blot nogenlunde bestemt Afgrænsning i Indhold. Der har været en Tendens til at bruge det til dermed at adskille overvejende bevidst fra overvejende ubevidst dannet Argot; men da Grænserne for disse to Grupper er saa ganske overordentlig flydende, turde det formentlig være frugtbarere at tale om Jargon i den her angivne Betydning.

Saadan individuelt særegen Jargon kan hyppigt ved den paagældende Personligheds Indflydelse blive et Udgangspunkt for Dannelsen af Klikeargot. —

De Ejendommeligheder, som Argot og Slang indeholder, har dels Hensyn til Ordforraadet, dels bestaar de i en Vrimmel af Talemaader og billedlige Udtryk, dels kan de for Slangs Vedkommende, ogsaa være af grammatikalsk Natur. De hænger sammen med Driften til Analogi og Bekvemhed, ofte forbunden med en vis drastisk Trang; de kan være Udtryk for den Udvikling, som lader hjemlige eller indførte sproglige Fænomener skifte i Værdi og Omraade; de er endelig, og væsentligt, Udslag af den evindeligt arbejdende Tilbøjelighed, som særlig er Ungdommen egen, til i det sproglige Udtryk at afvige fra det konventionelle, det autoritære, det udtraadte, skabe nye Ord, Vendinger og billedlige Udtryk til Supplering og Erstatning for dem, som ved den megen Brug i alskens Skrift og Tale forekommer svage og kølige i deres Virkning.

Det er Slang, naar der siges *bod* (af byde), *fortrod* (af fortryde) eller med tilsigtet Komik: *høl*, *tød*, *krepor* (af hyle, tude, krepere), *Mænder*, *Brødder*, *Politier* for Politibetjente og (tilsigtet) *Justitsrødder*, *storartig* for storartet, *flagre* for flage, *bladre* for blade; naar man forkorter Frederiksberg (allerede forkortet for Frederiksberg Have), National (paa lignende Maade for Etablissement National), Spiritus til *Berren*,

Nallen, *Sprut* eller *Sprit;* naar der anvendes resumeren
uniforme Vendinger, f. Eks. *som saadan* i Betydningen: un
de angivne Omstændigheder (Af et Brev til Studentersamfun
Retshjælp for Ubemidlede: „Jeg og min Hustru har aldri
nogen Hjælp af Staden og *som saadan* anser jeg mig fo
være værdig og trængende . . .“ eller „. . . Jeg skal t
Baronen for Tjener og *som saadan* vilde jeg gerne vide
om ham . . .“); naar *den* og *en* betegner en Situation
den forskelligste Art (*den er god, lige høj nok, spydsk, kru*
varm, være me' paa den ɔ: forstaa Sammenhængen i det
hold, *falde a' paa den* ɔ: blive forsagt, give fortabt, gaa
af Dansen, *stive den a'*, *skære den* ɔ: henholdsvis søge
hjælpe paa og sætte Fart i sin Situation); naar man igen
en vis Omstændelighed giver Tankerne Tid til at finde d
Udtryk f. Eks. ved at indskyde Overflødigheder som *at* i *n*
at, *som at*; naar Slaphed i Tanken bringer til at anve
dobbelt Relativ: *Det er dig, som der gi'er Sprut!* eller ersta
baade *at* og *og* med det tvetydige *aa*, hvoraf følger Ure
mæssigheder som: en Mand, der er i Stand til aa ka' forstaa
(for: at kunne forstaa); naar Trangen til episk Korthed aff
syntaktiske Forbindelser som: det Træben, jeg købte af
Pige efter en gammel Herre for 2 Kroner.

Det er yderligere Slang, naar der anvendes Gloser
Former, der i ældre Tid har hørt til det Skriftsprog, hv
de nu er banlyste: *fordi at; ta' og* (ɔ: aa = at) *gøre;*
sat og *skod* for ligget, siddet og skød; *kuns* for
Vræl for Vrøvl, *Kværk* for Strube, *Tommerum* for
styrret Ro og Lejlighed, *Kræs* for lækre Sager, Tredje Pe
anvendt i Tiltale: *Naada, han!;* naar det gamle *kære om*
Paavirkning af Tyskernes sich an (nach) etwas kehren
Betydningen at klage, gaa i Rette er bleven til *kere si*
= bryde sig om, eller det moderne *Familie* foruden i si
mindelige Bemærkelse tillige bruges for en Slægtning
Familie til mig); naar et fremmed Ord som *Kavaler*
at have tilsat sin Fornemhed nu bruges med foragteli
tydning, eller det fra tysk Studenterargot stammende *K*
hytte (Knallhütte) har tabt sin oprindelige Betydning

Bordel (jfr. det uforandret overførte vulgære knalde (knallen) = futuere) og er bleven til et lille daarligt, faldefærdigt Hus; naar oprindeligt kun substantivisk anvendte Ord som Snavs eller Slangordene Sjov, Grin udvikler sig til ogsaa at bruges adjektivisk (en *snavs* Karl, *sjov* Fyr, *grin* Forestilling).

Det er endelig Slang, naar man bruger Ordfordrejninger som de anagrammatiske *Landtæge* for Tandlæge, *Portefiano* for Fortepiano, *Agerkaal* (latiniseret *agricola*) for Aagerkarl; de paa Forandring i Endestavelserne beroende *Portemonniks*, *Parapliks*, *Bomuldspeter* for Bomuldsparaply, *Vigtigpeter* for Vigtigmager; „fremmede" Omformninger som *sjemytlig* for gemytlig, *Theolosjer* for Theologer; branderagtige Dannelser: *Havelaage* for Havelock, *efter en større* eller *længere Ladestok* for efter en større Maalestok, *spiller ingen Trille* for spiller ingen Rolle; naar man optager til almindeligt Brug helt nye Ord fra det talte Sprog, f. Eks. det oprindeligt blandt Vagabonder, der havde Tilhold i Bøllemosen ved Skodsborg, opstaaede *Bølle*; naar man, hvad der sker i den største Udstrækning, anvender substituerende Betegnelser for vel kendte Begreber som f. Ex. Penge, der bl. a. kaldes eller kaldtes: *Knapper, Gryn, Grunker, Brikker, Moneter, Sølvtøj, Søm, Spir, Stifter, Syle, Krus, Bjælder, Mønter, Møntsorter, Mandeho'der, Skaller, det, der rasler* og for de enkelte Møntsorters Vedkommende *Ladegaardsspecier* eller *Bjørnbakkere* for Femører, *Forhjul* og *Baghjul* henholdsvis for Enkeltkrone og Dobbeltkrone, *Ti'ka'l, Tyveka'l* for Tikrone, Tyvekrone, i den nyeste Tid i laveste Slang ogsaa *Tika'l* for Tiøre, *Femogtyveka'l* for Femogtyveøre, *Kongemønt* og *Kronemønt* mest i Udtrykkene: ikke at have Konge- eller Kronemønt; endvidere, naar der anvendes hele den overordentlig betydelige Række af evfemistiske eller drastiske, stærkt varierede Udtryk, f. Eks. for at tilbringe sine Aftener udenfor Hjemmet ikke sine Baccho et Venere: at *gaa i Byen, gaa ud med Hunden, gaa paa Sold, Svir, Bimpel, Bummel, Bulder, Peder, Livet, Galej, Daarlighed, Sjov, Lærkesjov, Viften, Daudi, Dumpejagt, slaa et Slag for Fædrelandet;* for den Bevægelse, der opstaar ved opsigtvækkende

Begivenheder: der er *Sjus, Sjov* eller *Slag i Gaden, Fut i Fejemøget, Slag i Frikadellen og Spark i Løgsaucen, Hævelse i Bolledejen, Ballon, Ballade;* for at være sløvet, slappet eller forvildet i sin Tankegang: at *være skør paa Kuplen* eller *paa Gesimsen, sprukken paa Beholderen, blød i Nødden* eller *paa Pæren, Pergamotten, Maatten, skør, blød* eller *varm, ha' Pærekatarrh, ha' Buler i Blikspanden, Pletter paa Kartoflen, Træk i Stærekassen, Keglebane i Beværtningen, Indianere paa Taganlæget,* af hvilke Talemaader den sidste opstod, da der for nogle Aar siden paa Etablissement Nationals Taganlæg forevistes nogle Sioux-Indianere, som virkede ret bizart paa Kjøbenhavnerne.

Det er en Selvfølge, at med Nutidens forholdsvis stærke Samkvem mellem de forskellige Dannelsesklasser i Befolkningen kan Grænserne mellem højere, lavere og laveste Slang kun blive flydende. De er dog absolut kendelige. Mændene af den højere Slang medbringer til deres Sprogavl et vist Dannelsesgrundlag, som den lavere Slang, der for en meget stor Del skabes af Folk fra Haandværkerstanden, ikke bærer Præg af, og Proletaren, som er Fader til den laveste Slang, ser atter paa Livet og dets Fænomener med en Umiddelbarhed, der er betydeligt grellere og brutalere end den lille Mellemstandsmands og Professionistens.

Afgjort henhørende til højere Slang er f. Eks. *Moneter* for Penge, *være per Kasse* for at have Penge (oprindeligt Studenterargot, indført fra Tyskland) *grinværdig, melantrist, melantraurig, nedersaksisk som* Varianter af grinagtig, melankolsk og nederdrægtig, *grublisere* for gruble, det foragtelige *Sjofelist* for en sjofel Person, *sjemytlig,* galliceret Form for gemytlig, *Saft* og *Damebajer,* evfemistiske Betegnelser for henholdsvis Kognac og Vand og det halve af en halv Bajer paa Schweizerkonditorierne.

Afgjort lavere Slang er f. Eks. *at spadsere* eller *være fyrig* for at være uden lønnet Beskæftigelse (almindelig anvendt af alle Haandværkere og Arbejdsfolk, ganske uanset Faget); *i Ugen* i Stedet for om Ugen (at tjene 18 Kroner i Ugen), en Germanisme, som stammer fra de tyske Haandværkersvendes

·le i Analogi med
/ for visse mindre
. paa beskednere
:ede fint og over-
, hvoraf en *Presser*
·de, dygtig til sit
n); brænde den a'
re sig uden at be-
Pligt, sit Arbejde:
·jdsdag fri, Soldaten,
·den a'; *dandere den*
son voksen (Det skal
·landere!) eller for at
·overhovedet (Han dan-
igvis en tidligere Tids
le med en vis slentrende,
ıu af den gamle Kom-
v i Europa" Kbh. 1894,
med den Idéforbindelse
har givet Ordet sin Bibe-
i Grundsproget oprindeligt
.sten kejtet — jfr. dandin).
·luppet dandinere, er det i
·dt af de lavere Lag og er
jenesten ved at bane sig Vej

f. Eks. *Kæbesaus* og *Kæbe-*
·vinsflaske, *Mandeho'der* og
·eng for en Flaske, *Skalle-*
. der „smækker" Skaller eller
for et Øje, hvis Omgivelser
m Følge af et Slag (hænger
os Urtekræmmere forhandlede,
.æbe), *Leverkælder* for de ganske
egt Lever udgør en Hovedret,
·om gerne vil optræde fint, men
.ied saadanne Steder, *Kæmpe*

og *Pantser* for en Gadebetjent, *Hopsaka'l* for den sager et offentligt Fruentimmer paa Dansebod og s er hendes „holdte" Kæreste.

Alle Nutidens demokratiske Institutioner — af skelligste Art — bidrager til at føre Slang fra den fundsklasse over til den anden, først og fremme tjenesten, *Aviserne*, som mere og mere anvender og Vendinger og bidrager baade til at popular Slang inden for de bredere Lag og omvendt; Kjøbenhavnske Forstadstheatrers *Revuer*. For bl enkelt Eksempel indenfor hver Gruppe, saa h nævnte Studenterargotord *Krus* for Penge, efter a ud i højere Slang, gennem de mindre Blades Pol referater banet sig Vej til Anvendelse ogsaa i af den lavere Slang. Malersvendenes Argotud *Frikadelle* gik først i overført Betydning om a en Ubehagelighed ud i Haandværkernes og d Slang, derfra er det igennem Soldaterlivet tra sejerrigt igennem ogsaa i højere Slang, stø stændighed, at Frikadellen for de bedre situe har en Bismag af det mindre delikate og a tegnelsen *Bølle* anvendtes oprindelig af et Sc som holdt til i Bøllemosen ved Skodsborg Grad forulempede skikkelige Vejfarende. Birkedommeren i Nordre Birks Opgivelse, de *sjappet*, en Betegnelse, der har slaaet an mindelig, ogsaa i de laveste Lag, men so bero paa en, ved Idéassociationer fra M Fejlhøren fra Birkedommerens Side, idet antage Virkeligheden har kaldt s ydersi *Bøllesjakket*. Et *Sjak* ell nem igt blandt Jordarbejdere sio dte Betegnelse en ppe. Det P *Bølle* er — lig e Lag i Sam Person, der

ar
or-
ster
ettes
ttede
saa

Ballade". De mildere Nuancer i dets Betydning er med den stadigt stigende Udbredelse traadt noget i Forgrunden, det er allerede, som saa mange Skældsord, der er bleven svækkede noget i deres oprindelige Opfattelse, begyndt at blive anvendt som spøgende Kæleord (Din lille Bølle! sagt til Børn), og der forestaar det sikkert en ganske lignende Udvikling som det tyske *Krabat*, der som bekendt oprindelig var Betegnelsen for Trediveaarskrigens raaeste og af Kvinder særlig frygtede Landsknægte, Kroaterne. — Blandt Refrainer fra Revuerne har Udtryk som det noget ældre *at gaa paa Daudi* (di, da daudi) og de ganske moderne *Der er Bal i Haven! Jakob er storartet! Den er forholdsvis tem'lig go!* med rivende Hast slaaet sig fast mellem alle de tusinde Mennesker af de forskelligste Samfundsklasser, som fra Parket eller Galleri eller de billige Musikudgaver lærte dem at kende.

Hvor Argot ikke langsomt dør ud med de særlige Forhold, der har skabt den, forplantes den — som Regel under sparsom Nydannelse — ret konservativt fra Generation til Generation sammen med de egentlige tekniske Udtryk. Slang er derimod, for en stor Del af sine Ejendommeligheders Vedkommende, i højeste Grad Forandring underkastet: Udtryk forældes eller skifter i Farve og nye kommer frem, ofte med overordentlig Hast. Et i saa Henseende til flere Sider oplysende Eksempel afgiver det Udtryks Historie, som betegner det Kvantum bajersk Øl, der indeholdes i en „Halvflaske" eller det dertil svarende Glas.

Man er for Flaskeøllets Vedkommende begyndt med selve den tørre, begrebsmæssige Betegnelse, som man, endnu for faa Aar siden, ikke sjeldent kunde høre ældre Folk benytte sig af. (Opvarter! Vilde De være saa god at bringe mig *en halv Flaske bajersk Øl?*). Ølhallernes Gæster har imidlertid hurtigt optaget Opvarternes *en halv Bajer*, saaledes som de i deres stærkt forkortende Argot gjorde Bestillingen ved Skænken. Udtrykket har ved sin bekvemme, korte Form hurtigt vundet almindelig Udbredelse, og da Flaskeøllet i Halvfjerdserne trængte ind i Bourgeoisiets Hjem, sejrede det under dette Navn. Udviklingen medførte, paa en med det forudgaaende ganske analog

Maade, den yderligere Forkortelse til *en Bajer*, som i de senere Aar har taget Têten og er ved at antikvere *en halv Bajer*, der allerede nu har noget af den Bismag af Pedanteri, hvori *en halv Flaske bajersk Øl* er gaaet uigenkaldelig tabt for Talesproget.

Samtidig med Udskænkningen af Øl fra Halvflasker serveredes Øl i Ølhallerne ogsaa direkte fra Fadet i Glas. *Et Glas Øl* blev hurtigt til — ikke *et* — men *en Øl*, som nu anvendes baade om en halv Bajer i Glas og en paa Flaske (*en Øl fra Fad, en Øl paa Flaske, en Fadøl, Flaskeøl* ligesom *Fadbajer, Flaskebajer*). Medens Flaskeøllet er bleven fredlyst af Familien, er der over Øl fra Fad endnu noget af en kompromitterende Kneipeduft, til Trods for at Bourgeoisiet og især dets Damer i de sidste 10—15 Aar har taget stedse stigende Del i Restaurations- og Kaféliv. Og denne Duft hviler derfor ogsaa endnu til Dels over *en Øl*, betydeligt forstærket ved den i fejlagtigt Køn anvendte Artikel, der helt ubevidst har stødt de grammatikalsk mere skolede Samfundsklassers Ører og givet Udtrykket en Karakter af noget uregelmæssigt, inferiørt, bizart. Blandt unge Mennesker af de højere Lag vinder *en Øl* dog stadig mere Terrain, og i de lavere Lag, hvor ingen af de omtalte Betænkeligheder og særlig ikke den grammatikalske gør sig gældende, er Betegnelsen slaaet saa afgørende igennem, at Trangen til en Variant er bleven følelig. Den er da ogsaa opstaaet som det særligt i Soldatersprog og blandt yngre Mennesker paa Haandværkerstandens Niveau anvendte *en Ølbajer*, der er dannet ved komisk Tautologi (Analogi: Foræringspresent, Middagsdiner). I den nyeste Tid har en Ølbajer i disse Lag, og blandt Demimonden, fundet en stærk og næsten overlegen Konkurrent i *en Skive*, som hænger sammen med, at man i de seneste Aar, efter tysk Mønster, i anden og tredje Klasses Restaurationer har indført Skiver af Filt til at stille Ølglasset paa. Naar Forraadet af Skiver er nogenlunde rigeligt, og Besøget af Gæster ikke alt for overvældende, kan Opgørelsen af Regnskabet lettes for den Betjenende, ved at de til de tømte Glas benyttede Skiver efterlades ved Gæstens Plads, han har da saa og saa

mange Skiver at betale for. Herfra og til at bruge Skiven som Substitution for Øllet er der knapt et Spring.

Forholdet nu for Øjeblikket vil omtrentlig kunne karakteriseres saaledes, at en eller anden pastor emeritus, der som Bedstefader eller Grandonkel er knyttet til et velstillet Borgerhjem, endnu kan bruge Udtrykket *en halv Flaske bajersk Øl;* Fruen i Huset taler om *en halv Bajer;* Herren, for saa vidt han er under de halvtreds, siger *en Bajer*; de voksne Sønner hyppigt *en Øl;* og findes der imellem dem en noget lettere Fugl, der sanker en Del af sin Livsvisdom udenfor Hjemmets Vægge, saa kan det hænde, at han ved ikke alt for officielle Lejligheder og med et lille Smil gør Brug af de samme Gloser *Ølbajer* og *Skive,* som Pigens Madkæreste, der er Soldat eller Arbejder eller maaske begge Dele, til Stadighed anvender i Køkkenet.

Den moderne økonomiske Udvikling har skabt en stor Del Individer, som ikke besidder mere end en ganske elementær Dannelse, har haft forskelligartede, tjenende Stillinger, været Soldater og under skiftende Konjunkturer tumlet sig i vekslende, friere Erhverv. Herigennem er de kommen i Forbindelse med Mennesker af meget forskellige Samfundsklasser, og deres Tale genspejler svagt Konvenienssproget og stærkere den megen Argot og særligt Slang, som deres brogede Liv har bragt dem i Berøring med. De sammenarbejder alt dette Stof til en individuelt særegen Jargon, som tager Farve af Situationen, hvori de befinder sig, Personen, som de taler med, og som det bringer et rigt Udbytte for Sprogmanden, Psykologen og Æsthetikeren, at studere.

Alt for mange, baade af de producerende og de kritiserende Æsthetikere, mangler i deres Opfattelse eller Gengivelse af andre Samfundsklasser end deres egen beklagelig meget det nødvendige Talent og Studium. De naar ikke ud over den rent overfladiske Virkning af det usædvanlige, det barokke, den, som let frembringes selv ved ganske taabeligt anvendte Ord og Vendinger, naar de blot ligger uden for Konveniens-

sproget. Men den, hvis Øre er skærpet, og som ejer sjæleligt Fintsyn vil ikke blive staaende herved. Han vil trænge dybere ind og bag ved det pudsige, det „kuriøse“ finde en stor Række sprogligt, sjæleligt og kunstnerisk lige interessante Virkninger, som lader se dybt ind i menneskelig Natur og dens Arbejden for at skaffe sig Udtryk igennem Sproget. En saadan Forsker vil gøre rige Fund og støde paa rørende Overensstemmelser imellem Mændene fra de lavere Lag og dem, som bilder sig ind, at de giver en alsidigt erhvervet Dannelse sit logisk vel ordnede Udtryk. Den Forveksling af Helhed i den subjektive Stemning med Helhed i dens objektive Begrundelse, der kan træde saa henrivende anskueligt frem hos den „lille Mand“, den vil kunne findes mere tilsløret, ubevidst behændigere dækket, uendeligt mindre kunstnerisk værdifuld, langt kedsommeligere, men fuldkommen lige saa paalideligt hos den toneangivende Æsthetiker eller Politiker.

Og til disse psykologiske Skatte vil et Studium som det antydede kunne føje talrige af sproglig og historisk Natur, for ikke at tale om kunstneriske Berigelser i Retning af Djærvhed, Dristighed og Lune i Udtrykket.

For den, som agter at studere Argot og Slang, ligger Vejen klar. Man maa følge den Methode, som nu til Dags er anerkendt for al Dialektforskning. Det nytter aldeles ikke at give sig af dermed, undtagen man medbringer den Række Betingelser, som kun erhverves gennem et energisk Liv i de forskelligste Lag og Grupper af Befolkningen, hvorved ens Øre skærpes, ja egentlig talt først oplades for alle de mange Afvigelsers og Afskygningers Værdi. Ens Indsamlingsfelt maa først og fremmest være den levende Tale eller dens umiddelbart nedskrevne Udtryk i visse Breve, særligt Kvindebreve. De Fund, der saaledes er gjorte igennem denne Lytten til Befolkningens Røst i alle de Livets Situationer, som man har delt med den, kan da suppleres ved en methodisk Afhøring af Enkeltindivider, som afgiver egnede Studieobjekter. Kun

hvor ens Kritik igennem omhyggeligt Studium af denne dobbelte Art er bleven fuldkommen sikker, tør man sekundært øse af trykte Kilder.

Og naar da Samlingerne er foretagne, gælder det om — som det i det foregaaende lejlighedsvis og eksempelvis er forsøgt — i størst muligt Omfang at kunne belyse deres Indhold m. H. t. Tilblivelse og Anvendelse sprogligt, historisk og — sidst, ikke mindst — psykologisk.

Den danske Argot og Slang venter endnu paa sin Mand. Med de Synspunkter for Øje, som ovenfor korteligt er dragne, skal jeg forsøge paa, efter Lejlighed og Evne, at gøre en lille Begyndelse ved af mine Samlinger at offentliggøre enkeltvis fremstillede Argotgrupper og Udsigter over Fænomener fra Slangens Verden.

II.

A. Landmilitærets Argot.

Uniformen kaldes endnu stadig af Bondesoldaten med den fra Enevælden nedarvede, gængse Betegnelse *Kongens Klæder;* Københavneren bruger ganske respektløst det almindelige, lavere Slangudtryk for Klæder: *Klude;* han stiller i de *nye Klude* eller de *gamle Klude.* Den som har Raad til det, kan anskaffe sig Uniform selv, det saakaldte *Ejendomstøj,* der atter falder i *Ejendomsbukser, Ejendomsfrakke* osv. Heraf kommer Underofficerernes Betegnelse af en rund Ryg ved *Ejendomstornister,* tyk Mave ved *Ejendoms*mave. Tornistret hedder *Pukkelen, Klædeskabet,* ogsaa *Skrinet.* Madposen er *Muleposen,* Kepien: *Krukken, Bøtten* eller et vist, mere nyttigt end højt anskrevet Møbel, den er ogsaa — paa Grund af sin Anvendelse ved mere højtidelige Lejligheder — bleven kaldt *den høje Hat* eller *lange Hat* (almindelig lavere Slangform for høj Hat); Livgardens Bjørneskindshuer er *Bjørnene,* Felthuen har i 1ste Infanteriregiment været kaldt *Laaget, Fænghætten;* Hageremmen paa Huen er i alle Vaaben *Kajeremmen.*

For Støvler anvender Soldaten — med Undtagelse af Kavalleristen — den lavere Københavnske Slangs Udtryk for daarligt eller tarveligt Fodtøj — særligt Sko — *Sutter* (af Folkebevidstheden sat i Forbindelse med at suge eller trække Vand); de af Kompagniet, mod Fradrag i Undermunderingsgodtgørelsen, udleverede Støvler er *Kompagnisutter*; lange Støvler hedder ogsaa *Lange-Læ'r* (Læder) til Adskillelse fra *Korte-Læ'er* og *smaa Sko*, det almindelige lavere Slangord for Sko; for lange, stive og klodsede Støvler bruges meget det gængse Slangord *Brandspande*. Fodfolkets Lædertøj hedder *Seletøjet; at komme i Seletøjet* = at iføre sig feltmæssig Paaklædning. Den, som mod Betaling pudser Vaaben og Lædertøj for en Kammerat er dennes *Pudsemand*; den, som pudser med særlig Forkærlighed og Iver, hedder med foragtelig Tilføjelse af Peter: *en Pudsepeter.*

Blandt Vaabnene benævnes Geværet af Fodfolket *Kanonen, Skyderen;* Bajonetten *Bangeneten;* enhver kort Sabel *Smørstikker* (oprindelig Betegnelse for Bajonetsablen); Knivbajonetten: *Brødkniven, Papirskniven;* den lange Sabel: *Sliren.*

Den af Befalingsmændene, som er Mandskabet allernærmest inde paa Livet, Underkorporalen, har mange Argotnavne. Han siges *at faa Snoren,* naar han bliver udnævnt, og i Fodfolket, hvor Underbefalingsmændenes hvide Armdistinktioner benævnes *Lampevæger*, hedder han *en halv Alen Lampevæge,* dernæst, som ogsaa i de andre Vaaben, *Undergeneralen, Knapgeneralen* (hans Distinktion bestaar af en Snor og en Knap), *Ralen* eller *Underkoppen.* Stabssergenten er *Staben*; Artilleriets Mekaniker, en Haandværker, der svarer til Fodfolkets Bøssemager, er *Kanonkigeren;* Kasernesergenten stundom *Kasernefa'r,* og i sit stille Sind kan Soldaten maaske af og til gentage den laveste Københavnske Befolknings fjendtlige Udtryk for alle Underofficerer: *Snoredrenge.* Sekondløjtnantseleverne kaldes, paa Grund af deres Skulderdistinktioners Lighed med en Knapgaffel, *Knapgafler, Officersspirer* eller *Spirer* (Forkortelse af tidligere Tiders Aspirant), *Officersplanter,* under hvilke Betegnelser ogsaa Eleverne paa Officerskolen omfattes. Den mindst yndede af Officererne er selvfølgelig den ungdomme-

lige, ofte mere vigtige end dygtige Sekondløjtnant, som derfor betegnes med det lidet agtelsesfulde *Sekondpeter* (Analogi: Vigtigpeter, Luskepeter, Bomuldspeter nedsættende for en Bomuldsparaply, Væltepeter foragteligt for Velocipede), hvorimod Kaptajnen (Kompagnichefen) blot er *Kompagniet* eller — med en let Vrængen — *Skæfen* eller endelig *Vor Fa'er.* Oberstløjtnanten bliver i Fodfolket til *Bataljonen*, Obersten *Regimentet*, Generalen er ved Bogstavombytning (Analogi: Landtæge for Tandlæge, Fismoster for Misfoster) *Renegalen.* Honnørmarschen for den kommanderende General har i Lærebogen faaet underlagt Teksten: Ser Du den kommanderende General — General, General!, men Soldaten ændrer den sidste Linje til *Han er gal, splittergal.* Af Hornsignaler, hvis Tekst Soldaten hår forbedret, kan anføres Signalet for Løb!: Læg Haanden paa Tasken og løb!, der er bleven til: *Stik Fing'ren i R— og løb!*

Alle militære Spillemænd, ligegyldig hvilket Blæseinstrument de behandler, hedder *Horntudere;* Overspillemanden *Overhorntuderen (Overhorntuden, Overtuderen);* de frivilligt udtagne, værnepligtige Reservehornblæsere *Reservetudere* (i Artilleriet *Reservepetere* ɔ: Reservetrompetere), eller paa Grund af deres hyppigt lidet musikalske Foredrag: *Himmelhylere;* Trommeslagerne er *Kalvebankere* (efter Trommernes Kalveskind); den ganske Militærmusik bliver *Messingsuppen.*

Under Uddannelsen lærer Soldaten i det forhadte Gymnastikhus eller, som det i hvert Fald ved 1ste Infanteriregiment er bleven kaldt, *Slagtehuset,* at springe paa Hesten eller *springe paa Træhesten*, som det hedder med endnu levende Reminiscenser fra tidligere Tiders Bondeplagerier; han gør Bekendtskab med *Deliriumsbjælken* ɔ: den vaklevorne Ligevægtsbjælke, med *Spændetrøjen:* det Kyrads, der anvendes ved Bajonetfægtning, og som spændes med Remme paa Ryggen, og han kan ved Bajonetfægtningen faa Mærker af underløbet Blod, hvor Stødene har ramt, hvad der er bleven kaldt *at faa sat Blodkopper;* Huggerten og Huggemasken er i Rytteriet *Sla'træet* og *Flueskabet.*

Naar Mandskabet, efter de kommanderendes Opfat[illegible] ikke gør deres Sager tilstrækkelig godt, bliver de [illegible] *stroppet op*, *faar en Stroppetur*; bliver *loppet op*, *f*[illegible] *Opløbning*, en *Loppetur*, en *Omgang for Lopper*. Disse [illegible] Udtryk stammer fra Orlogsmarinen, hvor de ogsaa stad[illegible] vendes i samme Betydning, og har intet af den uklare [illegible] bindelse med Lopper, som den folkelige Sprogfølelse [illegible] Flaade og Hær lægger ind deri. De turde hænge sa[illegible] med den gamle danske Koffardiflaades Betegnelse for de [illegible] befarne, de mindre kyndige Folk om Bord, som træng[illegible] en skrap Uddannelse, *Oploberne* (se f. Eks. C. L. Tuxen[illegible] Blad af Dansk-Asiatisk Kompagnis Historie i „Museum", [illegible] 2. Bd., pg. 27 og 39). Heraf dannedes Oplobning, h[illegible] igennem ændret Udtale og ad folkeetymologisk Vej de [illegible] Former. At gøre en Øvelse anstrengende betegnes ogsaa [illegible] *at lunke den op*; den, som forsøger paa at skaane sig, [illegible] *den a'* (ensbetydende med de gængse Slangudtryk: lure d[illegible] drive den a'). At fri sig for noget mindre behageligt [illegible] *dække* sig, et fra Fægtekunsten laant og over Tyskland [illegible] Udtryk; den gunstige Lejlighed til at dække sig er *en* [illegible] *mand*; naar en Afdeling til Fods ikke marcherer ord[illegible] Trit, *hakker den Persille*.

Paa Fodfolkets Skydebaner kaldes et Skud, hvor[illegible] tilet gaar i Jorden, *et Jordskud*; naar det falder [illegible] Skiven en *Forbi'er*; naar det hverken rammer Skive e[illegible] skærm, men fløjtende gaar over Maalet, *en Fløjter*; [illegible] rammer i Centrum (Pletten): et *Pletskud*, *en Plet*[illegible] *Fi-ert* (fordi det tæller 4 Points).

Naar Soldaten ikke møder til befalet Tjene[illegible] ogsaa, naar han udebliver fra Kasernens Sovestu[illegible] [illegible] det ham tildelte Nattegn tillader det, naar han [illegible] [illegible] den a', kan Følgen efter Omstændigheder [illegible] [illegible] til at *brumme* (tyske brummen), *faar en* [illegible] [illegible] *Brummen* eller *Bøtten* (stundom *B*[illegible] [illegible] *Plejefaders*, Varetægt. Straffen [illegible] [illegible] og saa mange *Dage indskræn*[illegible] [illegible] beløbe sig til et Anta[illegible] [illegible]

hvor den ogsaa af Soldaterne bestandig anvendte Slangbetegnelse for Kaffe med Spiritus i (en lille sort) bruges til at betegne Dage mørk Arrest; det frygtelige i denne Straf er bl. a. anskueliggjort ved den fantastiske Klimaks: saa og saa mange Dage *i Hullet, med Ho'det nedad, uden Papir.* En Straf, som Kammeraterne indbyrdes udøver overfor hverandre, er *Bænketuren,* som bestaar i, at vedkommende spændes eller holdes fast til eller ved en Bænk og gennembankes med Spanskrør (Bankestokkene) eller Remme (Livremmene).

Nogle af Soldatens bedste Øjeblikke tilbringes paa Sovestuerne og i Marketenderiet: *Marketutten, Makketutten* (ogsaa Betegnelse for Marketenderen eller *Makketuttemanden, Tuttefa'er*), *Tutten, Tuden, Tutteriet.* Tilværelsens Behagelighed kan paa Sovestuerne dog forstyrres af de maaske fra Militærargot stammende, men iøvrigt af almindelig Slang vel kendte *sorte Husarer* ɔ: Lopperne, eller ved at Kammeraterne har taget Bundbrædderne ud af hans Seng eller væltet den, *protset* ham (den) *om,* som Artilleristen siger, *vippet* vedkommende, som det hedder i Infanteriet, fordi Bundbrædderne dér som Regel løsnes, ved at en Mand kryber ind under Sengen og med Ryggen løfter dem i Vejret. Dette saaledes at vælte en Kammerat ud af Sengen hedder ogsaa ved flere af Afdelingerne at *give ham en Kallundborgtur.* Dette Udtryk findes ogsaa i — og er rimeligvis af Soldaten laant fra — en almindelig Børneleg, hvor en sætter sig yderligt paa Knæene af en anden og samtidigt tager en tredje paa lignende Maade paa Skødet, denne afgiver Sæde for en fjerde osv. Naar da den underste trækker Knæene til sig, saa de andre falder imellem hverandre, faar de en Kallundborgtur. Om Talemaaden skulde stamme fra de kørende Posters Tid, hvor Diligencernes Passagerer paa den stærkt benyttede Route: København—Kallundborg kunde skumples ynkeligt imellem hverandre??

For Sengen bruges foruden det almindelig udbredte Slangord *Kassen* tillige et af Stalden paavirket: *Sovebaasen.* Under Kantonnement — eller *Kantussement* — ligger Soldaten i *Svinefjerene* ɔ: Halmen. *Kampérlinen* omkring Lejren er *Krepérlinjen.*

Den, som ikke nøjes med hvad han har i sit paa Belægningsstuerne anbragte Madskab eller *Ædekassen*, kan i Tuden faa en Række Spise- og Drikkevarer, af hvilke der for enkelte findes særlige militære Argotudtryk. Sødsuppe, der ikke er meget yndet, hedder med et fra Orlogsmarinen overført Udtryk *Batteriforskrækkelse* (der spises om Bord paa Batteri og Banjer) eller ogsaa *Trompetervælling*, hvad der muligvis hænger sammen med, at den søde Suppe formenes at kunne have ikke ganske lydløse Eftervirkninger; Infanteristerne har kaldt Brændevin for *Olie* (hvoraf Feltflasken bliver til *Oliekrukken* eller *-bøtten*); en vis Sort klodset Bagværk, en Art Kaffebrød med Sukker paa, hedder blandt Fæstningsartilleristerne en *Baksebom* efter den lange Stang, med hvilken Kanonen bliver bakset; *Bolværk* har været brugt paa Elevskolen for Suppe (med Boller i), *Abesnot* samme Steds for den ofte noget slimede Rhabarbergrød.

Kaserneinventareftersyn er i Artilleri og Rytteri *Møgbørrevue* paa Grund af den store Rolle, Møgbørene fra Stalden spiller ved den Lejlighed. At holde Tøjeftersyn bliver i alle Vaabenarter *at holde R—hul*, fordi Benklæderne med særlig Omhu efterses paa det Sted, der i plat Tale betegnes med Benævnelsens sidste Ord. Sundhedsvisitationen hedder *P—parade;* den, som ikke findes sund, har *Rust i Løbet.* Naar Soldaten er syg, kommer han paa Hospitalet, *Grødslottet, Sygehjemmet;* Sygepasserne er *Plastersmørere* eller *Byldesugere.*

Paa Underofficerselevskolen har Eleverne i yngste Klasse af de ældre været kaldt *Rejerne;* Støvler, *Gokker;* at *være sjok i Klassen:* at være den nederste. Paa Officerskolen er at bede sig undskyldt, fritaget for noget *at file*; den flittige Elev kaldes en *River*, fordi han antages bestandigt at sidde og rive i Bøgernes Blade; den ældste Klasse, Stabsafdelingen, bliver til *Staben* og dens Elever *Stabisterne.*

Krabbe, Kanin, Reve, Splint er i Rytteriet og til Dels Feltartilleriet Betegnelser for grimme, tynde Heste, der er mindre behagelige at ride paa. Reve (Flertal Rever) bruges — ligesom Slangordene *Kamel* og *Kule* — hyppigt som Betegnelse for Heste overhovedet. En klodset, langhaaret Hest er en *Koffert;* for en gammel Hest bruges det fra gammeldags

Uhre overførte *Sejerværk;* en Hest, der har haarde, stødende Bevægelser er *en Huggeblok;* den støder — med en ofte brugt Vending — *saa at man kan høre Englene synge i Himlen.* Tøjlerne er *Rebene*; Hestehalen *Kosten*; en Hest, der hyppigt pisker med Halen, *bruger Kosten;* vil den bide, *har den ondt i Gummerne;* slaar den, *har den Lopper i Støvlerne;* er den doven og dvask, *har den Næringssorg.* Den Mand, som falder af Hesten, *triller ud af Vuggen* eller *falder ned af Bordet;* har han tabt Herredømmet over Hesten, og den løber med ham, *rider han efter Jordemoder, der er Bud.* En klodset Galop er en *Svinegalop;* et lignende Trav: *Sotrav;* Rytteriet bruger — til Adskillelse fra de andre Vaabenarter — *Sutter* ikke om deres Støvler, men om Træskoene og Tøflerne.

Fra vore Krige kendes *graa Ærter* for Kugler under Kugleregn, en Nationalisering at Tyskernes blaue Bohnen (efter det blaa Bly); *Kanonfeber* (Kanonenfieber); det poetiske at *gaa til Ryes Brigade* for at falde (efter den i Fredericiaslaget faldne, folkekære Brigadegeneral Rye); fra 1864 det højst betegnende: *Den er riflet!* for alt fremragende, enten i god eller daarlig Forstand.

De forskellige Vaabenarter og Afdelinger benævnes med adskillige særlige Betegnelser. Infanteristerne hedder blandt de øvrige Soldater *Fodmænd, Fodfanterister, Benfanterister* og med stærk Rytterforagt *Møgsokker, Tudsetrædere* eller *Tudsetraadere, Knoldesparkere, L—sparkere, L—trampere.* Artilleristen er *Tolleristen;* de nys forsvundne Gendarmer med et af den civile Befolkning skabt, men af Militæret optaget, Udtryk *Forglemmigejerne* eller de *lyseblaa;* de ved Hærloven af 1867 ophævede Hestgardere kaldtes med deres gule Kyradser og gule Skindbukser *de gule Kanariefugle;* Intendanturen er *Flæsket* eller *Flæskekoret;* en Soldat af dette Korps en *Flæskespænder, Flæskestikker, Køkkenskriver, en, der er ved Flæsket.* Ingeniørerne er *Muldvarpene,* Pioneren *Pinkenéren,* Marinesoldaten paa Grund af sin Sammenhæng med det vaade og salte en *marineret Soldat* (jfr. marineret Sild) eller i den nyeste Tid med et meningsløst Ordspil en *Margarinesoldat.* Alle andre Soldaters Ynk er Trainsoldaten, som — igennem Tran for

Train — er bleven til *Trandunken;* Forkortningen *Dunken* anvendes nu mest for nogle andre, ikke særlig højt ansete Soldater: Militærarbejderen og Officersoppasseren, af hvilke den sidste ogsaa kaldes *Slave.*

De forskellige Metalbogstaver paa Huer og Skulderklapper, som betegner særlige Stillinger indenfor Militæretaten, har givet Anledning til en Række Vittigheder, som til Dels kan være bleven skabte af det civile Vid, men alle anvendes almindeligt af Soldaten. U. E. paa Underkorporalselevernes Skulderstropper udlægges som *Uden Evner* eller, med fin Karakteristik af Motivet, til at vedkommende ligger længere inde i Tjenesten end dem, der hjemsendes, *Uden Erhverv.* Korporalselevernes K. E. er *Knappe Evner* eller *Københavns Elendighed* eller endelig som betegnende for de hjerteknusende Korporalselever et meget plat, sammensat Ord, hvis første Del (dannet over K.) er et af de i al Slang hyppigst anvendte Ord for vulva, og hvis sidste Del (dannet over E.) er Elsker. Elevskolens E. S. betyder *Elendige Slaver;* den vestindiske Hærstyrkes V. T. (vestindisk Tjeneste) udlagdes i tidligere Tid som *Viborg Tugthus;* Sygepassernes tre Gange gentagne S. (paa Huen og de to Skulderstropper) vil sige *Sikken en sød Soldat!;* L. D. A. K. (Lazareth-Depot-Afdelingen-København) paa de i Garnisonssygehuset anvendte Trøjer: *Lad det Asen krepere!,* K. G. H. (Kongeligt Garnisons Hospital): *Kongen gi'er Habiten* eller *Kom, gamle Hallunk!* Militærarbejderne, som har et M. paa Kasketten, kaldtes paa en af Hovedstadens Kaserner en Tid lang i den Anledning *Millionærerne.*

I Forbindelse hermed kan anføres, at Lærebog for Hærens Menige hedder *Lærebog for Herrens Menighed,* og at den i den nyeste Tid dannede „Forening af Officerer udenfor aktiv Tjeneste" er *Foreningen af Officerer uden aktiv Fortjeneste.*

Et Udtryk, som kom op i 1894, slog igennem blandt Fodfolksofficererne med stor Styrke, allerede er trængt ud til Underofficerer og Menige og har alle Betingelser for at blive optaget blandt den militære Argots udødelige, er en *Lommeæder* som Betegnelse for den, der ved Øvelser har sin Mad med i Lommen. Anledning til Udtrykkets Dannelse var en

Artikel i „Militærtidende“ af en Stabsofficer, der beklagede sig over, at Afdelingerne ved Øvelser lod sig ledsage af et ret anseligt Marketenderi, der anrettede dækkede Borde o. lign. for Officererne; det var, efter Forfatterens Opfattelse, langt mere soldatermæssigt at have sin Mad med i Lommen og spise den paa en Grøftekant.

I Tjenesten anvendes som bekendt en Del Skældsord og Eder, af hvilke kun faa kan antages at være skabte af selve det militære Liv: *lange Skilderhus* eller *Flagstang* for et højt Menneske, *For Fanden i Fænghullet!* som bandende Udraab. Saa vidt skønnes, er ingen særegen for Militæret alene; men det er karakteristisk for Militærets, og det vil da navnlig sige, Underofficerernes Forraad af skældende Udtryk, at en meget stor Del deraf vidner om den ægte Soldats Foragt for den mindre rappe og adrætte Landbostand: *Bonde* med de talrige Varianter *Kvægbonde, Møgbonde, Kartoffelbonde, Bondehøvl* osv., *Herregaardslem* (Analogi: Ladegaardslem) for Tjenestekarl og i den allernyeste Tid *Agrar*. Iøvrigt bruges et stort Antal af den lavere Slangs mange Skældsord og foragtelige Sammenligninger, foruden at Underofficerernes stundom frodigt skabende Sprogevne frembringer ret talrige, mere eller mindre døgnagtige Dannelser.

Som et Par Eksempler paa saadanne kan nævnes det af mandig Foragt for Totalafholdenhed struttende *Akvariums-delirist*, den højst fantasifulde Sammenligning af en bleg og holdningsløs Rekrut med *forkølet Vandgrød, der er slaaet op ad en Væg*, eller af en rundrygget, træt Soldat, som gør en ynkelig Figur under Øvelsen, med en *voldtaget Skruptudse*, Paakaldelsen af Soldatens (eller Underofficerens) *gamle Bedstemo'er* (stundom med Tilføjelsen, *der er i Vartov*) for at vække den slumrende Æresfølelse: hvis hun *fik en god, stærk Kop Kaffe*, saa *sprang hun meget højere* end Rekruten; blev hun (eller Beriderens *gamle Bukser*) *smidt paa en Hest, saa red hun (de) meget stoltere;* saae hun sit militært mislykkede Afkom, saa vilde hun *græde Blod*. Den stigende Bestræbelse for at lede Uddannelsen i en „human“ Tone og Underofficersstandens tiltagende almindeligere Dannelse synes dog at stille sig noget fjendtligt overfor Fantasiens Flugt i disse Retninger. — —

Det vil ikke være overflødigt at bemærke, at den ovenfor fremstillede Landmilitærets Argot i sin fulde Udstrækning ikke tales, ja knap kendes af alle Landsoldater. Bondesoldaten, som ligger i en Provinsby, vil kun være fortrolig med et ringere Antal af Militærstandens Argotdannelser; hans Kammerat i København eller de Garnisonssteder, der ligger det Københavnske Niveau nærmest, bruger adskilligt flere; men først Københavnersoldaten behersker Argoten i sin Fylde. Ham bliver det ogsaa særlig, der i Tjenesten og udenfor Tjenesten endvidere gør udstrakt Brug af Slang.

Soldatens Slang er væsentlig den lavere og laveste Klasses, baade fordi disses Mænd udgør Hovedmassen af Mandskabet, og fordi den unge Soldat i dem mere end i den høiere Slang finder de stærkt anskuelige, stundom barokt brutale Virkninger, som hans Ungdom føler Trang til. Karakteristisk er den overmaade hyppige Anvendelse af forstærkende Præfikser, af hvilke de for Tiden almindeligst brugte er *skrub-* (oprindeligt fra Bondealmuens skrubsulten jfr. skrubbe i sig); *møg-* (opr. fra møgbeskidt); *knokkel-* (opr. fra knokkelmager); *knippel-* (jfr. det tyske knüppel-); Soldaten gør Brug af dem i den videste Udstrækning og fuldkommen i Flæng, han er *skrubsøvnig* og *skrupfjollet, møgtræt* og *møgmæt, knippeldoven* og *knippelglad, knokkelfræk* og *knokkelfuld* eller omvendt, ganske efter Behag. For Resten er han som flot, ung Fyr *en Svend*, en *Svend helt igennem*, en *Svend fra Fad;* han *danderer den, presser den*, er *med paa Spørgsmaalene, Noderne, Tralla; brænder den a';* maa ogsaa en Gang imellem *falde a' paa 'en*, blandt andet ogsaa, naar Pengene *er gaaet dem en Tur*, og han ikke kan *slaa* flere hos de *gamle* eller maaske, efter Omstændighederne, hos sin lille *Halvforlovede, Aftenforlovede* eller endogsaa hos selve den *Ringforlovede.* Han *holder sig fugtig*, klarer sig *tykt*, *gaar paa med krum Hals (og stive Støvler), har 'et smukt* eller *nydeligt, ta'r en Ølbajer* eller *en Skvat Øl, flytter* eller *napper* mange *Skiver*, nyder *Sprit, Sprut, Spirikum* (af Spiritus og Perikum), *Spøl, Mais* i forskellige Blandinger og Kvantiteter som *Striber* ɔ: en (hvid) Snaps til et Glas (brunt) Hvidtøl. *smaa sorte, Krummeskyllere, Tandskyllere, Tarm-*

skyllere, Stikkelsbær, Bær; han ryger *Bondekuba, Stinkadores infamos, Kvalmepinde, Radekopper* (efter den i Fyrrerne velkendte Tobaksfabrikant C. A. Radekop i Antonistræde i Kbhvn.) *Luftcigarer, Kaalblade, Rævel—,* og i Pibe den noget sjældnere *Sengeknaster* (p. Gr. af den formodede Blanding af Sengehalm og Tobak) og den almindelige *Bondepul.* Han bliver *gal i Skrallen* eller *gnaven i Ansigtet,* naar han for at have *lavet* for megen *Ballade* eller lignende bliver puttet i *Spjeldet,* som han i den nyeste Tid ogsaa kalder Brummen; men iøvrigt anser han det for en af sine Hovedpligter *ikke at la' sig gaa paa,* men altid *klare Ærterne* og *holde den gaaende* med det rigtige ægte *Københavnerhumør* eller *Slaghumør,* altsammen under Anvendelse af den mangfoldigste og mest omfattende Slang.

(Fortsættes i næste Hefte).

Efterskrift. Forf. vilde sætte overmaade megen Pris paa igennem Danias Redaktion at træde i Forbindelse med andre, der enten maatte være i Besiddelse af egne Samlinger Ord, Former og Vendinger fra Klike-, Familie-, Skoleargot osv. ligesom fra de forskellige Lag af Slang eller der skulde eje Materiale til saadanne (særligt Almuesfolk og Kvindebreve eller Uddrag af ældre og yngre Litteratur).

SUBSTANTIVERS OVERGANG TIL ADJEKTIVER[1].

AF

OTTO JESPERSEN.

Det er altid interessant at iagttage overgange fra den ene ordklasse til den anden og efterspore årsagerne til dem. Faste grænser mellem de enkelte ordklasser findes der ikke i sproget, som det virkelig lever, skönt der jo i den henseende er overordentlig stor forskel på de enkelte sprog; i tidernes løb ser vi snart et, snart et andet exempel på, at et ord til et tidspunkt må regnes til en anden ordklasse end f. ex. hundrede år tidligere. Og undertiden blir vi i et sprog vidne til, at en grænse, der tidligere har existeret mellem grupper af ord, udviskes, så at to ordklasser helt eller for en stor del falder sammen. Ogsaa træffer det sig, at der udvikles en ny

[1] Det her aftrykte er indledningen til et den 5te maj 1894 i Filologisk-historisk Samfund holdt foredrag, hvis hovedafsnit, der specielt belyste de massevis forekommende tilsvarende overgange i engelsk, jeg håber andetsteds at få lejlighed til at trykke. Ved bedömmelsen af det her foreliggende vil læseren måske erindre, at det altså fra först af ikke er bestemt til at „stå på egne ben“ og derfor sikkert på mangfoldige punkter trænger til at berigtiges eller i alt fald suppleres, således som det vil findes, at dr. O. Siesbye allerede på nogle punkter har gjort. „Dania“ skal med fornöjelse optage videre bidrag til oplysning af de berørte spörgsmål.

kategori, som man hidtil ikke har haft, noget man må kalde en ny ordklasse.

Et ord skifter ikke klasse uden årsag; der må være et eller andet, der bringer sprogfølelsen til at ændres. Ordklassernes funktioner i sætningerne har visse berøringspunkter eller rettere fælles områder; der er visse pladser, som snart et substantiv, snart et adjektiv, osv., kan udfylde. Sætningen „han er *rig*“ er bygget som „han er *velhaver*“; et adjektiv og et substantiv kan lige godt være prædikatsord. „En *satans* knægt“ og „en *væmmelig* knægt“ er omtrent hip som hap; men grammatikken lærer os, at vi i det ene tilfælde har en genitiv af et substantiv, i det andet et adjektiv. Sml. også „*her* er varmt“ med „*været*[1] er varmt“. Altså ordklassernes territorier står ikke overfor hinanden som staterne i Europa med grænsepæle og toldvagt; der er mellem dem neutrale egne, hvor ord af den ene og den anden slags fredeligt kan græsse mellem hinanden; og når et ord temmelig jævnlig indfinder sig på sådan et neutralt område, så kan det ske, at det antager mer og mer af sine nye kammeraters væsen og tilsidst føler sig mere hjemme dær end i sit gamle land; — og så er en skönne dag overgangen fuldbyrdet.

Og exemplet smitter. Når nogle ord ofte går på grænseterritoriet, drager de tit andre, der hidtil pænt har holdt sig til deres eget, men som har betydning eller form tilfælles med de förste, efter sig over grænsen. På dansk har vi en del ord, der efter omstændighederne optræder som præpositioner og som konjunktioner: „*fra* hans barndom“ og „*fra* han var lille“; „*siden* Amerikas opdagelse“ og „*siden* Amerika blev opdaget“ osv.; i det ene tilfælde styrer de et ord, i det andet en sætning, så at man måske vilde få forholdet, som det står for sprogfølelsen, bedre udtrykt ved at sige, at de her er ordpræpositioner og dær sætnings-præpositioner. På samme måde går det i det anerkendte sprog med *uagtet*: „*uagtet* hans rigdom“ og „*uagtet* han er rig“, det er lige godt dansk. Men de to synonymer *trods* og *skönt* har ikke den samme dob-

[1] De fleste skriver *vejret*.

belthed, om de end er på vej til at få den. I „korrekt", „grammatikalsk" sprog er *trods* kun ord-præposition, og *skönt* kun sætnings-præposition. Men ligevægten er ustadig; især kan *trods* tit findes brugt til at indlede sætninger; således skriver N. C. Møhl (1821?) om Poul Møller „*trods* vi ere så fortrolige og sande venner, er jeg dog alletider noget generet i omgang med ham"[1]; Niels Møller skriver (Efterår 13): „Jeg hører lyd og larm, *trods* alt er stille"; Berlin i oversætt. af Dostojewski, Det døde hus, 242: „*trods* jeg var omgivet af hundrede af kammerater"; Drachmann, Vølund smed 132: „Han slænged sit skjold og sin lansestang *Trods* fjendehaand kunde ham gribe"; smst. 202: „Gud signe dig for sangen, Som

[1] Dr. O. Siesbye sender mig følgende: *Trods* som konjunktion har været almindelig før. Levin har [i sine håndskrevne samlinger på det kgl. bibliotek] følgende: „*Trods*, interj., indeholdende en udfordring (prøv paa, hvo vover, Gud naade o. d.)" med følgende steder: Bib. 1550, 2 Sam. 20, 11 Trotz at nogen sætter sig mod Joab | stds. Es 41, 23 Trotz giører vel eller ilde, saa wille vi derom tale (i Bib. 1842 Ja, gjører vel) | Bording 2, 311 Skaf op, trods hvem det end tilhør | Sorterup 1715. B. 2 Trotz nogen viiser mig, at ældre sang er til | Holb. Ped. Paars 1, 1: 1720 s. 21 Trotz I tör, uden mig, oprøre mindste flod | Sstds. 1835 s. 131 Trods Blok kan giøre sligt, hvor stærkt han har studeret | J. S. Sneedorff 4 s. 565 (stedet er dog ikke af Sneedorff selv) Satan siger: „Kun for min egen. skyld hæver min arm sig til strid. for . . . at forsamle — Trods han, den bebudede fødte det hindrer! — alt flere til eder | Carstens Fors. i de skj. vidensk. 3 s. 150 Han var en munk: trods nogen tör ham denne ære stride af | Cl. Frimann Sange ov. evangelierne s. 11 End med sang vi dig (døden) tör møde, Trods, du kan vor trøst omstøde | P. A. Heiberg: Din samvittighed har du i behold, og trods nogen kan røve dig den | Bredahl Dram. Scener 6 s. 89—90 Trods om der en kone her i verden, Der tridser Susa hvor det gjælder om Hvem der kan lade viisdom bedst grassere! Ja, trods om nogen mand."

Hertil kommer af mine egne (S.s) samlinger: Eilschow. Phil. Breve s. XIV I skal tiene os; thi ellers skal I faae en ulykke: Trods I mukker. (Her er det jo ganske = om end; i flere af de andre exx. er det mere = lad os se, o. lign., *som* Levin forklarer det.) — I Mikkelsens Danske sprogl. s. 404 anføres af Drachmann: Han aldrig røbed sig, trods han var saaret.

dog altid var varm, *Trods* du i livets kuld dig stygt forkølte"; Björnson, Nye fortæll. 237: „Mere skjult, mere yndig kunde det ikke siges hende, *trods* alle hørte"; Fritj. Nansen bruger det stadig på den måde, og fra dagspressen kunde der let findes snese af exempler. *Skönt* synes at være lidt sejere; men det hændte mig for et par år siden i en tredie studerende klasse, at en dreng sagde „*skönt* hans iver", og da jeg (pligtskyldigst) rettede det og sagde, at han kunde sætte enten *uagtet* eller *trods* istedet, forstod hverken han eller nogen anden i klassen, hvad min mening var: „Det er jo ganske det samme", sagde de alle som een. Jeg vilde jo gerne have givet overbevisende grunde for min opfattelses rigtighed; men til min skam må jeg bekende, at jeg ikke havde nogen anden på rede hånd end den, at „skönt hans iver" stødte min sprogfølelse; og da jeg i mit stille sind måtte indrömme, at jeg med det argument næppe kom langt overfor en skare andre sprogfølelser, der intet stødende fandt deri, så — ja d'hrr. dansklærere må virkelig undskylde, men jeg lod virkelig sagen falde, noterede faktum i mine sproglige samlinger, og gik over til næste sag på dagsordenen. — På tryk har jeg fundet denne brug af *skönt* i et brev fra Chr. Winthers mor (hos Nic. Bøgh I, 75) „at de, skjöndt vores så korte personlige bekjendtskab, dog vil opofre nogle öjeblikke for mig", og i Politiken $^{25}/_{10}$ 1885: „I lignende grad var kassebeholdningen stegen, *skönt* de mange udgifter den uheldige sæson på ialt 11 dage havde medført"; men den opvoxende generation skal såmænd nok få den indført i fremtidens litteratur[1]! — *Uagtet* står i midten og række den höjre hånd ud til *trods,* og den venstre til *skönt,* og så danser de tre lystigt omkring, så

[1] Også her har dr. Siesbye været så venlig at supplere mine bemærkninger; han skriver: Skönt som præposition (en brug der er så meget lettere at forklare, som det jo hyppigt står som konjunktion ved et enkelt ord: Skönt hovedrig lever han som den værste stodder, skönt ivrig protestant overværede han gudstjenesten i Peterskirken, o. lign.) findes i Adam Homo I, s. 50: Han bör, skjönt sin viisdom, blive lig de smaae! og i Rosenhoffs Bissekræmmeren s. 150: Og dog, skjöndt paalands vind, endnu ej her.

ingen tilsidst veed, i hvilken ordklasse hver hörer hjemme. — En og anden kan det måske interessere at vide, at man kan træffe noget parallelt på fransk, hvor selv en så klassisk forfatter som Mérimée skriver *quoique cela* for *malgré cela* (Colomba et la Mos. 394).

Dette som indledning. Jeg kommer derpå til substantivers overgang til adjektiver. En sådan antages i mange tilfælde af komparative sprogforskere for den forhistoriske periodes vedkommende, ja mange vil vel endog være tilböjelige til at tro, at alle urariske adjektiver egentlig har været substantiver. Vi finder jo også i sanskrit, i Avesta og på græsk komparation af substantiver, sskr. *bráhmīyas, bráhmiṣṭha,* 'den bedre, bedste brahman', gr. *basileúteros, basileútatos,* 'mere, mest konge(lig)' (Delbrück, Vgl. Syntax 415), hvilket tyder på en ikke gennemført adskillelse af de to ordklasser. Böjningsforholdene er jo også i det store og hele identiske for substantiver og adjektiver. Det så ejendommeligt udviklede s. k. svage adjektiv i germanske sprog med dets *n*-böjning er efter Osthoffs forklaring en oprindelig nominalafledning; han sammenstiller dermed sådanne *n*-afledninger som gr. *strábōn* 'en skeler' ved siden af *strabós* 'skelende', lat. *silo* 'den fladnæsede' ved siden af *silus* 'fladnæset', *aquilo* 'den sorte stormer, d. v. s. nordenvinden' ved siden af *aquilus* 'sortbrun' samt tilnavne som *Cato* ved siden af adj. *catus* 'klog', *Macro* ved siden af *macer* 'mager'. Jeg skal imidlertid ikke opholde mig ved disse forhistoriske udviklinger, især da vi dær kun ad konstruktionens vej kan udfinde fællesgebetet, der fører fra den ene ordklasse til den anden. Ved nogle af de antagne overgange er det endogså ganske overordentlig vanskeligt at göre sig betydningssammenhængen anskuelig, således når lat. *vetus* 'gammel' stilles sammen med gr. subst. *(w)etos* 'år'; Brugmann, Vgl. Gr. II 392, (sml. I 147) angiver som betydning 'bejahrtheit, alter gegenstand'. dann adj.', men der er dog forskel på 'et år' (*etos*) og 'bejahrheit', selv om der jo nok er de dyr og de ting, der må siges at være 'gamle' når de er et år gamle, fluer f. ex. eller aviser; også overgangen fra 'bejahrheit' til 'alter gegenstand' er lidt vanskelig, så at etymologien, hvor træffende den end

er i ydre, formel henseende, ikke forekommer mig helt overtydende.

Der er, såvidt jeg ser, fire veje, ad hvilke substantiver går over til at blive adjektiver. Undertiden er det ikke let at se, hvilken vej et enkelt ord har fulgt. Således veed jeg ikke, hvordan *krabat* har båret sig ad med at blive et adj.; men det optræder sikkert som sådant i daglig tale; i litteraturen f. ex. i Fabers sang „Igår jeg fik min trøje": „Min sabel den er slebet; Jeg veed den er krabat"; andre ex. findes i Ordb. ov. Gadespr.: Hostrup Genb. „Den vin er s'gu krabat" | en rigtig *krabat* korn-snaps | Endnu krabatere er dog den undskydning . . . Rimeligvis har det omtrent enslydende og ensbetydende adj. *probat* været medvirkende til overgangen. — Men i reglen kan man henføre tilfældene til een af mine fire klasser:

1) Den förste er gennem appositionsforholdet. Således antages det lat. adj. *uber* 'frugtbar' at være det samme ord som subst. *uber, yver,* gr. *oûthar;* man sagde *ager uber,* 'en mark, der er (som) et yver, som giver meget af sig', kort sagt, som er 'frugtbar'; overgangen til adj. er fuldbyrdet, såsnart man istedenfor f. ex. *agri ubera* kommer til at sige *agri uberes,* altså lar formen kongruere med *ager*'s kön (V. Henry, Gramm. comp. du Grec et du Latin 125, Joh. Schmidt, Pluralbild. 84). På samme måde forholder det sig med 'besiddelsessammensætninger' (bahuvrīhi); gr. *ēōs rododáktulos* er oprindelig 'Eos rødfinger', brugt på samme Maade som Harald *blåtand* eller den lille *rødhætte;* men siden bliver *rododáktulos* lige så godt et adj. som vort 'rødfingret'. Se f. ex. Delbrück, anf. v. 419. — Hertil kan man vel regne en del franske ord, der bruges appositionelt som adj.: un peuple *ami* 'et venligsindet folk', une nation *amie,* o. dsl. Eller er dette den stadig bevarede adjektiviske brug fra lat. *amicus*, jvf. komp. *amicior* o. s. v.? — *Marchand* 'købmand' er et adjektiv i ville *marchande* 'handelsby', marine *marchandc* 'handelsflåde'; det kompareres f. ex. hos Molière, Préc. sc. IV il ne se peut rien de *plus marchand* que ce procédé. Hyppig er brugen af *bon enfant* (egl. 'godt barn') o. lign. i

betydningen 'godlidende': Daudet Numa Roum. 110 [il lui fit] l'accueil *bon-enfant* . . . | ibd. 170 sa conversation *bonne femme.* — Også un homme colère = 'vredagtig', familiært også 'vred'; hverken Littré eller Darmesteter-Hatzfeldt gir nogen forklaring paa overgangen fra subst., der dog ikke er så ligetil at forstå. Det kan vel være tvivlsomt, om man må opfatte de franske som farve-adjektiver brugte substantiver i des gants *paille* 'strå(gule) handsker', des rubans *rose* 'rose(farvede) bånd' o. s. v. som egentlig apposition. — Det vil let ses, at i sprog, hvor som i dansk, tysk o. s. v. adjektivet almindeligt står foran sit subst., kan et subst. ikke godt blive til et adj. ad den her skildrede appositionsvej; *blåtand* føles som substantiv, ikke som adjektiv.

2) Stillingen som prædikatsord volder overgangen. Dette er tilfældet med tysk *noth;* oprindelig var konstruktionen den, at det, som der var trang til, sattes i genitiv og personen dativ, som — alle exemplerne tagne fra Grimms Wb. — *zornes was im nôth* (han måtte nødvendig blive vred, Niebel.); *dem gesunden ist nit not des arztes;* her er *not* naturligvis subjekt. Men en overordentlig almindelig forbindelse var *es ist mir noth,* hvor *es,* der egl. er den gamle genitiv-form, let kom til at opfattes som nominativ, så at *not* blev prædikatsord; vi får derfor vaklen mellem nominativ og genitiv f. ex. hos Luther: „derhalben ist des schwerts *zorn und ernst* ja so not im volk, als *essens und trinkens,* ja als *des lebens* selbst"; nominativ træffer vi f. ex. i Gryphius's sætning: „was sind *die zähren* noth?" og hos Schiller: „*muth* ist uns noth und *ein gefasster geist*". Her opfattes *noth* som adj., hvad der tydeligt viser sig ved komparation, som hos Keiserberg (1514): so ist aller *nötest,* das . . .; hos Luther: da wol *nöter* were, gottes wort zu predigen, og andre. Også i forbindelse med *thun* findes komparation: „den (denen) that es gar vil *nöter*" fra 1524.

Ordet *angst* er oprindelig et substantiv; konstruktionen var på ældre tysk: *mir ist, wird angst, einem angst machen;* ved siden deraf forekommer så *einen angst machen,* hvor adjektiv-karakteren er tydelig; og allerede hos Luther findes:

·len"; overgungen fra *mir ist angst* ·ilel med den ikke sjældne forandring .ıktion fra upersonligt til personligt[1]. mærker, ordet er ikke helt og holdent ·an ikke kan sige: *ein angster mann;* det ı ivisk. Og på dansk, hvor ordet jo er ·n samme indskrænkning, der kun meget Am. og E. Skram Fjeldmennesker 73 at De natur. — I dansk drengesprog siges: „han = han har vandskræk, er *angst* for vandet. ·r *schade* i forb. *es ist schade* et adj. (ældre ·) og differentieret fra subst., der alm hedder . *fromm,* mht. *frum,* er efter Paul oprindelig . *fruma* 'fordel', (frommen), se Princ. der Sprach-·i. [2]304, hvor også et par andre exempler nævnes. moderne dansk kan vi iagttage det samme: „det er ·l oprindelig substantiv føles som parallelt med „det somt", og i vulgærsproget siges så: det er netop det = det morsomme) ved det | det er meget *sjovere* | det · ved sagen, o. s. v., også attribut: en *sjov* fyr. Ligeså *snavs:* „det er *snavs*" = det er dårligt; derfor f. ex. *snavs* moral" (Kn. Ipsen, Diderot 19); *snavs* også som . Goldschm. Hjemløs I 853 man var *snaus* stemt[2].
På norsk: „det er *morro*" = dansk „det er sjov"; derfor . Skram, Forrådt 261 Er det ikke *morro?* Det er *morroere* sove | G. Heiberg Midas 64 Det kunde kanske bli vel *så* *ro.*

3) En g e n i t i v fungerer jo i mange henseender som ·djektiv, og vi ser derfor ikke sjældent adjektiver opstå af substantivers genitiver. Vel kendte exempler er *fælles* (*fælligs*) og *stakkels* (*stav-karls*); ingen tvivler om, at vi her virkelig

[1] Se min udførlige behandling af denne overgang i *Progress in Language*, London 1894, p. 216 ff.; og de danske exempler i *Studier ov. eng. Kasus*, Kbh. 1891, s. 134.

[2] Rahbek, Sommeren s. 187 (meddelt af dr. Siesbye): Jeg fortryder, at jeg ikke har forbudt den snavs karl mit huus for længe siden.

har adjektiver, selsom vi ikke kan sætte komparationssendelser til dem, ja ikke engang kan gi dem endelsen *—e:* „de *stakkels* börn, vor *fælles* ven"; deres uböjelighed er en levning fra deres tidligere existens som genitiver. Ligeså uböjeligt er i alm. dansk (men ikke norsk) ordet *dagligdags*, som Kierkegaard dog böjer: Enten-Eller I 358: „i dagligstuens forövrigt *dagligdagse* selskab"[1]; *gammeldags* er på dansk uböjeligt, men nordmændene siger f. ex. de höje *gammeldagse* værelser (Kielland, Fortuna 11); *hverdags* er vel ikke i samme udstrækning et adj. som de nævnte, hvilket viser sig i, at det efterfölgende subst. kun har halvstærkt tryk: *hverdagstöj*, *et hverdagsmenneske*, sml. *et gammeldags menneske* med ligeligt tryk på adj. og subst. Som *hverdags-* forholder sig *gennemsnits-*, *godtkøbs-* og *andenhånds-*. Genitiverne i forbindelser som „et *fandens* menneske, et *satans* spektakkel" kan vel nu godt kaldes adjektiver; i „*fandens* kedeligt, *satans* ærgerligt" fungerer de som adverbier. — På vejen til adj. er også genitiver af stofnavne som *flöjels* o. dsl., som man tit finder skrevet med lille begyndelsesbogstav af folk, der skriver subst. med stort: sml. også Kierkegaard Öjebl. 71: Disse 1000 *Flöiels, Silke, Klædes, Bombasins* Præster ere ligeledes, christeligt, en Gavtyvestreg.

4) Den sidste måde, hvorpå et subst. kan gå over til at blive et adj., er ved at bruges som første led i en sammensætning. Hertil kunde jo allerede ialtfald flere af de under 3 nævnte tilfælde regnes, da jo f. ex. en *flöjelskjole* (hvoraf en *flöjels* kjole) er en sammensætning; men jeg vil her under nr. 4 blot behandle de tilfælde, hvor det er ordets grundform, der er benyttet som förste sammensætningsled; herunder falder altså på en måde *silke* i den sidst anførte Kierkegaardske sætning; det er dog i almindeligt sprog ikke således løsrevet, at det kan stå alene som adjektiv.

[1] Dr. Siesbye skriver: *Dagligdagse* hos Kierkegaard: Forord, s. 68, Litt. Anm., s. 37, Tre taler 1845 s. 60 (anf. efter Levin); desuden: Enten-Eller[2] I, s. 262 Der rører sig et skjult liv under de dagligdagse former | smstds. 2, s. 97 Den ægte kærlighed er den guddommelige derved, at den er den daglidagse Overskou, Af mit liv og min tid s. 76 fastbundet til den dagligdagse virkelighed.

Det er derimod tilfældet med slang-ordet *mahogni*, öjensynligt udgået fra *mohognimøbler* = fine møbler; ved en art subtraktion[1] af møbler fåes så adjektivet *mahogni* = fin; Goldschmidt Fort. og virklhbill. I 155 nå hvor det skal være *mahogni!* — Sml. *patent*, der løsrives fra en masse sammensætninger med betydningen af noget bedre end det almindelige (eftersom f. ex. patentbrændere formodes eller da angives at være de bedste brændere): „er den ikke *patent?*" Endogså med böjning hos A. Garborg Trætte mænd 250: solide grundsætninger og *patente* maver. — Fra sammensætninger som *mit hjertebarn* (= mit kære barn) får vi et adj. *hjerte*, væsentlig dog kun i tiltale; det er vel kendt fra Holberg (*hierte* mand, *hierte* jomfru o. v. v.) og bruges endnu i Jylland, skönt det også der er på retur: *hjate* Berret, *hjåt'ə* få'r o. s. v., se Feilbergs ordb. under 2. hjærte.

I rigsmålet føles *en stadsmand, en stadskjole* o. s. v. som sammensætninger, men på jysk er *stads* (sda's) løsrevet som et adjektiv, se Kvolsgaard Fiskerliv i Hanherred s. 17 „*en sta's blågrön' tisl*"; s. 31 „*de sta'səst ɔ sij' əpo*".

I en del efter betydning blot forstærkende sammensætninger (perlevenner, hundekulde, o. s. v.) føles förste led halvvejs som adj., og undertiden skrives således: i sån et *perle* humør (Jacobsen, Tæjelownssjow I 10); dette gir dog ikke anledning til, at leddet løsrives — man kan ikke sige: hans humør var *perle* — men derimod til dannelsen af superlativer: vi er de *perleste* venner; her er den *hundeste* kulde; bekendt er det, at Poul Möller skriver „det *pæreste* pöjt"[2].

Et sidste exempel fra dansk er *vorned*; dette er (se Såbys ordbog) egl. et substantiv *warthnæth* af *warthæ* og betyder beskyttelse eller de personer, der står under ens beskyttelse; deraf en sammensætning som *vornedbonde*; men *vorned* føltes

[1] Se om *subtraktionsdannelser* i det hele min afhandling i Festskrift til Vilh. Thomsen, Kbhvn. 1894 s. 1 ff., især 17 ff.

[2] *Öjeblik* må måske opfattes på en anden måde; det bruges vel mest i, og stammer måske fra, forbindelsen „hvert eneste öjesteblik": superlativen i *eneste* (hvert eneste öjeblik) føles ikke tilstrækkeligt udtryksfuld, sml. hvert eneste, *evigste* öjeblik.

har adjektiver, selsom vi ikke kan sætte komparationssende til dem, ja ikke engang kan gi dem endelsen *—e:* „de *stak* börn, vor *fælles* ven"; deres uböjelighed er en levning deres tidligere existens som genitiver. Ligeså uböjeligt alm. dansk (men ikke norsk) ordet *dagligdags*, som Ki gaard dog böjer: Enten-Eller I 358: „i dagligstuens for *dagligdagse* selskab"[1]; *gammeldags* er på dansk uböjeligt, nordmændene siger f. ex. de höje *gammeldagse* værelser land, Fortuna 11); *hverdags* er vel ikke i samme udstr et adj. som de nævnte, hvilket viser sig i, at det efterfö subst. kun har halvstærkt tryk: *hverdagstöj, et hverda neske*, sml. *et gammeldags menneske* med ligeligt tryk og subst. Som *hverdags-* forholder sig *gennemsnits-, go* og *andenhånds-*. Genitiverne i forbindelser som „et menneske, et *satans* spektakkel" kan vel nu godt ka jektiver; i „*fandens* kedeligt, *satans* ærgerligt" fung som adverbier. — På vejen til adj. er også genitiver navne som *flöjels* o. dsl., som man tit finder skrevet begyndelsesbogstav af folk, der skriver subst. med st også Kierkegaard Öjebl. 71: Disse 1000 *Flöiels, Silke, Bombasins* Præster ere ligeledes, christeligt, en Gavt

4) Den sidste måde, hvorpå et subst. kan gå o blive et adj.. er ved at bruges som **første led i en s sætning.** Hertil kunde jo allerede ialtfald flere af 3 nævnte tilfælde regnes, da jo f. ex. en *flöjelskj* en *flöjels* kjole) er en sammensætning; men jeg vil her blot behandle de tilfælde, hvor det er ordets grun er benyttet som förste sammensætningsled; herun altså på en måde *silke* i den sidst anførte Kierkeg ning; det er dog i almindeligt sprog ikke således det kan stå alene som adjektiv.

[1] Dr. Siesbye skriver: *Dagligdag* gaard: F Litt. Anm., s. 37, Tre taler f. efter uden: Enten-Eller[2] I, s. 26 skjult dagligdagse former | smst guddommelige derved, mit liv og min tid s lighed.

... derimod tilfældet med ...

... fra *mahognimøbler* — ...

... af møbler ...

... Fort. og virklhbill. I 155 ...

... — ... *patent*, der ...

... betydningen af *noget* ...

... patentbrænder ...

... brænderen: ...

... t

...),

... it

... er,

... 30

... på

... en-

... es

... isk

... ha,

... rn-

... ere,

... Jehn

kun de **hvide** Får blive angrebne medens de **sorte** gaa fri: når det er brogede Dyr, fremkommer Udsletten kun på de hvide Pletter. Ganske det samme er Tilfældet med Hornkvæg, og her har man gjort det Experiment at fodre en hvid Ko, hvis ene Side man havde oversmurt med Tjære, med Boghvede; Koen fik nu Udslet paa den hvide Side, medens den tjærede blev fri. — Forklaringen er den, at det er Lyset, som fremkalder Sygdommen (Udslettet), hvilket fremgår deraf, at når man lader Dyrene stå i Mørke, bliver ingen af dem angrebne. Skindets sorte Farve gør samme Gavn som Mørket, det hindrer Lysstrålerne i at trænge i Dybden og fremkalde Betændelse. Boghvedens Rolle er den, at den bringer Huden i en sådan Tilstand, at den er ganske særlig fintmærkende overfor Lysstrålerne; denne Lysfølsomhed af Huden er ganske aparte, men vi kende dog et Exempel på den hos Menneskene, nemlig under Koppesygdommen, og da det her er de såkaldte kemiske Stråler i Lyset, som gøre Skade, er det vistnok de samme, som påvirke de boghvedefodrede Får.

Kjøbenhavn den 28de Januar 1895.

Niels R. Finsen
cand. med.

IV.

En sproglig addition.

Jespersen har [*Festskrift til V. Thomsen* s. 30] opstillet den, som jeg synes, meget rimelige[1] formodning at vort *ganske*

[1] [Herom synes meningerne dog at være delte. Jævnfør følgende udtalelser: F. Dyrlund i Arkiv f. nord. Filologi XI (n. f. VII) 185 „Prof. Jespersens indfald i Festskrift til Vilh. Thomsen s. 30 er der ingen grund til at tage for alvor". — Sveinbjörnsson i Århus Stiftstid. 28. maj 1894: „Hans forklaring af *ganske* som en egen art subtraktionsdannelse af forbindelsen *gans-ge(wiss* osv.) synes indlysende. For et par år siden gik den op for mig på en rejse gennem Tyskland ved at lytte til de talende i kupeen og netop høre det anførte ord, og således har den sikkert ofte strejfet manges opmærksomhed". — A. Noreen i Letterst Tidskr. 1894 s. 516 „Mycket skarpsinnig, om ock icke absolut öfvertygande". Red.]

er fremkommet ved en addition af *ganz* + *ge* i et ord som *gewiss*. Derved faldt en lignende addition mig ind, kun at det der er slutningen af et ord der er voxet sammen med det næste. En gammel morbror af mig sagde engang i januar eller februar 1888 for at betegne, at det var ligegyldigt hvilken af to ting man valgte: „Det er *ét spir*". Jeg forstod vel at han mente *eins bier*, men troede at det var noget rent individuelt hos ham. Men siden læste jeg i en aar 1759 her i København udkommen komedie ved navn „Bourdant de Gourmand Seigneur de Palstrup eller Bedrageren", der vrimler af germanismer (som *forsaa* = forsørge, *hinderhold*, *amt* = embede, *skære op* = prale, røver-*nest*, *forsage* = nægte), s. 199 følgende replik: „Vi piger ere dog fordømte til, at vi skal have een af disse underlige dyr, disse mand-folk, saa er det lige got, jeg tager den første, som den sidste, det er et spiir". Jeg antager da (ti min morbror har sikkert aldrig læst den nævnte bog), at man virkelig har sagt saaledes paa dansk, og hvem ved om der ikke i det attende aarhundredes lidet læste litteratur kan findes flere exempler. At *en* blev til *et*, naar først *s* var trukket over, er let forklarligt.

O. Siesbye.

V.

At trække Handsker.

Hos den gamle engelske Lyriker Herrick (1591—1674), hvis Digte er rige paa Hentydninger til landlige Skikke og Lege i Devonshire (hvor han var Præst), finder jeg følgende Vers om den Leg „at trække Handsker":

At Draw-Gloves we'l play,
And prethee let's lay
A wager, and let it be this;
Who first to the summe
Of twenty shall come,
Shall have for his winning a kisse.

(Herrick: Poetical Works, by Walford, Ld. 1859. p, 136.)

Efter Erfaring fra min Barndom var det morsomste ved Legen det, at man efter kort Tids Forløb endte i Virvar med almindelig Dasken over hverandres Hænder og i Luften. Kender nogen Legen her til Lands eller andet Steds i den — maaske oprindelige — Form, at den, der først, idet han trak Haanden ud fra Bunden af Bunken, naaede et vist Tal, sejrede og belønnedes? — I en Udgave af et lille Udvalg af Herrick betegnes i en Note til et andet Sted Spøgen som en Leg, „hvis Enkeltheder de lærde endnu ikke har opdaget.“

Ad. Hansen.

VI.

„Vole“ i Lhombre.

(Se Dania III, 36.)

Af et brev til red. fra prof. Hugo Schuchardt i Graz hidsættes:

„Besonders hat mich der Aufsatz von E. Gigas über die Ausdrücke des Lhombrespiels interessirt, das ich auch praktisch kenne (und in Spanien als Tresillo gespielt habe). Ich möchte dazu bemerken, dass vola (ital. dar vola; in unseren oestreichischen Tarock valat) gewiss von volare fliegen herkommt. Man sollte einmal eine Geschichte aller Kartenspielausdrücke schreiben.“

H. Schuchard.

VII.

Svar til Hr. Valdemar Thoresen.

(Se Dania III, 20.)

Der er vist ingen Tvivl om, at Franskmanden i „E Bindstouw“ har sagt: *Allez vite! Allez vite!*

Vilh. Andersen.

ANMELDELSER.

R. Hildebrand: *Über das Problem einer allgemeinen Entwicklungsgeschichte des Rechts und der Sitte.* Graz, 1894.

Et sammenlignende studium af mange forskellige folks retsforhold og skikke har vist samme retsforhold gående igæn hos folk af forskellig nationalitet, rase, politisk skæbne, klima og jordbundsforhold (ex. „husfællesskab“, „moderret“ o. l.). Disse retsforhold og skikke kan altså umulig være produkter af en bestemt nationalitet eller rase, af et bestemt klima o. s. v. Også antagelsen af lån er ofte udelukket. Deraf den slutning, at forskelligheder i ret og skik for største delen beror på forskel i udviklingstrin.

Man har nu, forvexlende spørgsmålet om to retsformers juridiske eller logiske forhold til hinanden med spørgsmålet om deres genetiske følge, ment at kunne nå til erkendelse af retsformers og skikkes oprindelse og udviklingsgang „allerede af den juridiske tænknings simple vej ɔ: gennem en logisk analyse eller en afledning af den ene retsform fra den anden“, „ganske som om man vilde tage et sprogs udviklingshistorie af grammatiken“. Eller man har søgt det bevægende princip for udviklingen af ret og skik i teorien om „menneskeslægtens sædelige bestemmelse“, om tendens mod lyksaliggørelse af det størst mulige antal mennesker; ingen af delene holder stand for en logisk prøvelse: det, som ligger vore nuværende ethiske begreber og fordringer fjærnest, er ikke altid det ældste, „der gives jo overhovedet på ethisk grund ingen målbare størrelser eller afstande, ingen gradsforskel, intet mer eller mindre, men kun et enten—eller, et være eller ikke-være“ — og „ret og skik kan fornuftigvis dog aldrig være fremgået af deres interesse, hvis handlefrihed indskrænkes ved dem, men kun af deres interesse, i hvis magt det just ligger at pålægge andre denne indskrænkning,“ al „ret og skik betyder jo dog altid en imperativ, et herredømme“, hvor én dels vel ofres for en andens; kultur er „aldrig et blot regneexempel eller et blot spørgsmål om majoritet eller minoritet.“

Oprindelsen til og udviklingsloven for ret og skik er overhovedet ikke at søge indenfor selve den juridisk-ethiske tankekres, men udenfor denne i selve det handlende liv; ti ret og skik er kun former, ikke indhold af dette, kun virkning deraf, ikke årsag dertil. „Morfologiske tilsyneladelser har deres begrundelse i forudgåede fysiologiske“. Udviklingslovene og udviklingstrinene for retsforhold og skikke falder altså sammen med udviklingslovene og udviklingstrinene for det handlende liv i den kultur, hvoraf de ere ud-

Efter Erfaring fra min Ba… Legen det, at man efter kort T… almindelig Dasken over hveran… nogen Legen her til Lands ell… oprindelige — Form, at den, ud fra Bunden af Bunken, … belønnedes? — I en Udga… betegnes i en Note til et … „hvis Enkeltheder de lærde …

„Vole…

(Se …

Af et brev til red. hidsættes:

„Besonders hat mi… Ausdrücke des Lhombre… kenne (und in Spani… möchte dazu bemerken… oestreichischen Tarock kommt. Man sollte … ausdrücke schreiben."

… til

… og hos alle folk regel- …aktorer: de økonomiske. …tsformernes og skikkenes …nomiske område; ganske …værelsen, hvorpå „arternes

… af den udvikling, som prof. …r fået sammentrængt til den …e plads af 30 sider. Forf. …tningsmåde af rettens udvik- …i i familjeretten, forhold hvis …et en såre fremskudt plads i …udvikling: Vi træffer som gamle …rov, kvindekøb, erhvervelse af …Gående ud fra den rent logiske …e ethiske begreber fjærneste af …: ældste, har man antaget flgd. …n følge af mildnede sæder kvinde- …aveyden. H. gør imidlertid op- …at vi hos de økonomisk lavest … aldrig finder kvindekøb, yderst … den regelmæssige form for ægte- …rældrene, men undertiden mangler …, bruden erhverves ved en simpel … kvægavl eller agerbrug drivende …lerov og overhovedet kvindekøb. … stik modsatte af den tidligere på …ares simpelt ud fra de økonomiske …ever endnu fra hånden i munden, …der kun nydelsessyge, ikke havesyge … en umulighed, faderen nøjes med …gang disse. Anderledes hos hyrde- …er kapitalen allerede en rolle, og ud … vi her møder kvindekøb; men kvinde- … den fornødne pris være den eneste …de på.

… forf., at polyandri først — og af for- … forråd samlende folk og ikke, som … udviklingstrin end monogami[1].

[1] … fejl, har prof. Joh. Steenstrup for flere år … historisk propædeutik ud fra et lignende …ngsfølge for monogami og polyandri.

Theodor A. Müller.

ˌ!)ET „LABAN“.

AF

KR. SANDFELD JENSEN.

---

n Ordet „laban“s oprindelse har cand. mag. ·!·krift til Vilh. Thomsen skrevet en afhandling, ·er at gøre en hel ny opfattelse gældende med ·dte ord. Han begynder med at konstatere, at *laban* aldeles ikke har noget i sin betydning, der ·· om Biblens Laban, om end denne foresvæver dem, ·is tænker over oprindelsen til dette ord. Skulde ·aban ad sædvanlig vej være blevet til et fællesnavn, vi vente betydningen „bedrager“, „snyder“ eller lig- Men ved *laban* forstaaes jo noget ganske andet. mener, at det kan sættes ligt med „lømmel“, hvorfor ·saa som sammensætning[2] af ordet anfører *labansalder*. ·ger dog sikkert mere deri; i alt fald efter min opfattelse ·et labansagtige meget vel vise sig hos et menneske paa ·gt senere stadium end i den saakaldte lømmelalder. det er vanskeligt at give en nøjagtig definition af ordet. ·r Vilh. Andersen (Festskr. s. 298) antager, at et ord som ·n har indvirket paa betydningen af *laban*, har dette vel stor ·lighed for sig, men i mange tilfælde anvendes det paa en

Jeg kender et exempel paa, at endel skolebørn har anvendt den bibelske Labans navn som betegnelse for en gærrig mand.

Hanlaban, som findes i Bauditz: „Krøniker fra Garnisonsbyen“ s. 42, er vist ikke alm. brugt.

saadan maade, at man maa antage „bitoner“ fra ordet *laps*, saa at *laban* omtr. faar betydningen „velklædt slubbert“. Skældsord kan jo i det hele taget anvendes i en mængde nuancer. Imidlertid gælder det ikke saa meget om at fastslaa ordets betydning i moderne dansk, da det aabenbart er laant fra plattysk. Det viser sig først temmelig sent i dansk, som T. formoder vel fra ca. 1820; det ældste exempel, han anfører, er „din lange laban“, og dette udtryk staar meget nært ved de betydninger, hvori vi finder ordet i plattysk. Her betyder det nemlig snart „langsom, træg“, snart „drengeagtig“, snart forklares det i ordbøgerne ved „langer, grober, ungeschlachter Mensch“, d. v. s. det, som i visse egne af Jylland kaldes en *slasker*, en lemmedasker. Det er klart, at disse betydninger staar lige saa langt fra det begreb, man i almindelighed har om Biblens Laban, som ordets betydning i moderne dansk. Et andet bevis for, at det ikke har noget med dette navn at gøre, søger Trier i den omstændighed, at det ikke er saa udbredt som de fleste bibelske navne, der er gaaet over til at blive fællesnavne. Medens ord som Lazarus og Judas[1] findes i forskellige sprog, kan Laban hverken paavises i italiænsk, fransk, engelsk eller hollandsk; selv i højtysk er det kun naaet til at regnes for et slang-ord[2].

Idet Trier saaledes gaar ud fra, at ordet „alt i alt e... hjemmehørende til den nordvestlige del af Tyskland“, mener han ... der ikke kan paavises nogen særlig grund til, at Laban ... skulde have faaet en betydning, som ordet ikke ha... steder, og efter at have nævnet en forklaring, der sam... stiller det med engelsk *lob, looby, lubber,* gaar han ove... hvorfra det efter hans mening har sin oprindelse: i det oldfranske heltedigt om Fierabras kaldes denne den gamle saracenerhøvding, *Balan.* Dette navn er

[1] T.s exempler paa Judas som fællesnavn i forskellige spro... tilføjes, at *skaraotski* (af Ischariotes) bruges i Moldau o... sydlige Rusland i betydningen „djævel“. Her foreligge... aabenbart en folkelig udvikling, medens Lazarus og Judas vis... er mere eller mindre lærde i de sprog, hvori de findes.

[2] Som saadant findes det opført i Genthe: Deutsches Slang ... burg 1892.

en beslægtet *chanson de geste*, „La Destruction de Rome", blevet til *Laban*[1], og det er denne form, der efter T.s mening skulde være oprindelsen til vort skældsord. Fierabrasdigtet hører til dem af de gamle franske heltesange, der har vundet størst udbredelse, dels ved oversættelser, dels ved bearbejdelser. Saaledes har det ogsaa været almindelig kendt i England. I en engelsk version „The Sowdone of Babylone", hvis indhold er en forening af „Destruction de Rome" og det egenlige Fierabrasdigt, er formen *Laban* gennemført overalt; et enkelt sted findes *Lavane*. Endvidere findes denne Laban omtalt i en gammel engelsk rimkrønike under formen *Lawyne*, som T. erklærer for identisk med *Lowin*, navnet paa en bekendt Shakespeareskuespiller, for at vise, at Labans skikkelse har været saa populær, at hans navn er bleven anvendt som efternavn. Herefter drager T. følgende slutning: da navnet Laban saaledes har haft stor udbredelse over Storbrittanien, „er dets rejse over Vesterhavet ikke blot mulig, men i høj grad rimelig." Ganske vist findes der ikke nogen plattysk version af digtet med navnet Laban, thi i saa tilfælde vilde alt jo være klappet og klart, men muligheden af dets tidligere tilstedeværelse kan man naturligvis ikke benægte, og de forestillinger, man har haft om hedningernes overhoved, maa have været af en saadan art, at de kan forenes med betydningen „en lang, stor og grov Karl", som er den oprindeligste af skældsordet labans betydninger.

Dette er i korthed Triers bevisførelse, og ved første øjekast tager den sig ret plausibel ud. Men det forekommer mig dog, at beviset ikke er tvingende, og at der kan rejses forskellige vægtige indvendinger derimod. I og for sig er der intet mærkeligt i, at et navn fra de oldfranske heltedigte gaar over i andre sprog som fællesnavn. T. anfører saaedes ordene *dyrendal* og *soldan* i dansk; *dyrendal* er jo som bekendt navnet paa Rolands sværd og anvendes nu i dansk, for resten temmelig sjældent, som en halvvejs komisk betegnelse for et

[1] Maaden, hvorpaa dette er sket, forklarer T. meget naturligt derved, at en afskriver har misforstaaet en forkortelse af udtrykket *Li admirals Balans*.

sværd. Men det ligger nært at spørge, om „de forestillinger, der i de senere omdannelser af de gamle chansons de geste knyttede sig til hedningernes konge“, virkelig kan have været af en saadan art, at man har opfattet ham som en type paa en „lang, stor og grov Karl.“ Det ligger i sagens natur, at noget saadant aldeles ikke lader sig bevise. I det engelske digt „The Sowdone of Babylone“ findes der ingen antydninger af Labans legemsbygning. Han er kun fremstillet som en vild og trodsig hedning, der ikke som sønnen Fierabras tilsidst vil give efter for den kristne tro. Havde han derimod været skildret f. ex. saaledes, som Goliath beskrives i Biblen, vilde en saadan anvendelse af hans navn være let forstaaelig. Og man kan selvfølgelig ikke gaa ud fra, hvad senere omdigtninger har lagt ind i hans skikkelse, saa der bliver kun en mulighed for, at han kan have været opfattet paa en saadan maade, at hans navn har faaet den ovenfor nævnte betydning.

Dette forhindrer imidlertid ikke, som jeg længere nede skal komme tilbage til, at hans navn kan være oprindelsen til vort skældsord. Men selv om man antager, at denne Laban har været opfattet som en slags Goliath, er beviset ikke dermed færdigt. Det staar da tilbage at paavise, hvorledes forbindelsen mellem England og Nordtyskland er kommen i stand. Her er to udveje. Enten kan digtet med navnet Laban være bleven oversat paa nedertysk; men saa har vi igen kun en mulighed, da vi ikke ved noget som helst herom. Eller ordet kan være laant fra engelsk. Trier søger at vise, at det har haft stor udbredelse over Storbrittanien, idet han støtter sig til navnet *Lowin;* om dette ene navn nu er tilstrækkeligt til at vise dette, forekommer mig meget tvivlsomt, men har ordet været almindelig udbredt under denne form, er det klart, at det ikke kan være gaaet over i nedertysk under formen *Laban.*

Det vil altsaa ses, at der her er et temmelig stort hul i bevisførelsen, som det ikke er lykkedes T. at dække, og som gør hans etymologi uantagelig, hvor store fordele den ellers kunde frembyde. Men hvoraf kommer da vort skældsord laban,

vil man maaske saa spørge; at udlede det af den bibelske Laban er jo øjensynligt lige saa umuligt. Hertil maa svares, at det ikke er saa umuligt, som det kunde synes, og forsøger man paa at bringe en forbindelse i stand mellem skældsordet laban og den bibelske Laban, frembyder der sig strax én stor fordel: den bibelske Laban har temmelig sikkert været kendt i Nordtyskland. T. lægger endel vægt paa ordets udbredelse for at vise, at det ikke har noget med Biblens Laban at gøre. Set fra en anden side kan denne omstændighed imidlertid lige saa vel tyde paa det modsatte; vi ser næmlig heraf, at det er en rent folkelig udvikling, der maa have sin bestemte aarsag. Hvilken denne er, skal jeg i det følgende søge at vise.

Det maa da først bemærkes, at ordet *laban* ikke kan siges at være indskrænket til den nordvestlige del af Tyskland alene. T. anfører selv, at formen *labánder* forekommer i Schlesien[1]. Hertil kan føjes, at *laban* findes i den slaviske dialekt i Lausitz (se Pfuhl: Lausitzisch-wendisches Wörterbuch, Budissin 1866, hvor det forklares ved „grosser, sterker Kerl“). Endvidere findes det i Preussen under formen *lâband* i betydningen „grosser, (langer), träger, unordentlicher Mensch, Nichtsnutz, Taugenichts, arbeitsscheuer Herumtreiber. Als Schimpfwort namentlich auf halbwüchsigen Jungen“ (Frischbier: Preussiches Wb. Berlin 1883); i Preussen findes desuden formen *labas,* der er gaaet over i den slaviske dialekt kaschubisk (*Ramułt:* Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. W Krakowie 1893), samt *labasch* i Konitz, *labach, labbach* i Ermland og Elbing; hertil slutter sig formen *lobatsch (lubatsch),* som ogsaa anføres af Frischbier. I det nordvestlige Tyskland har Trier *laban* fra holstensk og østfrisisk, samt formen *lóbann* fra Lippe. Det findes ogsaa anført i „Versuch eines bremisch-niederd. Wb., hrsg. v. d. brem. deutsch. Ge-

[1] Dette behøver ikke at være et vidnesbyrd om, at fortællingen om Laban skulde være naaet helt derover. Hvis dette navn paa et givet punkt i Tyskland var gaaet over til fællesnavn, kunde det jo være forplantet som saadant til andre egne, paa samme maade som det er naaet ind i dansk.

sellsch. III. Bremen 1768[1] under artiklen *lubbe* med betydningen „grosser träger Lümmel". Strodtmanns Idioticon Osnabrugense (1756) har *labbes* med betydningen „dummer, hölzerner Kerl", hvilken form atter kan stilles sammen med *lobbes,* der findes i Bremen og Schlesien.

Det viser sig altsaa, at ordet har en noget større udbredelse mod øst, end Trier har antaget. Man har ogsaa forsøgt at paavise etymologier, der viser helt bort fra tysk; Pfuhl sætter det saaledes i forbindelse med polsk *bałaban,* men dette ord, der egl. er navnet paa en adelig familie i Lemberg, har i polsk ved siden heraf kun betydningen „skryder", saa denne sammenstilling har sikkert ikke noget paa sig. Heller ikke Frischbiers henvisning til oldpr. *lorbas,* lettisk *lurbis,* litanisk *lùrbas* siger stort[2]. Gaar man ud fra, at ordet hører hjemme i nedertysk, og erindrer man, at det ikke findes i hollandsk, hvor dog Fierabrasdiglet har været kendt og udbredt[3], er det klart, at der maa være en særlig grund hertil, og grunden turde da være den, at plattysk har haft særlige betingelser for, at dette ord kunde udvikle sig der, eller med andre ord, der maa i plattysk have existeret udtryk, der ved deres lyd mindede om Laban og paa den maade bevirkede, at dette navn anvendtes i stedet. Men forholder det sig saaledes, hvilket vistnok er tilfældet, er der som sagt størst rimelighed for, at det er den bibelske Labans navn, der er anvendt; dette har jo næmlig sikkert været almindelig kendt, medens det andet kun muligvis er naaet til Tyskland.

Hvad der støtter denne antagelse, er bl. a. den overordenlige rigdom, som det plattyske sprog har paa den slags udtryk. Der er ovenfor anført endel sideformer til *laban* med

[1] 1768 er det længste, ordet synes at kunne forfølges tilbage; en kronologi over dets udbredelse til de forskellige egne, som vilde have en vis betydning, er det naturligvis umuligt at opstille.

[2] Derimod er det fristende at stille den schlesiske form *labånder* sammen med polsk (ogsaa russisk) *balånda* „langsomt og trægt menneske;" men jeg tør dog ikke bygge noget paa denne overensstemmelse.

[3] Hausknecht s. VII i indledningen til den af Trier citerede udgave af „The Sowdone of Babylone."

samme betydning. Hertil kan føjes *lakeband* (eller *lagebanck)* (Richey: Idioticon Hamburgense 1755), *labommel* „bed. einen trägen, unartigen Menschen, den man sonst einen Huncke-bunck nennt" (Bock: Idioticon Prussicum 1759), *laffe, lapp, lappaars* „im Munde des niederrhein.-westfäl. Pöbels einnarges Schimpfwort auf einen schlaffen Menschen" (Berghaus: Sprachschatz der Sassen. Berlin 1883), *lappes, lapps* „ein junger, aufgeschossener, träger, alberner Mensch, der sich sehr schlingelachtig beträgt" (Schmidt: Westerwäldisches Idioticon. 1800), *lappe* „feiger, unentschlossener Mensch, ein unbrauchbarer Tangenichtz" (Versuch zu einem schlesischen Idiotikon. Stendal 1787), *lappi* „dummer, auch vorwitziger, plumper Gesell" (Frommann, Deutsche Mundarten II 32), etc. Formerne *labbe, laffe, lapp, laps, flabs* er almindeligt udbredte og har alle omtrent samme betydning. Ordet *laban* er altså blot én form blandt mange, der betyder dette ene: lemmedasker, lømmel, bengel eller hvilket ord man nu vil vælge til at udtrykke det samlede begreb, hvori de forskellige betydningsnuancer lader sig forene. Hvad oprindelsen til alle disse forskellige former er, har mindre at sige; det synes tilmed at være ret vanskeligt at rede dem ud fra hverandre. Hovedsagen er, at stavelsen *lab-, lap-* er den betydningsbærende. Idet saaledes denne stavelse for den sproglige bevidsthed knyttes sammen med forestillingen om noget slapt, leddeløst og trægt, er det let at forklare, hvorfor *laban* faar samme betydning. Det er ganske analogt med, hvad der finder sted paa fransk, naar den fra Joh. Ev. 3 bekendte Nikodemus, der ikke vides at have været nogen indskrænket person, kommer til at betegne et fæ ved paavirkning af *nigaud, nigauder. Lappländer* er paa samme maade i visse egne af Tyskland betegnelsen for et menneske, der er klædt i *lappen.* Selv et ord som *labsal* maa undgælde for at indeholde stavelsen *lab-;* det faar betydningen „läppischer Mensch": „du bist en rechten labsâl" (Schambach: Wb. der niederd. Mundart der Fürstenth. Göttingen u. Grubenhagen. Hannover 1858).

Hvad iøvrigt de forskellige betydninger af ordet *laban* angaar, maa man huske paa, hvor let netop den slags ord modificeres baade i lyd og betydning, dels rent spontant, dels ved paavirkning af andre ord. Naar saaledes *laban* undertiden har betydningen „drengeagtig", kan det skyldes paavirkning fra *laffe* og *läppisch;* formen *labommel* staar aabenbart i forbindelse med verbet *bommeln.*

Der kunde endnu tilføjes adskilligt, men det vilde føre for vidt her, — og det vilde ogsaa føre ud paa omraader, hvor man ikke mere har en nogenlunde fast grund under fødderne. Resultatet er altsaa, at ordet *laban* anvendt som skældsord skyldes paavirkning fra en mængde i lyd mere eller mindre nærstaaende ord, der atter lader til at være blandede sammen paa mange forskellige maader. Og den bibelske Labans navn har været saa meget mere modtagelig for en saadan paavirkning, som hans skikkelse for den almindelige bevidsthed staar som meget usympatetisk.

BLANDINGER.

VIII.

„Drenge gaa af Skole."

I „Dania" II, 349 (cf. 184) ser man, at Grundtvig har kendt ovennævnte Udtryk. At ogsaa Oehlenschläger har kendt det, ses i „Aladdin". Da Ringens Aand har bragt Aladdin fra Hulen tilbage til Ispahan, hedder det i Begyndelsen af 2. Akt:

„Det store Ispahan med sine Lys,
Som sluktes uformærkt lidt efter lidt,
Saa ud kun som en Smule brændt Papir,
Hvor Børnene gaa langsomt bort fra Skole."

Lærer Thomsen,
Aarhus.

OM DANSK ARGOT OG SLANG.

AF

KARL LARSEN.

Forf. maa først og fremmest takke de mange, som har fulgt den i forrige Artikels Efterskrift indeholdte Opfordring. Naar der i et senere Hefte vil blive givet et Supplement til Landmilitærets Argot, skyldes dette for en stor Del netop Forbindelser, der er vundne ad denne Vej.

Som Svar paa adskillige — baade mundtlige og skriftlige — Forespørgsler tjener, at intet sprogligt Fænomen er blevet eller vil blive optaget i nærværende Samlinger af dansk Argot og Slang, undtagen det ***enten er betryggende iagttaget af mig selv i den levende Tale, eller*** — hvor dette ikke maatte være Tilfældet — ***hidrører fra Folk, hvis sproglige Iagttagelsesevne overhovedet jeg er i Stand til at bedømme; alle enkelte Opgivelser er desuden bleven omhyggeligt prøvede igennem Afhøring af skønsomt udvalgte Personer fra vedkommende Sprogsfære.*** De som Helhed højst upaalidelige ***trykte Kilder vil aldrig alene kunne hjemle*** noget Ord eller nogen Form og Vending en Ret til Optagelse.

Hvor ikke det modsatte ligefrem udtales eller fremgaar af Sammenhængen er de anførte Ord, Former og Vendinger ***almindeligere anvendt i nu gængs Tale.***

II.

B. Sømilitærets Argot.

En betydelig Del af de under Landmilitærets Argot anførte Ord og Vendinger bruges ogsaa til Orlogs. Aarsagerne er nærliggende: Ligheder i Udrustning

og Vaabenøvelser, Flaadens Stationering i København, den fælles Gymnastik- og Skydeskole for begge Værn.

Klude; Sutter; Smørstikker; Slire; Skyder; Horntuder med Varianter; Messingsuppe; Dæksplads, Dæksmand; rumpe, stroppe, loppe op; faa Oprumpning, Oplopning, Stroppetur, Loppetur, Omgang for Lopper, Brummetur; sidde i Hullet med Ho'det nedad uden Papir; Makketutten osv. (for Marketenderiet paa Værftet); Batteriforskrækkelse; P—parade; Grødslottet, Sygehjemmet, Byldesuger, Lad det Asen krepere; Kom, gamle Hallunk!, Kongen gi'er Habiten, Forbier, Kanonfeber o. s. fr. bruges til Orlogs ganske i samme Betydning som blandt Militæret til Lands.

Men Livet om Bord i Krigsskibene og Besætningernes nære Forhold til dansk Sømandsstand, hvorfra en stor Del af Mandskabet stadig rekruteres, skaber yderligere i vore Orlogsmænd en ejendommelig Argot, der staar Landsoldatens fjern.

For at gaa fra det mindre og lidet betydende over til det større og sprogligt interessantere bør det maaske først omtales, at der indenfor det sømilitære Sprogsamfund findes et ret afgrænset mindre i Kadetternes Argot. Ganske vist bliver Kadetten Officer og bringer en Del af sit Særmaal med over i den nye Stand, og paa Kadetskibet færdes han livligt imellem baade Underofficerer og Mandskab; men paa Grund af hans ganske særegent intime Forbindelse med sine andre ungdommelige Kammerater vil en Del af hans Tale dog foregaa i et særligt Kadetsprog, som Officeren i Praksis hurtigt kommer bort fra, og som aldrig breder sig rigtigt ud blandt Underofficerer og Mandskab, især da ikke blandt dem udenfor Kadetskibet. Det forstaar sig af sig selv, at dette Særmaal maa have Karakter af en Skoleargot, og at det fra Hold til Hold kan undergaa betydelige Omskiftelser efter de mere eller mindre sprogligt opfindsomme Personligheder, som de forskellige Aargange omfatter.

Kadetterne er om Bord i Kadetskibet inddelt i Kvarterer paa 5 til 6 Mand, af hvilke den ældste kaldes *Manden* eller *Fa'ren*, den næstældste *Konen* eller *Mo'ren*, den tredjeældste (som skal være Moder det følgende Aar) *Datteren* og Resten

Sønnerne. De ældre Kadetter kalder de yngre *Radene* og Aspiranterne med det stærkt foragtelige maritime Skældsord *Padderne* (udtalt: Pāderne). I Sammenhæng hermed tør maaske bemærkes, at unge — meget unge — Piger i København kalder de ældste Kadetter (hvis Distinktionssnor til Adskillelse fra de yngres er forsynet med en Knap) for *Knapkadetter* og den Tid, paa hvilken alle Kadetter med de blanke Knapper i Jakkerne gaar fra Søofficersskolen og spadserer ned ad „Strøget": *Knaptiden.* Naar Kadetten taber Hovedet, bliver han — med et Lydord — *buku*; hvis noget er vel set af de overordnede, *er det 42,* fordi 42 er det højeste Antal Points, der ved Afgangseksamen fra Søofficersskolen kan opnaas i Hovedfagene. De Fødemidler og Lækkerier, som man indtil for faa Aar siden saae igennem Fingrene med at Kadetterne anskaffede for egenRegning, og som opbevaredes i Kvarterskuffen, kaldtes *Kvarterklōs* (se om Klōs ndfr.) eller *Kvarterguf.* Macaronipie er bleven kaldt *Pige*, tynd The *Hønsenis*, den lidet yndede Lobescowes *Slap* eller *Oppasserbræk;* Skibssergenten *Skibsagenten*, Lægerne *Pingvinerne;* at være søsyg: at være *havsvag, bølgesvag, havdaarlig;* at vomere har fundet et evfemistisk Udtryk i *at kige efter Delfiner.* Den, som er særlig ivrig efter eller dygtig til noget er en *-Haj*, f. Eks. en *Klarehaj:* den der altid forstaar at klare sig; en *Læsehaj:* den, der slider i Bøgerne; en *Landhaj:* den som benytter enhver Lejlighed til at komme i Land, (i Modsætning til Koffardiargot, hvor det samme Ord betegner Hyrebassernes graadige Kommissionærer). Kadetten varierer efter den største Maalestok Udtrykket *at ha' Ho'de paa* i Betydningen at befinde sig i en Situation eller Sindsstemning udenfor det sædvanlige som *at ha' et myrderligt Ho'de paa:* at være i stærkt ophidset Sindsstemning; *at ha' Selskabsho'de paa, Middagsho'de, Balho'de, Inspektionsho'de;* og det forekommer hyppigt, at han understreger sin Sammenhæng med Søen ved at bruge engelske Vendinger, der kan høres blandt Søfolk, som *Take it easy!* eller *Take it coolly!* for Ta' den med Ro!; han taler ikke om at gaa i Land men om at *go on shore;* ikke om at blive purret ud, men at blive *stirret ud* (stir out); og han op-

naar talrige forstærkende Virkninger ved Brugen af det engelske *rather*: Den var rather høj i Gaar! Du er rather sløj i Dag!

Naar man fra det Maal, der i saadanne og lignende Ord og Vendinger lever højt i Kadetmessen, gaar over til den almindeligere krigsmaritime Argot, saaledes som den i store Træk tales og forstaas over hele Skibet, støder man først paa Betegnelsen for Folkene: *Mænnerne* eller, eftersom de hører til Sørullen eller Lægdsrullen, er virkelige Sømænd eller blot almindelige Mennesker fra Landjorden henholdsvis *Sømændene* eller *Basserne* (for en 10—20 Aar siden *Pantserne*), ogsaa *Bønderne*. Mandskabets løst paaheftede, blaa Krave med de hvide Striber kaldes med det etymologisk usikre *det salte Kød, Saltkødet* eller *det grønsaltede Flæsk* (med en nyere Variant, der øjensynlig tager Sigte paa en vis ydre Lighed mellem Kraven og grøntsaltet Flæsk med dets Afveksling af Kød og Striber). De lange Søstøvler hedder *Kongestøvlerne* eller *Tordenskjolderne* (særligt Kravestøvlerne); Randslerne, hvori Folkenes Tøj ligger, og som er anbragt paa Ripper rundt omkring paa Banjerne, kaldes zirligt *Kommoderne*; Karabinen er *Skydetræet;* Officerens trekantede Hat bliver til *Tremasteren* (jfr. tysk Dreimaster i samme Betydning) eller med et ældre Udtryk, som nu næsten er forsvundet, *Kræmmerhuset;* Sekondløjtnanternes Epauletter uden Kantiller er *Præsenterbakkerne;* den vagthavendes Messingskildt, der bæres om Halsen og minder om de paa Portvinskaraffer anvendte smaa Metalskildte: *Portvinsskildtet.*

Blandt Flaadens Skibe kaldes en Række Kanonbaade af en nu forældet Type med det ironisk kælende, almindelige Slangord *Snadskebasserne;* for en Snes Aar siden havde man en Art Kanonbaade, der var armerede med 2 Kanoner, som stod hver paa sin Skibsside i en lille Udbygning. Disse tvende Udbygninger var *Patterne,* og da senere Udbygningerne vel bibeholdtes, men Kanonerne toges ud af dem og anbragtes paa anden Maade, hed de paagældende Baade *Goldammerne.* For de enkelte Skibe i Marinen fandtes og findes selvfølgelig talrige Øgenavne, Krydseren Sct. Thomas kaldes *den skrællede Vandmelon,* fordi der paa Grund af en formentlig Fejl ved dens

Bygning maatte skrælles af hele Skibets Inderklædning, efter at det var sat i Vandet; Torpedobaadene Havhesten, Støren og Sløven er henholdsvis *Bagbæstet, Stæren* og *Sleven* o. s. fr.

Chefen benævnes altid *vor Fa'r, Fatter, den gamle* og, i Overensstemmelse med almindelig Koffardibetegnelse for den højst befalende, *Skipperen;* Næstkommanderende hedder *Næste;* Over- og Underkanoneren er *Over-* og *Underkanéren*, ligesom der for Over- og Underbaadsmanden kan høres *Over-* og *Underbaasen;* Bøssemageren er *Bøsseluderen;* Eleverne paa Skibsbygnings- og Maskinskolen er dem fra *S. og M.-Skolen* eller *Skidt- og Møg-Skolen;* Fyrbøderne hedder *de sorte, Smedene,* stundom *Bøderne;* Vandmanden, som har Tilsyn med Vandkasserne og yderligere alt i Lasten, hvoriblandt ogsaa Ølfadene, kaldes *Ølmanden*; Hulgásten, som er vedkommende Underofficer behjælpelig nede i det lille, lumre Lukaf Hellegattet eller *Lummergattet*, bliver til *Lummergasten;* Intendanten er *Oversmørstikker, Smørtyv, Flæskeforvalter, Flæskeridder, Flæskesvindler;* Bageren *Kringlevrider* eller *Kringlehans;* den, som passer Grise og Fjerkræ om Bord *Plyndregreven;* alle de af Mandskabet, der som Bageren, Grisepasseren, Kokkene, de forskellige Oppassere o. lign. er fritagne for Vagt og ikke gør egentlig Matrostjeneste, *Borgerskabet* med Varianterne *Borgerskrabet* og *Skrabet.*

Af den Mad, der bydes paa om Bord, kaldes Sødsuppe, foruden med det under Landmilitærets Argot anførte Batteriforskrækkelse, *Langskibsvælling* eller simpelt hen *Svedskesuppe;* Klipfisk er *Havfruer* eller *islandske Høns,* hvoraf *at plukke Høns* bliver Betegnelse for at skrabe Klipfisk, et Arbejde, som Mandskabet sættes til paa Nattevagterne. For Pølse substitueres hyppigt det almindeligste Slangord for membrum virile og saaledes, at Kødpølse, Rullepølse og Spegepølse bliver til henholdsvis *Kødp—, Trillep—* og *Svedep—*, det sidste paa Grund af, at Saltet hyppigt udsondrer sig i et glinsende Lag uden paa Spegepølsen; det ofte haarde, rødbrune, salte Kød har været kaldt *Mahognitræ;* en udbredt Officersvittighed er Benævnelsen *Søetatens kombinerede Ret* for Lobescowes.

Paa ganske lignende Maade som det falder den højst landfaste Borgermand ind at tale om sin „Køje“, kan Sømanden til Orlogs finde paa at kalde Køjen *Sengen;* for de sammensurrede Køjer — især naar de ikke er godt sammensurrede — har man brugt Betegnelsen *Svøbelsesbørnene*; naar de er ophængte, hedder de almindeligst *Rederne* med Udvidelser som *Svalerederne, Abekatterederne, Sjatterederne.* Den daarlige, lumre Luft paa Banjerne, naar Mandskabet er til Køjs, hedder en rædsom *Lummer;* hvis den forekommer særlig stærkt inficeret med flatus, er den en ordentlig *Brødlugt,* fordi Nydelsen af det svære Rugbrød om Bord disponerer stærkt til Flatulents. Underofficererne trøster hyppigt dem, der maatte beklage sig i den Retning, med Bemærkningen: *Ka' du ikke taale Brødlugten, ka' du gaa ud af Bageriet!* At blive purret ud af Køjerne ved Hornsignal er at *staa op til Musik;* at komme ud af Køjen *at komme paa Højkant.* Efter den almindelige Kommando ved Udpurringen: Tørn ut! (engl. turn out; alm. anvendt maritimt Udtryk ogsaa i vor Koffardimarine) Rejs ut! (engl. rise up) tilføjes gerne det opmuntrende *Op at se!,* hvorved der oprindelig skal være underforstaaet „Land“, idet Mandskabet paa et søgaaende Skib antages at komme hurtigere ud af Køjerne, naar der er Udsigt til at se Land. Vendingen har i Tidernes Løb modtaget adskillige forklarende Tilsætninger af anden Art som: *Op at se Solen danse og høre Englene nyse* — og det, der er værre end at nyse!

Et vigtigt Redskab for Renligholdelsen om Bord er Svaberen, der laves af et meget svært og stort Stykke Tov, som bukkes sammen og overbindes, hvorefter der i Bugten anbringes et Øje, og Enderne optrevles. Med den bliver alle sorte Spor paa Dækket — *Fyrbøderben* — svabret op eller *slikket op*; at tørre Vandet af Dækket med den store Svaber, der for en nøjsom Sømandsfantasi nok kan tage Skikkelse af en smækker Dame med vidt ud staaende Balkjole, hedder *at danse med Lotte* eller *Gine.*

Under Uddannelsen anvender Underofficererne enkelte maritimt malende Betegnelser for visse Legemsdele som

Klyverbom, Stagsejl, for Næse; *Bovport* for Mund; *Læsejl* for Ører; det ogsaa i almindelig Slang vidt udbredte *Knap* (det øverste af Masten) for Hoved. Mund, Mave, Hænder, Fødder benævnes kun ved almindeligere Slangord som Sludderkasse, Ræbekasse; Brødbakke, Brødpose, Ædekasse; Luffer; Svømmefødder; for Næsen høres ogsaa det almindelige Slangord Snothorn, der muligvis er opstaaet til Søs og dannet efter Sejlmagernes Fedthorn, et stort, kroget Kohorn, der er fyldt med Fedt, hvori Naalen stikkes for at kunne glide bedre i de Tov, hvormed Sejlene er kantede.

Naar der om Bord skal hales, opmuntrer Underofficererne Mandskabet til at *gi' et ordentligt Pul* (engl. pull = Ryk; til Koffardis kan man høre kommanderet: Pull away! = Hal væk!) eller de anmoder ironisk om at *rive den i Stykker* eller *gi' et lille Nap (eller Rap) endnu;* naar der skal holdes lidt inde, følger paa Kommandoordet det beroligende: *Staa i Stegen!* stundom med Tilføjelsen: *Der faldt en Matros i Saucen.*

Hvis Mandskabet menes at trænge til nogen Ekstraøvelse, bliver det *dollet op* (= rumpet, loppet op osv.), *faar en Opdolning* eller bliver *svedsket op*, hvad der hænger sammen med, at en Tamp hedder en *Svedske.* Den, som driver med sit Arbejde, *nosser* med det, er *et Nossedyr*, hvoraf at *nosse sig* er blevet at gaa behageligt om og drive. Hvis han vandrer i Arresten, *Buret, Biksen,* kan han efter Omstændighederne faa *saa og saa mange Dage paa Mursten og Saltvand*, et Billede, der røber sin nære Sammenhæng med det haarde Brød, Saltet og Vandet. At faa en Røffel hedder med fin Evfemisme *at faa en Cigar*, at give én en Røffel selvfølgelig at *byde én en Cigar*; Officererne taler om *Flaadens Instruktioner og Røflemanger* for Flaadens Instruktioner og Reglementer.

En almindelig Betegnelse for at drikke stærke Drikke er *at hive Loddet* (ɔ: for at søge efter Bund i Flasken) eller forkortet blot *hive*; den Mand, som kommer beruset om Bord, *kommer om Bord med et Svineho'de eller Svineansigt.* Det almindelige lavere Slangord *sutte* for at drikke stærke Sager (hvoraf en Sut = fordrukken Person, sær Patron, gammel

Fyr), høres ogsaa hyppigt i Orlogsmatrosens Mund, og stammer muligvis fra Krigsskibene, hvis Vandbeholdere tidligere havde gennemhullede Laag med deri anbragte Jernrør, hvorigennem Mandskabet „suttede“ (sugede) Vandet op.

Brændevin er, med Idéforbindelser fra Snaps og Snabel (for Næse), *Snabelvand;* træffes Afgørelsen af hvem der skal betale i Fællig nydte Drikkevarer pr. Hazard paa en af mange Maader, sker det ved at der *knobes* (knobe er en vis Maade at sammenføje to Tov paa).

Under Fritiden om Bord adspreder Folkene sig ved adskillige Lege, af hvilke særlig tre nedarves fra Aargang til Aargang og kan fortjene at nævnes i denne Sammenhæng. *La' Kartoflen gaa* (den Pantoffel gehen lassen) udføres af en paa Dækket i en Rundkreds siddende Gruppe Matroser, som under de hævede Knæ og Laar lader en Svedske (altsaa = Tamp) — eller som den i denne Sammenhæng benævnes *Kartoflen* — gaa fra den ene til den anden, mens de synger Opsangen: Kartoflen gaar . . . Imellem R— og Laar! La' Kartoflen gaa . . . Imellem R— og Laar! Det er nu den Mands Opgave, som er anbragt paa Knæ i Kredsens Midte, at fravriste en af de andre Deltagere i Legen Tampen. Den attraperede bliver tampet med den, indtil han kommer paa Plads midt i Kredsen og overtager sin Angribers tidligere Rolle. I *Pik i Næve* (det franske main chaude) staar en Matros i bøjet Stilling med Ansigtet skjult i sin Hue og den højre Haandflade blottet paa Ryggen. En for en giver nu de øvrige Deltagere i Legen ham ikke blot et Pik, men et drøjt Kladsk i Haandfladen, indtil han er saa heldig at gætte hvem det var, der slog; hans ofte mindre behagelige Rolle overgaar da til denne. Naar der skal *spilles Narreho'de,* tegner man paa Dækket med Kridt en Firkant, der inddeles i 9 Felter og krones med et mere eller mindre primitivt udført Mandehoved, Narrehovedet. Felterne, som hver betegnes med et Tal fra 1 til 9, er ordnede saaledes, at Summen af 3 Felter udgør 15, enten de adderes paa den ene eller den anden Led. I en bestemt Afstand kaster nu hver af de spillende, som er delte i to Partier, 3 runde Blyskiver ind i Firkanten, hvor det altsaa gælder om

den, der rammer Narre-
-amme. De sejrende har
gang Bastonade med den
blevenført. Ogsaa til
'de, og medens de to først
e Fastelavns- eller Julelege
nighed for, at „Narreho'det"
en.

Underofficererne om Bord ofte
-nde Ord til Folkene. Den fra
optræder ogsaa til Orlogs, en
rs *Inderlaar,* ogsaa *Bedstemo'ers*
-ndes en Mængde mere almindeligt
og Vendinger, som dog for en stor
Orlogsmarinens Særeje. Allerhyppigst
alt Pāde), ikke slet saa almindeligt
egge to Sendrægtighedens Symboler
talrige forstærkende Varianter som
dde, Overkrabbe, Aalekrabbe. Ogsaa
e, hvorimod *Landkrabbe* høres langt
ække følger *Slingreabe; Odder* med Vari-
ndodder; Dyndtorsk, Klaptorsk; Kvabbe,
ed Tyskernes Hundsvott analoge *Aalek—*
aber, Araberkrøbling; spatbenet Kænguruh;
Dampskibsmatros; Bolværksmatros, det sidste
paa de Lægdsrullefolk, der ikke kommer ud
ftjener deres Værnepligt paa Vagtskibet som
. lign.

saaledes en stor Del af Marineunderofficerens
ord en Duft over sig af Sø og fremmede Lande,
r hans dybe Foragt for Landjorden og hvad dertil
ringere Række andre. *Bonde,* eller det spydigt
erdyrker (i den nyeste Tid som blandt Land-
grar), rummer til Orlogs en endnu dybere Mis-
an end blandt Landmilitæret; det forstærkes bl. a.
arinemæssige *Pantserbonde* og udnyttes med For-
i de forskelligste Forbindelser med Møg og L—.

Særlig dette sidste opfatter Marineunderofficeren som Landboens egentlige Kærlighed, det, der betinger hans Velstand og er nøje knyttet til hele hans Fremtoning; en sløj, tungnem, klodset Matros er *en af dem med L— paa Træskoene,* den hele fra Landetaten vel kendte Hær af *L—sparkere, L—trampere* o. s. fr. fremmanes for ham som værdige Brødre, og der loves ham en Afslutning paa Tilværelsen ved en ynkelig Død i hans eget svinske Element: *han skal skydes med L—, for Krudt er for godt!*

At Landmilitæret just heller ikke nyder nogen kvalificeret Agtelse maa endnu noteres. Alle til Landetaten hørende højere og lavere Personer er, uden videre Ceremoniel, kort og godt *Landp—ne;* iøvrigt bruges for Landsoldaten *Tornysterslæber* og et stort Antal af de mindre agtelsesfulde Betegnelser som indenfor Landetaten anvendes om Infanteristen: *Knoldesparker, Tudsetræder* o. s. fr.

Foruden alt det ovenfor anførte, der er særegent for Sømanden til Orlogs, har han fra Koffardimandens Argot optaget en betydelig Mængde sproglige Dannelser, der trives lige godt under Handelsflag og Splitflag.

At falde til Ro i det hele taget hedder at *gaa til Slags;* særligt at lægge sig til Rette er at *hive Pal* efter Gangspillets Paler, der forhindrer dette i at løbe tilbage; den, som tager sig en Lur, *drejer den til.* Dette Udtryk har formentlig sin Oprindelse fra, at et Skib, der under Storm ikke længere kan holde sin Kurs, bliver lagt tæt op til Vinden, „drejet til", hvorefter det bogstaveligt „driver" af Sted. Paa Grund af den ringe Sejlføring, og eftersom alle almindelige Skibsarbejder i Reglen er indstillede af Hensyn til Vejret, vil der under saadanne Omstændigheder blive gode Dage for Mandskabet, hvis da ingen særlig Ulykke støder til. At tilbringe en uforstyrret Nat uden at blive purret ud til Vagt eller af anden Aarsag er at *ta' en Bondenat;* den, som snorker, siges paa Grund af den lange, trækkende Lyd ved Vejrdragningen at *have Pilken ude* eller at *hale hjem,* hvoraf at sove er blevet at *hale,* og et *Hal* en Søvn. De forkerte Bugter, der kan komme i et Stykke Tovværk, og som maa vrides eller drejes ud, førend der kan ar-

ı, heraf kommer
r *Fingrene* for at
ıgrene og at *dreje*
. En rask Fyr er
med daniseret Ud-
Folk. Den, som gør
ning enten ved at lade,
ls eller ved at søge at
ahed, *lurer den a'*; han
. Forsøg paa at lure den
Søvn i Utide. Dette Ud-
en lille Lur er gaaet over
e fra, at det ikke saa nøje
l det i hvert enkelt Tilfælde
erpe Skraberen, som er et
til at skrabe Dæk eller Rund-
at de to Mand, som kan være
fte i al Ro og Mag baade faar
ılle Blund oven i Købet. Hvis en
. der siges at være slakt, naar det
ıkke er Folk nok til at hale i en
mere Kød (ɔ: Folk) *i den.* At
at gøre sig færdig med noget, *at*
t (efter Føringen af Journalbogen,
sk hedder, Logbogen). Den, som
ta'er den til Tamp, efterdi Tampen
Tov; den almindelige Slangs „lige til
lige til Tamp. Landjordens at „gaa
paa Gallionen (hvor Mandskabets Reti-
ipper man netop igennem noget (f. Eks.
n), *lemrer* man sig *igennem;* glider eller
oner eller Ting (f. Eks. Tallerkener i Messen
r det, *ta'r Rovs, gaar over Stag*; falder
maar man i Ballen eller *den store Balle.*
ınde hedder *Klōs* (engl. clothes), eller *Grejer,*
betegner Redskaber og i saa Henseende bruges
specificerende Tilføjelser, f. Eks. Spulegrejer

8*

(Koste, Klude, Svabere o. lign.), Skaffegrejer (Ske, Kniv, Gaffel). Det ofte noget sejge, islandske Lammekød er *Boriksteg*. Borik (med Tone paa sidste Stavelse) er det sp. borrico, fr. bourrique, der betyder et Æsel. Ordet kunde fortræffeligt tænkes overført af Matrosen fra sydligere Havnestæder, hvor Søfolk i Land morer sig med at ride rundt paa ikke alt for ungdommelige Muldyr eller Æsler, men det skal dog bemærkes, at Ordet Borik i Betydningen Æsel, i hvert Fald for en enkelt Landsdels Vedkommende, ogsaa er paavist hos vor danske Almue, til hvem det menes at have forplantet sig igennem Kæltringesproget (se F. Dyrlund: Tatere og Natmandsfolk i Danmark, Kjbn. 1872, Note pg. 348). Alle hermetisk henkogte Sager er *Daasemad*; Brændevin *Dinglevand*, hvad der oprindelig skal have betydet alene Kognak og Vand sammen. En Mand, der er fuld, er *overhalt* (efter Skibets Overhaling, ɔ: slingrende Sidebevægelser i Søgang); han kan ogsaa siges at *have Bovenvægt, være bovenvægtig* eller *topsvær* (et Skib er bovenvægtigt, engl. topheavy, naar det har mere Vægt i Over- end i Underskibet); hvorimod det oprindeligt fra Sømandslivet hentede at *ha' en Gir* (Gir ɔ: Skibets Afvigen fra sin Kurs) efterhaanden er gaaet saa fuldkommen over i almindelig Slang, at det er bleven Sømanden selv næsten fremmed. Den, som drikker tæt, *tjærer den*; er nogen pyntet til et eller andet, f. Eks. til at gaa i Land, er han fint *udhalet* (af Udhaling = Ekvipering af et Skib). Skillinger man sammen til Drikkevarer, *splejser* man (splejse egtl. spledse er en bestemt Maade at sammenføje to Tove paa). Man *sejler paa Varmen*, naar man sejler paa Havne i Troperne, *ligger i Søen* i Stedet for *er til Søs, sejler Vandet tyndt* ved kedsommelig Sejlads bestandig paa samme Rute eller i samme Farvand. En Orlogsmand er en *Mannevar* eller *Manuar* (man of war, saaledes som det udtaltes paa ældre Engelsk), et Handelsskib en *Træder* (trader); de store Handelsdampskibe, der gaar i lange Farter, *Langvejstrædere;* et større, klodset Koffardiskib en *Slæde;* et Skib af ældre Konstruktion foragteligt en *Vogn* eller en *Sko, Fedtsko;* et daarligt (dødt) sejlende Skib er en *Dødsejler*. *Praje* og *varsko,* der som søtekniske Udtryk betyder henholdsvis at kalde eller raabe gen-

nem en Raaber og at melde bruges i Betydningen at *kalde* overhovedet og at *sige en Besked til nogen* (varsko en om noget), og en lignende udvidet Anvendelse gives der andre søtekniske Ord, f. Eks. *klods paa,* tæt ved; *klar,* færdig.

De egentlig søtekniske Ord og Vendinger er mangfoldige og maa ikke sammenblandes med Argotudtrykkene, om end Grænsen stundom ikke er ganske let at drage. Uden at gaa ind paa dem, der vedrører Vind- og Luftforhold, Skibe og Fartøjer, deres Indretning og Manøvrering ved Sejl og Maskiner, Kanonernes Behandling og Betjening m. v. skal her blot anføres nogle faa Eksempler, som er hentede fra den Gruppe, der angaar den daglige Arbejdsgang om Bord, Kommandoer o. lign.: *purre,* vække; *tørne ud,* staa op; *spule,* vadske Dæk; *skeje ud,* holde op med det Arbejde, man er i Lag med, for at gaa over til et andet eller for at hvile; *skaffe,* spise; *Bavian,* den Mand, der sættes til Vagt i en Baad, medens dens øvrige Mandskab forlader den. Særlig for Orlogsmarinen er f. Eks. Mandskabets Inddeling i *Bakker* paa otte Mand, der spiser og sover sammen (heraf at *bakke op* = rette an) og Betegnelsen at *slange* (eller *slange sig*) for at ligge og hvile eller sove uden at være afklædt.

Der er ingen Tvivl om, at den sømilitære Argot tidligere har været langt rigere end nu. I Sejlflaadernes og de fleraarige Togters Tid, da Underofficerskorpset i Marinen udelukkende rekruteredes fra Holmens faste Stok med dens stærke Traditioner ogsaa i sproglig Henseende, og da Sømandsstanden overhovedet stod de andre Stænder meget fjernt, var der helt andre Betingelser for Udviklingen af et blomstrende Særsprog end dem, Nutiden byder.

Slangen har ogsaa her trængt den speciellere Argot langt tilbage. I vore Orlogsskibe høres der nu til Dags efter en stadig stigende Maalestok Slang af ganske lignende Art som den, der under Beskrivelsen af Landmilitærets Argot er anført som en ejendommelig Del af Landsoldatens Tale.

(Fortsættes).

BLANDINGER.

IX.

Pater Wolle Pæirsens munkeprædiken.

Den kostelige prædiken om hyrden, fårene og regnskabet, der er „holden af den lærde Munck Pater Wolle Pæirsen udi Jarlov“ er, som bekendt, en af de ældste texter i jysk prosa (se *Dania* II, 24). Denne prædiken er ikke original jysk; det er en oversættelse, og den er at betragte som en udløber af de mange parodier på munkenes prædikener, som de sydliges landes anekdotelitteratur (særlig fra renaissancetiden) er så rig på, og som man endnu træffer så almindeligt i romanske lande; jeg har især i Spanien hørt og læst adskillige tilsvarende parodier. Wolle Pæirsens prædiken angives på titelbladet at være oversat „af høy Tydsk paa høy Jydsk“, og Rasmus Nyerup (*Almindelig Morskabslæsning,* s. 278) har gjort opmærksom på, at det er en efterligning af et stykke i Pauli's „Schimpf und Ernst.“ Det er desværre ikke lykkedes mig at finde originalen i Österley's udgave, derimod har jeg fornylig fundet en karakteristisk parallel hos Henri Estienne i hans store satiriske skrift *Apologie pour Hérodote* (fra 1566).

Det hedder heri om en bekendt præst fra Pierrebuffière, en landsby i omegnen af Limoges, at han for at opmuntre sine sognebørn til at føre et hæderligt liv holdt følgende prædiken til dem: „Naar dommedag kommer, så forlanger Gud, at jeg skal gøre regnskab for Jer alle, og han kalder på mig: Hr. sognepræst fra Pierrebuffière, hvor har Du gjort af mine får? Og jeg kan ikke sige et ord.“ Dette sagde han tre gange, og hver gang han kom til: og jeg kan ikke sige et ord, skjulte han sig i prædikestolen. Men derpå løftede han hovedet og sagde: „Jeg ved nok, hvad jeg skal svare ham; som dyr har Du givet mig dem, og som dyr giver jeg Dig dem tilbage.“

Henri Estienne fortæller anekdoten i fransk rigssprog, men han tilføjer, at den ikke har nogen videre „grâce“ i hans oversættelse, man må høre den på limousinsk, og han meddeler den derfor også i dialekt[1].

Den lærde humanist Henri Estienne giver os den folkelige anekdote i en yderst kort og kondenseret form; udførligere foreligger den i „Schimpf und Ernst“ (se Nyerups oversættelse s. 254), udførligst på jysk. Det vilde være interessant at få bestemt oplyst, om der findes noget mellemled imellem den tyske version og Wolle Pæirsens prædiken, eller om de mange kostelige udvidelser i denne sidste udelukkende skyldes den jyske bearbejder.

Det forekommer mig dog på forhånd højst sandsynligt, at den yderst originale form, i hvilken prædikenen foreligger hos os, og som yderligere fremhæves på en så grundkomisk måde ved den anvendte dialektform, i alt væsentligt må skrive sig fra oversætteren. Kr. N.

X.

Den indbildte døde.

I „Jeppe på bjærget“, II. akt, 3. scene fortæller den anden doktor følgende morsomme sygehistorie:

Domine Frater har vel hørt Historien om en Mand, der bildte sig ind, at han var død? En ung Person faldt udi de Griller, at han var død, og derfor lagde sig paa en Liig-Baare, og vilde hverken æde eller drikke. Hans Venner forestillede ham saadan Daarlighed, og brugte alle Konster at bevæge ham til at æde, men forgiæves; thi han afviste dem kun med Latter, foregivende, at det var mod alle Regler for døde Folk at æde og drikke. Endelig paatog sig en forfaren Mand i Medicinen at curere ham paa en underlig Maade: Han fik en Tienner til ogsaa at udgive sig for død og lade sig med Statz udføre til samme Sted, hvor den syge laae. Disse tvende laae længe først og saae paa hinanden. Omsider begyndte den Syge at spørge den anden ad, hvorfor han var didkommen; hvilken svarede: fordi han var død. Dernæst begyndte de at spørge hinanden om Maaden, paa hvilken de vare døde, hvilket enhver vidtløftig for-

[1] Apologie pour Hérodote par Henri Estienne. Avec introduction et notes par P. Ristelhuber. Paris 1879. II, 250.

taalte. Derpaa kommer nogle, som dertil var bestilte, og bringer den sidste sit Aftens-Maaltiid til, hvorved han reyste sig af Kisten, og giorde et got Maaltiid, sigende til den anden: Skal du ikke ogsaa snart spise? Den syge forundrer sig derover og spurdte, om det kunde staae en død Mand an at spise, men fik det Svar, at dersom han ikke spisede, kunde han ikke længe være død. Han lod sig derfor overtale først til at spise med den anden, siden sove, staae op, klæde sig paa, ja han efterabede den anden i alting, indtil han ogsaa blev levende igien og klog med ham. Jeg kunde give utallige flere Exempler paa saadanne selsomme Indbildninger.

Om denne anekdote bemærker Werlauff[1], at den er lånt fra Bidermann's Utopia, hvor jo også Holberg har fundet motivet til hele stykket. Hvorfra anekdoten oprindelig stammer, kan næppe oplyses[2], men jeg skal henlede opmærksomheden på, at den har været kendt i Frankrig, og her har været benyttet i en farce, der desværre ikke er overleveret.

Louis Guyon fortæller i „Diverses leçons“ (Lyon 1625), at i året 1555 blev en advokat syg og så svækket på forstanden, at han endog trode, han var død; han vilde da hværken tale, le eller spise. Og blev hurtig så afkræftet, at man virkelig frygtede for hans død. Så lod hans nevø sig svøbe i et liglagen og lod sig bære ind på et bord i den syges værelse; her blev tændt fire voxlys omkring ham, og alle i huset begræd ham som død. Nevøen gav sig imidlertid til at le af al den græden, og da onklen forundrede sig herover, svarede hans kone ham, at døde folk godt kunde le;

[1] Historiske Antegnelser til L. Holbergs atten første Lystspil, s. 83.

[2] Det kan have sin interesse at sammenstille den med en lille fortælling (no. 360) i Johannes Pauli's Schimpf und Ernst; jeg citerer Hermann Österley's udgave (Stuttgart 1866): „Hugo schreibt de prato in einer sermon wie ein man sei gewesen, der was in ein fantasei kumen, wie er ein han wer vnd kreiet, vnd kunt in niemant darzu bringen, das er etwas wolt yn nemen, oder etwas thun das im gut wer, das er wider recht würd. Zu dem letsten kam ein bewerter artzet zu im der sprach zu im er wer auch ein han, vnd wie er thet also thet der artzt auch, wan der siech kreiet so kreiet der artzt auch, da nam der siech von dem selben artznei yn, das er wider recht sinnig ward.“

onklen begyndte da også at le, og lidt efter fik man ham til spise og drikke på samme måde. Guyon slutter med de ord: ‚Over denne historie blev der skrevet en farce, som opførtes en eftermiddag for kongen, Karl den 9de, og jeg overværede forestillingen“ [1].

Hvis nogen har lyst til at undersøge æmnets videre benyttelse i litteraturen, skal jeg gøre opmærksom på, at det er blevet dramatiseret af *Rotrou*[2] i begyndelsen af det 17de århundrede i tragikomedien „l'Hypocondriaque“ og i det følgende århundrede af *Carmontelle* († 1806) i „la Diète“. Kr. N.

XI.

Mere om substantivers overgang til adjektiver.

Professor O. Jespersen har i forrige hæfte af dette tidsskrift opstillet fire måder, hvorpå efter hans mening substantiver går over til adjektiver, nemlig: 1) gennem appositionsforholdet, 2) gennem stillingen som prædikatsord, der dog forekommer mig at omfatte to noget forskellige tilfælde: a) *zornes was im nôth* og *mir ist angst*, hvor substantivet oprindelig er subjekt; b) *es ist schade* og *det er sjov*, hvor substantivet oprindelig er prædikatsord, 3) gennem en genetiv, 4) gennem løsrivelsen af förste del af et sammensat substantiv. Imidlertid er æmnet, som ogsaa forfatteren selv indrömmer, næppe udtömt ved denne opstilling. Jeg skal derfor tillade mig at fremføre nogle til dels i min sproglære nævnte tilfælde, der enten slet ikke eller dog ikke utvivlsomt henhører til nogen af de ovenfor nævnte overgangsmåder.

Ligesom i tysk bruges i dansk substantivet *par* som rent adjektiv, f. eks. *de par dage (die paar tage), disse par timer, hans par skilling, mine par bøger.* Overgangen er i begge

[1] Smlg. Petit de Julleville, Répertoire du théâtre comique en France du moyen âge. Paris 1886. S. 296. Chansons de Gaultier Garguille p. p. Ed. Fournier. Paris 1858. S. XXXIX.

[2] William Sporon, Jean Rotrou. Kbhvn. 1894. S. 25.

sprog sket derved, at *et par*, der oprindelig brugtes om to sammenhørende ting, f. eks. *et par handsker, et par öjne,* faar betydning af *nogle faa* (slgn. *en del mennesker* = *adskillige mennesker*), f. eks. *et par gode venner (mit ein paar guten freunden,* hvor *ein paar* er indeklinabelt, medens *gute freunde* deklineres, så at den substantiviske forestilling allerede her er forsvunden), *et par skilling.* På lignende måde siges undertiden *det smule kød, det smule vid* (for det almindelige *den smule kød* o. s. v.), og jeg erindrer, at jeg et sted hos Baggesen har læst *det kende lune* (for *den kende lune*). I de her nævnte eksempler er overgangen fra substantiv til adjektiv foregået, ved at et substantiv, der betegnede en mængde og efterfulgtes af en artsbetegnelse, opfattedes som adjektiv. Det er næsten overflødigt at tilföje, at denne overgangsmåde ikke kan forekomme i latin og andre sprog, hvor artsbetegnelsen sættes i genetiv, eller i fransk, hvor artsbetegnelsen tilföjes ved hjælp af en præposition.

Det tyske *paar* bruges også som adjektiv på en helt anden måde, f. eks. *diese handschuhe sind nicht paar,* ligesom man også kan sige *lauter unpaare handschuhe.* En og anden kunde muligvis gætte på, at denne overgang var foregået således, at man oprindelig havde sagt *diese handschuhe sind nicht ein paar,* men senere havde udeladt *ein,* og at *unpaar* var dannet af *paar.* Dette er dog sikkert ikke tilfældet. Jeg antager, at udviklingen har været denne. Af substantivet *paar* har man dannet adjektivet *unpaar,* hvoraf så igen adjektivet *paar* er dannet ved subtraktion af præfikset. I denne antagelse bestyrkes jeg ved det danske *mage,* der oprindelig er et substantiv, f. eks. *Hvor er magen til denne handske?,* slgn. *mageskifte, mageløs,* men nu også bruges som adjektiv, f. eks. *Disse to handsker er ikke mage,* ligesom man taler om *en umage handske* og *to umage sko.* Thi adjektivet *mage* kan ikke direkte være kommet af substantivet, da man så måtte have sagt *disse to handsker er ikke mager.* Enhver vanskelighed hæves ved at antage, at trangen til at betegne en umage ting har meldt sig för trangen til at betegne, at to ting er mage, hvorfor man af substantivet *mage* har dannet

adjektivet *umage* og af dette atter adjektivet *mage*. Herfor taler også, at man næppe bruger adjektivet *mage* attributivt; i hvert fald mindes jeg ikke, at jeg nogensinde har hørt tale om *en mage handske* eller *en mage sko*.

Ordet *behov* er et fra nedertysk lånt substantiv, der betyder *nødvendighed;* men når man siger *jeg har mange penge behov* og *mange anstalter gjordes behov*, må behov opfattes som et uböjeligt adjektiv, eftersom i det nuværende sprog et substantiv hverken efter *have* kan stå som prædikatsord til objektet eller efter *göres* som prædikatsord til subjektet. For det sidste ords vedkommende har sikkert forholdet tidligere været anderledes (slgn. glisl. *gerðumk ek smiðr hans*), så at oprindelig *behov* opfattedes som substantiv i forbindelser som *det göres ikke behov*, og måske har dette også været tilfældet i forbindelser som *han skal ikke have behov at beklage sig* (slgn. *jeg har lov at göre, hvad jeg vil*). Da imidlertid *behov* i slige forbindelser (og i andre, der ikke længer bruges, f. eks *det er behov*) kunde erstattes ved et adjektiv (*nødvendig, nødig)*, brugtes det ved analogi i forbindelser, hvor det ikke kunde opfattes som substantiv. At *behov* dog længe stod for bevidstheden som substantiv alene, kan ses af forbindelsen *i behov*, f. eks. *sin løn han haffuer i behoff* (Gerners oversættelse af Hesiod, år 1670). Af det her fremførte fremgår, at dette eksempel på overgang fra substantiv til adjektiv nærmest hører hen under prof. Jespersens andet tilfælde (b).

Kr. Mikkelsen.

[Forfattersteder med hensyn til den af hr. M. omtalte brug af *par:* G. Brandes Unge Tyskl. 538 de par dusin studenter | Ibsen Rosmerh. 7 de par ugers tid | smst. 170 i de sidste par dagene. Derimod er det oprindelige forhold bevaret i E. Juel-Hansen T. Kærulf 144 det par timer efter middag, der för snarest syntes hende for korte; og på dansk kan man næppe gå så vidt som på norsk i følgende exempel: Western Undervisn. i nyere spr. 7 Denne indtrængen i den fremmede litteratur kan der höjst blive tale om i de par sidste år af skoleundervisningen. — Jeg veed imidlertid ikke, om man er berettiget til, som hr. M. vil, her at kalde *par* (eller *snes* i „de snes år“, som man kan höre) et adjektiv; det vilde føre til sådanne konsekvenser som at kalde engelsk *sort of* et adjektiv, fordi

man almindelig siger *that sort of thing*, men *those sort of things*; sml. også Ibsen Geng. 62 Han var af *de slags folk*, hvis levnet ikke bider på deres rygte. I alle disse tilfælde synes jeg ikke, der foreligger tilstrækkelig grund til at antage overgang fra den ene ordklasse til den anden, men fænomenerne henhører under den talrige klasse talattraktioner, der findes i de fleste sprog, og som er beslægtede med de kōnsattraktioner, som hr. M. også gir exempler på ovenfor (*smule*, *kende*), og hvorpå *slags* også kan afgive exempel idet man oftest, men ikke altid, siger: *en slags bøger*, men *et slags huse*; sjældnere er det ved ordene på *del*, sml. Blicher Nov. II 65 under Forløbet af *et femtedel Sekulum*, hvor udgavens retskrivning ganske vist viser hen til den opfattelse at *femtedel* her er adjektiv, hvilket dog naturligvis ikke derfor behøver at være rigtigt. Også m. h. t. *behov* har jeg mine tvivl om det rette i at kalde det et adjektiv.

O. Jsp.]

XII.

Katakreser.

Ved katakrese i indskrænket betydning forstås: Anvendelse af et ord i en betydning, der står i en bestemt logisk modsætning til den oprindelige, eller sammenstilling af to eller flere efter deres almindelige betydning uforenelige udtryk (*trykt manuskript*, *røde blålys*, *træben af aluminium*, *fodens behændighed*, *at få en mavepine på halsen o. s. v.*).

Jeg har i „Festskrift til Vilhelm Thomsen" (København 1894) givet en række exempler på katakreser hentede fra forskellige særlig germanske og romanske sprog; idet jeg henstiller til Dania's læsere at forøge min exempelsamling, skal jeg selv gøre begyndelsen og sammenstille de katakreser, jeg er blevet opmærksom på efter trykningen af min afhandling[1].

En meget morsom kønskatakrese har vi i det norske udtryk en *jenteskydsgut* (H. Falk, Vanskabninger i det norske sprog s. 19). Jeg anfører også her, at Julie Weber Sødring skriver i sine Erindringer (s. 146) efter at have fortalt om de mange omsvøb, der gik forud for hendes udnævnelse til kgl. skuespillerinde: Hermed vare fødselsveerne overståede og en ny kongelig embeds*mand* sat i verden.

[1] Et par af de i det følgende anførte exempler skyldes velvillig meddelelse fra dr. O. Siesbye.

Af farvekatakreser kan jeg kun anføre et nyt dansk exempel: *sort rød*vin, der er anvendt af Karl Larsen i „Juleroser“ 1894. Et par svenske exempler er anførte af G. Cederschiöld i Nordisk tidsskrift for filologi (3die række, III, 93): Både de *röda* och de *svarta* vinbæren äro ännu alldeles *gröna*. Den sjukes *hvit*öga är *gult* eller *rödt*.

Stofkatakreser viske*læder* af *gummi*, rive*jern* af *stål*, *Wachs*streich*hölzer*. I anledning af min bemærkning om *jærntræsko* har cand. mag. Hans Brix gjort mig opmærksom på, at man i „Berlingske Tidende“ har averteret med *trætræsko*, – det bedste bevis for, hvor udvisket stofbetydningen er i *træsko*.

Af nationskatakreser har O. Arlaud (Bevingede ord, s. 109) omtalt, at en fransk forfatter bemærker, at der ikke er noget ivejen for at ens „sveitser“ (*suisse* ɔ: portner) kan være en englænder. Jvnf. hermed Bauditz, Krøniker fra garnisonsbyen, s. 85: Aron blev sendt afsted for at afslutte handel med bog-*jøden* — der forresten slet ikke var nogen mosait.

Endelig skal jeg anføre exempler på katakretisk anvendelse af talemåder:

De øvrige *solostemmer* var i udmærkede *hænder* hos fru ... og herrerne ... (Politikken 23. jan. 1895).

Atter *natten* mellem fredag og lørdag havde det populære springvand på Amagertorv en af sine store *dage* (Dannebrog 27. okt. 1894).

Mamma, *katten* skrapar på dörren och är inte *människa* att komma in (G. Cederschiöld, anf. sted).

Jeg skal slutte med et spørgsmål: Er det efter dansk sprogbrug tilladt, at lade en dame „le i skægget“? Spørgsmålet må vistnok besvares benægtende. Men i „Les femmes savantes“, v. 710, siger Chrysale: *Je m'en vais être homme à la barbe des gens*, og hermed sigter han til husets kvindfolk, og i hertugen af Grammonts memoirer er der tale om, at man sælger appelsiner inde i teatret *à la barbe de la duchesse et de toute sa cour*.

Kr. N.

XIII.

Sprogprøve fra Vendsyssel.

'tos' ˌgåŋ· 'naṛ'ə.

wO 'kO'l 'so·ṛən jik 'jas·nlə ˌẹj' te 'kʀɛn's 'hɛ' we sį.jn ˌå om 'as·təni, å 'så kam hąį 'mjɛst 'si·nafə 'ħæm' å 'sjal·ən 'til·ə nåk te 'natəṛi. 'piq·ən ˌlį.j 'enj, də 'dön' sgul blys 'sdo'i 'O·bən ætəṛ ham æ 'natəṛi blys 'sdo'i æpå 'bos'ṛə nætən øs'əṛ, fåṛ ˌhon wil 'hɛlst ha ʀy tə 'sį.j om 'as·təni, så 'waṛ' ə jos' om 'mO·nəŋi. 'så ˌjæį' 'as·tən ˌsætəṛ hon ə faful 'wOˌį' mæ i 'kO·ṛklu ˌi 'ẹį' æpå 'bos'ṛə 'te ham i 'sde' få 'mjɛlk æ 'gʀo'. 'hæn æpå 'kam hąį, ˌtos 'sgi'ən i 'ka'ṛmi æ ˌfalṣṛ i 'fat, mən di 'hɛ' 'sgOs·əṛ waṛ 'enj 'te' æ få 'di'lt mə 'sgi'ən, å 'dɛ' ˌse'əṛ hąį æ 'pʀO·qəṛ æ 'knoq·əṛ də 'a·ṛmə 'kO·ṛklu, 'u·ən hąį ku få 'bOst ˌmæ hamˌ å 'se'ə så mæ sə ˌsi'l: „'hvetə ˌda n'Oṛ 'hɛl·wədəs 'sɛį· 'sgOs.əṛ æ 'de!" 'piq·ən ˌlo' i 'sæŋ'ən å 'flį.jṛə ˌæ de ˌhɛ'ṛ. 'så w'il hąį 'ta' ən sgɛful (eller: *sgjɛful*) *'mjɛlk, 'sin· hąį 'ẹ·n å 'gʀoˌsgOs·əṛən ku få; si 'så ˌsgön·t hąį, de wa 'wOˌį', ˌhąį ha sat æ ħapə ˌi æ 'hytə 'sgi'ən æ 's'w læt hąį 'sdo', mən 'piq·ən 'lOs·ə hąį, də hąį 'nåk sgul 'sde.k hɛ 'sɛį· ˌsgOs·əṛ.*

hąį ˌwɛ.sd 'nåk, də 'ƒcesdən, ˌsO'nt ˌħɛt ˌpiq·ən, wa 'møį 'hvemsəlhvOt, æ 'så 'jæį' 'da, də ˌhon kam 's'w i 'lO·ən å ˌwil jį 'la'mən 'mjɛlk, ˌtOṛ hąį 'fat æ'på hɛṛ æ 'hve.ṛlt 'mæ hɛṛ 'ʀunƒən om så 'læŋ· 'te hon 'dʀys'ə 'liq· ˌni'ṛ i lofuli, som hon ku wį 'døį'. 'no kam hąį 'ætəṛ, də ˌhąį kasgi ha go få 'wit i 'sbø'qi æ 'hąį ˌʀøl'ƒə we hɛṛ æ 'lɛ·tənt we hɛṛ; 'nɛį·, ˌhon wa sæ 'slati som i 'kO·ṛklu; ˌhąį 'lǫtə te hɛṛ, om hon dʀos 'Oˌ·į, ˌnɛį· 'Ol·əį ə 'pust, ˌhąį sdo 'ʀɛ'n ˌsdel·. 'så blysəṛ hąį fåṛ 'al·əṛ 'hi' om 'ø·ṛəį æ 'fu'ṛ ˌẹį' æ 'ʀO·bəṛ ə 'kwOn·: „''jåhən, ''jåhən, ''sgąį' də æ kon ''s'w! ''ƒcesdən 'leq'əṛ i ''los'i æ ə ''das·nt. 'ta din ''hu·wOˌįsfla.sk ''mæ!" 'hąį ˌgʀi'bəṛ ən påtful 'wOˌį' æ 'sbʀeŋ'əṛ ˌs'w iˌjæn a 'kwOn· ˌba'q ætəṛ ˌs'w i ˌlos'i, ja· 'dɛ' ˌlo' 'ƒcesdən æ 'sgasiˌlos'

Ovenstående er en omskrivning med „Danias" lydskrift af en af fortællingerne i O. L. Grønborgs fortræffelige bog „Optegnelser på Vendelbomålet" (s. 34—35); jeg har nemlig tænkt mig, at det måske ikke kunde være helt uden interesse at se, hvorledes de skal læses, hvad udgaven jo ikke viser med tilstrækkelig tydelighed.

To gange narret.

Vor karl Sören gik jævnlig ind til Kristens her ved siden af om aftenen, og så kom han mest senagtig (temmelig sent) hjem og sjælden tidlig nok til nadveren. Pigen led ikke, at dören skulde blive stående åben efter ham og nadveren blive stående på bordet natten over, for hun vilde helst have ryddet til side om aftenen, så var det gjort om morgenen. Så én aften sætter hun et fadfuld vand med en karklud i ind på bordet til ham i stedet for mælk og grød. Hen på (natten nl.) kom han, tog skeen i karmen og falder i fadet, men de her skover var ikke til at få delte med skeen, og der sidder han og proger og knogrer den arme karklud, uden (at) han kunde få bugt med ham (den), og siger så med sig selv: „Hvilke da nogle helvedes seje skover er det!“ Pigen lå i sengen og lirede ad dette her. Så vilde han tage en skefuld mælk, siden han ingen af grødskoverne kunde få; se så skönnede han, det var vand, han havde sat (siddet) og hjappet i, og hytter (kaster) skeen og ud lod han stå, men pigen lovede han, at han nok skulde stikke hendes seje skover.

Han vidste nok, at Kjesten, sådan hed pigen, var meget hvimmelhovedet, og så én dag, at (da) hun kom ud i laden og vilde give lammene mælk, tager han fat på hende og hvirvlede med hende rundten om så længe til hun driver lige ned i lofulden, som hun kunde være død. Nu kom han efter, at han kanske havde gået for vidt i spøgen, og han rultede (rullede, ruskede) ved hende og letnede (lettede) ved hende; nej, hun var så slattet som en karklud; han lyttede til hende, om hun drog ånde, nej aldrig et pust, han (den) stod rent stille. Så bliver han for alvor hed om ørene og fo'r ind og råber ad konen: „Johanne, Johanne, skynd dig at komme ud! Kjesten ligger i loen og er dånet. Tag din hovedvandsflaske med!“ Han griber en potfuld vand og springer ud igen og konen bag efter ud i loen, ja der lå Kjesten og skasselo (skoggerlo).

Nærværende sprogprøve har *l̡*, hvor målet i Börglum har *l*: *sjal̡'ən, sgul̡', wil̡', fal̡'ər, hɛl̡st, 'faful̡, 'loful̡, 'sgɛful̡*, i Börgl. *sjal'ən, sgul'* osv., idet *l̡* findes kun i forbindelse med

et efterfølgende *j*. Nogle udsagnsords fortidsformer er forskellige, Grönborg har her: *toв* (tog), *lo'* (lå), *sdo* (stod), tillægsformen *joв'* (gjort), i Börgl. *tu, lо', sdu, jo'r*. Grönborg har *ʊ'w* (ud), i Börgl. *uk* (i Torslev sogn i Dronninglund herred siges simpelt hen *u*). Kendeordet „et" gengives hos Grönborg med e ɔ: *ə*, i Börgl. *ə*, det lyder dog vistnok ens begge steder. Endvidere findes her formerne *jæi'* (én), *nOr* (nogle, i svag stavelse), *ʀunjən* (rundten), i Börgl. *jei', no, ʀOi'ən*.

J. M. Jensen.

XIV.

Ballade.

I betydningen sjov og lign. er ordet *ballade* ikke ret gammelt i vort sprog. Det forekommer således endnu ikke i V. Kristiansen's *Ordbog over gadesproget*, der udkom i 1866. Man tör derfor måske antage, at ordet på den tid endnu ikke var kendt og benyttet i københavnersproget.

I den trykte litteratur forekommer det f. ex. i den i sin tid meget yndede vise, der begynder med de klassiske linjer:

Der var ildebrandsballade
I Bade-
Gade.

Den historiske begivenhed, der her besynges på en så drastisk og malende måde, fandt sted den 14de april 1872. Vi har her en ny tidsbestemmelse, der er af vigtighed for ordets historie: *ballade*, der rimeligvis er optaget i dansk efter 1866, har allerede været almindelig kendt i 1872.

Fra min egen skoletid mindes jeg, at „ballade" var et meget anvendt udtryk mellem københavnske drenge i begyndelsen af halvfjærserne; alt var dengang ballade, balladefyre gik med balladehatte, holdt balladesjov og sagde „tsju ballade".

Ordet vandt i det hele meget hurtigt terrain. Det tiltalte og morede i lydlig henseende, det afgav et bekvemt rim for viseforfattere og var som fremmedord så overordentlig bekvemt; det læmpede sig elastisk efter øjeblikkets krav og

kunde med en stadig varieret betydning bruges om alle mulige slags „ballader“. Vi ser da også, at det fra København, hvor det var blevet det altforløsende slagord, vandrede til provinserne og blev optaget i flere dialekter; Feilberg anfører det som almindeligt i Jylland[1].

Hvad ordets oprindelse angår har, såvidt jeg ved, hidtil kun den sidstnævnte forfatter (loc. cit.) forsøgt en forklaring; han sammenstiller det med „ital. *ballata,* en sang man danser efter“; men denne etymologi er uantagelig. Det er aldeles utvivlsomt, at vi — direkte eller indirekte — har fået ordet fra Frankrig og ikke fra Italien.

I pariserargot bruges ordet *balade*[2], i betydningen „promenade“, „flânerie“, altså spaseretur som foretages uden bestemt mål, kun for at drive og more sig, en lille tur „ud på livet.“ Sachs[3] gengiver det med en stærkt, lokaliseret oversættelse ved „Bierreise, Bummelei.“ Det forekommer ikke så sjældent hos moderne forfattere: *Un petit tour de balade l'apres-midi* (Zola, L'assommoir p. 78). *Je m'aboule pour une balade* (Huysmans, Les sœurs Vatard). Almindelige er især forbindelserne *faire la balade, être en balade;* af afledninger bruges *(se) balader, baladeur, baladeuse.*

Spörsmålet bliver nu: er det nittende århundredets livsglade, folkelige *balade* det samme ord som den ældre og adskilligt mere alvorsfulde *ballade?* Hertil kan både svares ja og nej. Ja, forsåvidt som begge ord er udløbere af *bal* (ital. *ballo*) og dannede ved hjælp af den samme afledningsendelse; deres formelle bestandele er altså ens. Nej, derimod, hvis man undersøger ordenes historie lidt nøjere, ti så viser de sig at være „dubletter“, optagne i fransk rigssprog på forskellig tid og med forskellig betydning. De adskilles også i den officielle franske ortografi, og vi burde vel derfor også på dansk stave dem forskelligt.

Begge ordene stammer fra Sydfrankrig. Den provençalske *ballada* (egl. dansevise) vandrede i middelalderen over Loire,

[1] *Ordbog over jyske almuesmål* I, 44.
[2] L. Rigaud, *Dictionnaire d'argot moderne.* Paris 1888. S. 24.
[3] *Supplement.* Grosse Ausgabe. Berlin 1894. S. 32.

og allerede i det 12te århundrede træffer vi ordet i nordfransk under formen *ballade*, der jo senere som betegnelse for en særlig viseform er blevet optaget i mange andre sprog. I vort århundrede har ordet gjort vandringen om igen. Det moderne pariserudtryk *balade*[1] er i virkeligheden oprindeligt et dialektord; det er lånt fra det sydfranske *balado*, der ikke er andet end den moderne form for middelalderens *ballada*. Men, er ordet det samme, er betydningen en hel anden. Hvorledes forklares nu den nye betydning?

Efter hvad min ven prof. Ant. Thomas meddeler mig anvendes *balado* i flere dialekter i betydningen „fête patronale, où l'on danse“ og her har vi et meget naturligt semasiologisk udgangspunkt. De katolske helgeners festdage fejres mange steder foruden med kirkelige optog med dans og alskens forlystelser — de spanske *romerías* er rene Dyrehavsbakker. Det er derfor let forståeligt at *ana à la balado* efterhaanden har fået den almindelige betydning „aller à la fête“, der yderligere er blevet generaliseret og samtidig specialiseret i Pariserbefolkningens anvendelse af ordet.

Et sidste spörsmål står endnu tilbage at løse, og her udbeder jeg mig assistance af Dania's læsere. Ad hvilken vej er *ballade* trængt ind i vort sprog? Jeg tilbagekalder foreløbig min egen formodning i så henseende, da jeg savner de nødvendige beviser for at give den tilbørlig vægt.

Kr. N.

E. S. Efter at ovenstående er skrevet, er jeg af det elskværdige personale på det store kgl. biblioteks danske afdeling blevet gjort opmærksom på, at „ballade“ findes anvendt i litteraturen allerede i 1871. Det forekommer således i en af W. Rantzau's „Dögnfluer“ (nr. 13), der efter bibliotekets afleveringsprotokol er trykt mellem september 1871 og januar 1872. Visen hedder „Skomagerdrengens balladesang“ og omkvædet er „Tsju, tsju, tsju, ballade“.

[1] Hvor gammelt ordet er i parisersproget kan jeg ikke afgöre; det går dog næppe langt tilbage, stammer muligvis fra tredserne. Darmesteter anfører det i sin bog *De la création actuelle de mots nouveaux* (Paris 1877, s. 50) som en nydannelse.

XV.

Det Fandens P.

For omtrent 75 Aar siden levede der en Mand med dette Kjendingsnavn ude i Nærheden af Kallundborg. Hvad hans Døbe- eller Slægtnavn angaar, da tror jeg aldrig at have hørt det nævne. Naar han blev omtalt var det altid med ovenstaaende Navn, eller en Forkortelse der af, nemlig Peet. Hans Familie blev henholdsvis kaldt Peets Kvinde, Peets Døtre og Peets Konemoder. Men i Tiltale blev han sikkert nok nævnet med hans rigtige Fornavn, da han vilde blive meget fornærmet om nogen havde kaldt ham „Det Fandens P." Og der var ingen som turde vove at gjøre ham vred. Var han da en rig eller anset Mand? Nej tværtimod! Han var meget fattig og meget foragtet, men han var tillige frygtet.

Østen for Kallundborg er der en stor flad Strækning som kaldes Lyngen. I min Barndom var den en lyngbevokset Hede, hvoraf ikke en Plet var opdyrket. Her havde Peet sin Bopæl: en ussel Hytte, der altsaa laa langt borte fra alle andre Huse og Gaarde. Men saaledes skulde det være, thi Peet var den sidste paa Sjælland af de danske Parier, som man kaldte Rakkere eller Natmænd. De blev ligefrem kaldt „uærlige", det vil sige urene, og Folk skyede enhver Berøring med dem. Deres Bestilling var at flaa selvdøde Kreaturer og i den Tid gik det ikke sjældent paa, da der ikke var ordentlige Dyrlæger. Meget Kreatur døde ogsaa af Sult. Rakkerne skulde endvidere kastrere alle Slags firbenede Handyr — og endelig til Slut skulde han være Bøddelens Medhjælper, naar nogen blev „rettet" der paa Egnen. Ingen „ærlig" Mand vilde være Bordfælle med en Rakker; om det skete, da maatte han være belavet paa at faa det at høre, saalænge han levede. Naar en Rakker fik Mad i et Hus, maatte han sidde ved den nederste Bordende, og selvfølgelig kom ingen af Husets Folk til Bordet. Det Fad han havde spist af og det Krus han havde drukket af maatte gjennemgaa en overordentlig Storvask. Naar der blev budt Rakkeren en Snaps, da blev denne skjænket

i den hule Fod af de den Gang brugelige Glas, eller ogsaa i den hule Bund af en Flaske.

Skjønt det Fandens P var den sidste Rakker, saa blev der ingen Undtagelse gjort med ham, men endskjønt han var ondskabsfuld nok, saa beklagede han sig dog aldrig over den Ringeagt, der blev vist ham; det vidste han jo, at hans Stilling førte med sig. Foruden de traditionelle Bestillinger havde Peet ogsaa den, at han var klog paa Kreatur; i den Henseende kunde han baade gjøre ondt og godt.

Sit Navn havde han faaet paa følgende Maade: Han var næsten bleven voxen inden han blev konfirmeret, thi han kunde ikke faa lært at læse. Maaske har han ikke kunnet være i Fred mellem de andre Skolebørn. Præsten mente ikke at kunne konfirmere ham, naar han ikke kunde læse indenad, og derfor havde Drengen ingen anden Lektie for, naar han gik til Præsten, end at han skulde lære at kjende Bogstaver. Men et *P* voldte ham et stort Hovedbrud; det gik da nogenlunde med de andre Bogstaver. Saa var det en Gang, at Præsten pegede paa det slemme Bogstav og sagde: „Naa! naa! kommer det snart?"

Men det kom ikke.

„Kan du da aldrig huske, det er et P!"

„Er det et P saa, er det da ogsaa et Fandens P!" sagde Drengen.

Men hermed havde han givet sig selv det Navn, som han fik Lov til at beholde til sin Dødedag.

Da hans Fader døde arvede han Bestillingen. Jeg har set ham mange Gange. Han var kun lille af Væxt, dog velskabt, derimod havde han et skummelt Ansigt og et Par onde Øjne. Peet var ridende, naar han drog ud i Forretninger, han var ganske ordentlig klædt og havde endog Kaarde ved Siden. Men hans Hest var en Skindmær, thi den fik ikke anden Forplejning, den meste Tid af Aaret, end at den maatte gnave, hvad den kunde faa paa Lyngheden.

Da jeg tjente i Rørby strax efter min Konfirmation, var Peet en Gang inde i en Gaard i Byen; hans Hest stod bundet uden for. Drengene, der legede paa Gaden fandt nu paa at

drille Peets Hest, de fik den saa arrig, saa den slog ud og skreg. I det samme kom Peet og fik det at se, og nu tog Drengene Flugten, ufortøvet. Kun jeg, som intet havde gjort stod ganske rolig. Men da Peet skulde have en at stille sin Harme paa, fór han hen og slog mig en paa Øret med de Ord:

„Kan I itte lade mit Bæst staa, I forbandede Drenge, Satan lyne mig.“

Den sidste Ed var gjerne Slutningen paa alt hvad han sagde. Hans onde Sind gav sig ellers tilkjende paa mange Maader. Naar han talte med nogen, skulde han nok finde paa Ting at tale om, der var dem ubehagelige; han gjorde sig netop Umage for „at tale om Strikken i hængt Mands Hus.“ Hvert Menneske han talte om, nævnede han med et Haansnavn, som han selv havde opfundet, f. Ex.: „Ham med Næsen“, „Ham, der ikke kan fange Svin“ (en hjulbenet), „Ham med den store Eftermiddag“ (Bagdel).

Men Peet turde sige og gjøre hvad han vilde, for Bønderne var bange for ham. De vidste, at han for at hævne sig paa Mænd havde ødelagt et Husdyr for ham, naar han skulde kastrere det, og der gik ogsaa Sagn om andre Ulykker, som han ved hemmelige Kunster havde bragt over Folks Kreatur.

Aarsagen til Peets onde Sind var vel den Foragt, som hans Stilling medførte og som han idelig blev mindet om ved den Maade, hvorpaa han som „uærlig Mand“ blev behandlet. Og Bitterheden var vel nedarvet fra hans Farfader, der jo havde faaet samme Medfart.

Folk tog sig altsaa vel i Vare for at sige et Ord, der kunde støde ham. Alligevel fortalte man med Velbehag, men dog med hemmelig Gysen, om en Mand paa Uggerløse Mark, der havde taget Peet i Nakken og smidt ham paa Døren en Gang han blev for grov.

Peet var gift med en stille og godmodig Kone ved Navn Birte, som nok havde døjet meget ondt af ham. Naar han havde været ude at flaa selvdøde Heste eller Kør, havde han tit et Stykke Kjød med, som Konen saa maatte stege til ham.

Hans Svigermoder „Gale Johanne" var i Huset hos ham, og hun bar nok ikke sit Navn med Urette. Det var et usædvanligt stort og mandhaftigt Kvindfolk, som ogsaa gik bedre klædt end Huskoner i Almindelighed. Naar Peet var for urimelig i Hjemmet, da truede Johanne ham med de Ord:

„Jeg skal", saa bandede hun, „sætte dig paa det Sted, hvor du hverken skal se Sol eller Maane."

Naar han desuagtet fremturede i sit Skjænderi, tog hun ham som en Vante, bukkede begge Ender sammen paa ham og satte sig ovenpaa ham, mens hun lod sine Skjørter falde ned over ham. Saa varede det ikke længe inden han blev skikkelig.

Da hun endelig døde, lod Peet hende ligge i Sengen, saa længe som han kunde holde det ud for Stank. Derpaa kjøbte han en stor Halmkurv til hende og puttede hende deri, saa snørede han den sammen og fik ved Hjælp af sin Kone bundet hende paa sin Ryg. Men da han skulde gaa ud af Døren kom Ligkurven paa tværs, saa han hverken kunde komme frem eller tilbage. Da udbrød han i Vrede:

„Gal har du været i levende Live, og det bliver du, saa bandede han, ogsaa ved at være, da du er død, S. l. mig!"

Birte, hans Kone, fik nu hjulpet ham ud, og han bar da Liget op paa Kirkegaarden. Det var en drøj Tur for ham, men der var jo ingen, der kunde hjælpe Rakkeren at bære Lig.

Peet havde en smuk Datter. Hun var meget gode Venner med Krambodsvenden i Kallundborg, og derfor var hun godt forsynet med Pynt og Stads. Men det tog saa den Ende, at hun blev frugtsommelig. En rødhaaret Handelsbetjent blev anset som Sagvolderen.

Da hun gjorde Barsel, fortalte Peet det til det første Menneske han traf paa med disse Ord:

„Nu kan jeg fortælle dig nyt, Søren Nielen!"

„Hvad saa?"

„Maren, min Datter, har d. O. g. mig, gjort Barsel i Nat og faaet en syvaars Ræveunge; S. l. mig!"

Da Peets Hest var død, fik han aldrig Raad til at faa nogen anden, han maatte da „gaa paa sin Sok", naar han

skulde ud i Embedsrejser. En Gang kom han op at kjøre hos en Gaardmand fra Badstrup; han blev kaldt: „den hellige Jørgen Nielsen.“ Da de havde kjørt et Stykke Vej, siger Peet:

„Du er dog Satans godt kjørende, Jørgen! Det er et Par dejlige Bæster og en hel ny Vogn; S. l. mig.“

„Det er ikke mit, men Skaberens“; sagde den hellige Mand med stor Salvelse

„Gid Satan han lyne i Skaberen, at itte han har givet mig saadan et Par Bæster og saadan en Vogn.“

„Prrr! Staa af, strast!“ sagde Jørgen.

Peet maatte kravle ned, derpaa sagde han:

„Nu skal du ingen Tak have for det Stykke Vej, jeg har aget med dig, din hellige Rad; S. l. mig.“

I den Tid Peet havde sin Hest, maatte han tigge alt Foder til den, da han hverken avlede Hø eller Halm ude paa Lyngen.

En Gang kom han i dette Ærinde til hans Sognepræst, Øwre i Rørby. Præsten, som var ude i Gaarden, bad sin Avlskarl at give Peet et Knippe Halm. Da Peet havde modtaget det, sagde han:

„Det er dog nogen Satens smaa „Klipper“ De har. Kan De dog ikke give mig et til, gode Hr. Pastou?“

„Aa, giv ham et til, det Asen!“ sagde Præsten til Avlskarlen.

„Aa Gud velsigne Dem, gode Hr. Pastou. Manne tusind Tak! Gud velsigne Dem! S. l. mig!“

Naar Peet var saa overflødig med at bande, da han talte med Præsten og Jørgen Nielsen, da var det blot for at drille dem, da han vidste, at der var ikke noget, som de nødigere vilde høre.

Ude paa Kallundborgegnen fortælles endnu mange flere Træk af Peets Liv; men ingen ved noget godt at berette om ham. Hans Udtale var meget snøvlende og pudsig; saa at de, der vilde fortælle om ham, maatte tilegne sig hans ejendommelige Tonefald. I min Ungdom kunde næsten alle snakke efter „det Fandens P.“ Anton Nielsen.

XVI.
At trække Handsker.

I sidste Hæfte af „Dania“ (S. 93) spørges, om nogen kender Legen „at trække Handsker“ i den Form, at den, der først naar et vist Tal, sejrer og belønnes. Det gør jeg ganske vist ikke; men jeg kan dog give et Par Oplysninger om Legen. Disse tyder tvertimod i Retning af Straf.

Her i Jylland leges den saaledes, at den, der først naar Tallet 9, skal spørge: „Konge her! Hvad skal min Bestilling være?“ En af Flokken nævner da noget, som vedkommende skal udføre, f. Eks. danse rundt om Bordet to eller flere Gange.

Paa Sjælland er der Egne, hvor den leges paa den Maade, at den, der ikke rask nok faar Haanden ud fra Bunken forneden og ovenpaa de andre, maa give Pant, naar begge hans egne Hænder er komne i Berøring med hinanden.

Legen er sikkert oprindelig en „Tomandsleg“.

Med det samme kunde jeg have Lyst til at spørge, om nogen kender den Talemaade: „*Naar man syner Hænder, spaar det Lig.*“ Det vil altsaa sige, at naar flere giver sig til at undersøge hverandres Hænder m. H. til Form, Størrelse, Linier osv., vil der snart høres om Dødsfald[1].

Som Dreng hørte jeg ofte den Talemaade blandt Landsbyfolk paa Sjælland.

Hvorfra mon den kan have sin Oprindelse?

H. Villumsen.
(Forst. for Bælum Højskole.)

[[1] Smlg. Dania II, 251.]

ANMELDELSER.

Esaias Tegnér: *En österländsk besvärjelse och västerländsk folktro.* Separattryck ur „Ord och Bild", 1894.

Rigsmusæet i Sverig ejer en hvidmalet træskive med arabiske skrifttegn; den blev taget 1886 af Europæerne under en kamp med Tipy Tip og hans røverbande ved Stanley Falls. En tilfældig besøger, Friherre H. H. v. Schwerin købte den og rejste heldigvis straks bort, thi umiddelbart derefter blev Europæerne overfaldne og nedsablede. Det er en talisman og et ejendommeligt stykke; den bevares i et musæum i Nordeuropa, sprog og bogstaver på den er fra Asien, træet hvoraf den er skåret er groet i Afrika, og dér er indskriften udført. Den er således et levende vidne om, hvorledes forestillinger, der engang er opståede, føres af strömninger på folkenes hav og ofte efter mange omskiftelser tilsidst findes dér, driver i land dér, hvor man mindst ventede at finde dem. Prof. Tegnér har i en fin, elegant, tiltalende fremstilling draget netop dette punkt frem: et kapitel af fortællingen om ideernes vandringer fra folk til folk.

Skriften, som findes på denne lille træskive er sprog af Koranen. Den skal ved sine stærke ord holde alt ondt borte fra tavlens ejer. Hvor fremmed nu end både form og indhold er fra vort tænkesæt, og hvor fjærnt det altsammen ligger os, træffer man underlig nok, mere end én gammel bekendt mellem de arabiske ord, som professor Tegnér tyder for os. Han fremdrager en række forestillinger, vi helt vel kender i Vesteuropa. Idet jeg nævner nogle af disse punkter, hvor østerlandsk og vesterlandsk overtro mødes, skal jeg tillade mig at øge skildringen med enkelte henvisninger for mit eget fædrelands vedkommende.

Først er der troldom ved *voksbilleder*. Forf. nævner et sagn, at Profeten var bleven forgjort ved et sådant billede samt ved *knuder*, knyttede på et hår af hans hoved. Forestillingen herom har været så almindelig, at man endogså opfandt tekniske udtryk for forbrydelsen, lat. *invultare*, fransk *envoûter*, og eksemplerne, man kunde give, er næsten uden ende. I Danmark har man også kendt den slags kunster, og mindet om dem er gennem sagn nået lige ned til vore dage, se f. eks. Grönborgs Meddelelser s. 50, hvor

der i fortællingen om Per Munks kone i Hammelmose gives en særdeles udførlig fremstilling af ritualet og dåben, der hørte til et sådant billedes brug. Prof. T. henviser til finneskuddet, et par analogier, tænker jeg, kunde endnu medtages. Pigen frygter for barnefødselens smærte, så råder den gamle kone hende til „at sætte børnene væk". Hun skal sætte en spand vand midt på gulvet, så solen kan skinne deri, så vil hun se tre barneansigter komme tilsyne; hun skal dernæst stikke billederne med en spids kniv i brystet. Hun gör det og hører småbörn vånde sig i dødssmærte (Skattegraveren IV, 6, anm.). En anden parallel sér jeg i skyttens skud mod Herrens billede, det bløder, når han træffer det, men til gengæld får jægeren „friskud". Historien om smeden, der slår öjet ud på tyven er vel også beslægtet med disse forestillinger. I Danmark tegner man öjet med kridt på bordet, personen nævnes, og sömmet, der er gjort af en nøgen smed, tre torsdage efter hinanden, og om jeg husker ret, hver gang smedet i én „hits", drives ind i det tegnede öje, hvorpå tyvens öje under store smærter mister synet. På Island er ritualet i alle måder vildere. Til en „Thorshammer" skal tages tre gange stjålet klokkemetal; når hammeren er færdig, skal den hærdes i menneskeblod, pinsesöndag, mellem oplæsningen i kirken af epistel og evangelium. Ligeledes smedes og hærdes et spidst söm, med dette stikker man ind i öjet på hammeren, skaftehullet, og siger dertil: „jeg driver det ind i Vigfaders öje, i Valfaders, i Asathors." Så træffes tyvens öje (Arnas. þjóðsögur I, 445, Maurer Isl. Sagen. s. 100).

Om *Allahs navn* og dets magiske kræfter kan jeg henvise danske læsere til prof. Kr. Nyrops afhandling, om Navnets Magt (Opuscula Philol. 1887).

Det *onde öje* kender vi også helt vel; jeg har mere end én gang mødt forestillingen om det på min vej. Det har man jævnlig hørt, at visse mennesker lukker gammeldags bønder ikke deres stalde op for, de har et „ondt öjesyn", hvad de ser, vantrives og visner. Endogså fra mine sidste embedsår kunde jeg give eksempler. I Kristensens forskellige samlinger findes en stor mængde fortællinger og overtroiske forestillinger, der falder her ind under. Man vogter sig ved brygning, bagning, smörkærning for at lade fremmede sé arbejdet. Forfølger man ideen herom i dens aflæggere, tænker jeg, vi møder basiliskens blik på vor vej. Den er endogså sluppet ind i en temmelig nymodens, mod kvinder ikke meget høflig vise:

> Selv basilisken brast for spejlet i en hast
> i splinde,
> da den sig så derinde, — malice kom det fra —;
> hvi skåner spejlet da en kvinde?
> (Berggr. Folkes.[2], nr. 154.)

Gorgonernes forstenende blik hører vel også til familien, og måske er det træk, som hyppigt forekommer i æventyr, at helten af heksen forvandles til sten, i reglen dog ikke ved hendes blik, et skud af samme stamme.

Vi kender også helt vel på denne side af Sund og Bælt frygten for at blive rost ubetimelig, gudernes misundelse, og vi har ganske tilsvarende midler mod ulykken derved. Man skynder sig at sige: „mi r- er osse kjön!“, på plattysk hedder udtrykket: „lik em dremal kruezwis in'n nôrs“ (Korrespondenzbl. II. 15); foretrækker man gebærden for ordet, kan man spytte gentagne gange. At værge sig mod ondt ved at spytte har været almindeligt over måde.

Særdeles morsomt er det eksempel forf. fremdrager, at Sultanen i Zanzibar søger at skærme sit slot og dets kostbare indhold ved at sætte en svinesti med en stor gryntende so for indgangen. Netop fordi dette dyr for Muhamedaner er særlig urent og vederstyggeligt, ansés det i höj grad for egnet til at afværge onde magters indflydelse. Prof. Tegnér går ud fra, at når noget roses, betragtes med beundring, skal man efter folkets tro ved ord eller tegn, ved noget, der er stygt, ramt, skarptlugtende, bittersmagende, ved hentydning til det med en foragtelig gebærde, betage det enhver tillokkelse, så onde magter mister deres lyst til at få fat i det. Han nævner i denne sammenhæng det almindelige svenske udtryk: „peppar och salt!“ som man bruger, når man omtaler noget lykkeligt, der længe har faldet i éns lod. Det er jo måske både muligt og rimeligt, at forfatt. kan have ret i sin betragtning, jeg har ikke fuld klarhed over sagen Hvorfor banker vi ved lignende lignende lejligheder tre gange under bordet med tilföjende „lad mig sige det i en god tid?“ Ordene er ganske vist tydelige nok, men bankningen?

Dette får være nok, jeg kunde længe have fortsat, men alt skal have en ende. Jeg beder blot til slutning prof. Tegnér modtage en venlig hilsen fra en arbejdsfælle, der også tror, at studiet af folkenes traditioner kaster lys over bevægelser, bølgeslag og strömninger i folkehavet, der hidtil har unddraget sig enhver iagttagelse.

Askov ved Vejen, i Februar 1895.

H. F. Feilberg.

H. Gaidoz: *Un vieux rite médical.* Opuscule offert à Anatole de Barthélemy. Paris 1892.

Edv. Hammarstedt: *Om smöjning och därmed befryndade bruk.* Stockholm 1893.

Prof. Nyrop indledede „Danias“ förste årgang med en studie over „kludetræet“ som et ex. på folkloristikens methode: ved Fakse findes

en eg, gennem hvis stamme der er et hul. Folk der på egnen bruger som middel mod visse sygdomme at trække den syge gennem dette hul. Efter kuren henlægger den syge et klædningsstykke eller en klud deraf ved træets fod. Nogen fornuftig årsagsforbindelse mellem kuren og dens formentlige virkning på den syge organisme er ikke umiddelbart synlig for os, ej heller for dem, der bruger kuren; den anvendes, fordi forfædrene har anvendt den og ment at have fundet den virksom. Forf. viser endvidere ud fra et stort literatur kendskab, at skikken i noget varierende former[1] lader sig følge på mange steder i Danmark, i mange fremmede lande: Evropæiske, Asiatiske og Afrikanske, og til mange tider. Yderligere materiale til skikkens udbredelse findes i Hammarstedts afhandling, der — skønt senere — er uafhængig af Nyrops, og i Gaidoz' bog, der benytter Nyrops afhandling.

Vi kan af skikkens vide udbredelse slutte, at den logik, der ligger til grund for kurmethoden, må være så nær liggende, at folk overalt på jorden vil være tilbøjelige til at gribe til den (ti antagelse af lån fra det indre Afrika til Fakse er vel på forhånd udelukket); vi må endvidere, da de til grund for skikken liggende slutninger ere led i folkemedicinen hos vilde i Centralafrika og på Kamsjatka, og da de ere ganske inkommensurable med vore begreber om årsagssammenhæng, søge dem i de falske analogier, som logisk lidet trænerede mennesker i gamle og nye tider, hos vilde folk og i de tilbagehlevne lag i kulturfolkene ere tilbøjelige til at opstille, og som ere så oplysende til forståelsen af udviklingsgangen i menneskelig tænkning.

Spørgsmaalet er da: hvilke ere de i foreliggende tilfælde dragne (fejl) slutninger? Nyrop har da fremdraget og yderligere begrundet en af Liebrecht fremsat formodning: åbningen gennem hvilken den syge drages fremstiller symbolsk de kvindelige fødselsorganer; mennesket ligesom genfødes ved processen og bliver derved ren for sygdommen ligesom strax efter fødselen. I et par tilfælde (fra Indien — munke i Yorkshire i VIII årh.) lader det sig bestemt påvise, at udøverne af skikken har forbundet denne tankegang med den[2]. Gaidoz (s. 75) lægger hovedvægten på åbningens snæverhed og siger med en af Nyrop forkastet forklaring af J. Grimm: ved at passere gennem åbningen, smyger man sygdommen af sig, som en slange sin ham; sygdommen bliver siddende på og overføres til genstanden (parall. gigt kan overføres til en hund, en kat). At folk undertiden kan have tænkt, som Gaidoz mener, kan vel næppe

[1] Den syge trækkes i stedet for gennem træspalten gennem et hvilket som helst andet hul: en krans af græstörv, en præstekrave o. l.
[2] Dania I, 16 og 22.

nægtes; men at den af Nyrop hævdede anskuelse i al alm. er den rigtige kan efter forf.s så rige og mangesidige begrundelse næppe være tvivlsomt[1]. Gaidoz' indvending, at folk med kurens primitive tankegang ikke er vise præster, der udtrykker deres mening i dybsindige symboler, kan vel være på sin plads overfor symbolsk mythetydning, men er det ikke her. Den slutning: når jeg går gennem en åbning, der har samme form som de kvindelige fødselsorganer, har det samme virkning som en virkelig fødsel — står ganske parallel med slutninger, hvis tankegang er aldeles klar for os, som: når jeg ødelægger en figur, der — om end råt — fremstiller et levende menneske, ødelægger jeg vedk. menneske selv. Folk, der ikke ved fødselen ere beslægtede, kan opnå „fælles blod" ved at stikke hul på sig og blande deres blod i et jordhul; det opnåede „blodfællesskab" forstås ikke symbolsk, men ganske bogstaveligt, idet primitiv tænkning på grund af enshed i ordlyden også slutter til enshed i realiteten mellem „blodfællesskab" i overført betydning = fælles afstamning og så det bogstavelige „blodsfællesskab" i fadet og jordhullet. At genfødelseskuren også har været anvendt som befrielsesmiddel for moralsk besmittelse fremgår af de af Nyrop anf. ex.; dog må dette vel — som selve begreberne moralsk besmittelse og synd — være noget sekundært.

Den skik at henlægge klædninger eller klude ved det spaltede træ forklares af prof. Nyrop som et takoffer for helbredelse. I hele Orienten behænger man imidlertid på samme måde træer og buske, der ikke har nogen lægende spalte eller på anden måde benyttes som kursteder[2]; skikken synes her at stå i forb. med den ikke af nogen særlig lægedomskraft afhængige trædyrkelse[3], som vi kender fra de jødiske profeters tordentaler, fra det gamle Fønikien, Assyrien og Ægypten. Men hvorfor „dyrker" man da her træer? Forklaringen, at det er, fordi træet er „helliget" en dæmon, er „sæde" for en sådan lader sig flere steder påvise som beboerne ganske fremmed eller som rent sekundær. Anm. håber snart andensteds at komme ind på dette spørgsmål, der næppe lader sig behandle i en anmeldelse.

Theodor A. Müller.

[[1] Også K. Weinhold (Zeits. des Vereins für Volksk. III, 233) mener, at Gaidoz forkaster genfødelsesteorien „auf nicht genügende Gründe." Red.]

[2] Balutsjistan (Reclus: geographie univers. IX, 214). Syrien (l. l. 725). Arabien (Socin: Arabia). Persien (Ritter: Erdekunde XI, 513) o. a.

[3] Ved Nahr-Ibrahim pynter bønderne på festdage buskene om den gamle Adonis flod med klude. Reclus l. l. „Balutsjerne, som man kalder for Sunniter, ere for største delen uden religion; deres kultus indskrænker sig til at rive klude af deres klæder og fæste dem på buske eller til at kaste sten på dynger, der ligger langs vejen."

Léon Pineau: *Les contes populaires du Poitou.* Paris 1891. E. Leroux.

Léon Pineau: *Le folklore du Poitou.* Paris 1892. E. Leroux.

G. Georgeakis et **Léon Pineau**: *Le folklore de Lesbos.* Paris 1894. J. Maisonneuve.

Hr. Léon Pineau har allerede været omtalt i „Dania“ (se ovf. s. 48). Skönt tilhørende en af de store nationer har han opdaget vort folk. Vi deler i så mange måder de små tings kår. De som færdes under de store forhold, går os, vort folkeliv, vor litteratur forbi, uden at få öje på os. Inden hr. Pineau lod den lille opsats „D'sur le pont du nord“ trykke, havde han tidligere udgivet de ovenfor anførte samlinger. På disse, forf.'s tidligere værker, vilde jeg gerne göre danske læsere opmærksom, ikke blot for værdien, som disse bøger utvivlsomt har for den, der sysler med studiet af folkets overleveringer, men tillige for at göre mit til at introducere den unge franske lærde blandt landsmænd, i det håb, at han ad åre måtte få held til at besøge det land, hvis sprog, det folk, hvis minder han ikke blot har syslet med, men vundet en forståelse af, der vistnok er sjælden hos hans landsmænd.

I de to bind, som indeholder folketraditioner fra Poitou findes æventyr, dyrehistorier, skæmtesagn, sagn om varulve, den vilde jæger, remser, legender, viser, börnerim, legeformler, gåder, sæd og skik blandt folket, som hr. P. synes virkelig at være i forståelse med. Alt, hvad han i disse bøger har givet, forekommer mig i höj grad at bære præg af pålidelighed og ægthed. Der er intet øget eller omgjort eller forbedret, men alt fremkommer som det er fortalt, af og til springende, afbrudt, nu og da temmelig grovkornet, men som det sig hør og bør i slige samlinger, så nær holdt til almuens udtryksmåde, som den boglærde meddeler er istand til at give det. Pladsen her tillader mig ikke at gå ind på den brogede række fortællinger og forestillinger, disse to bøger gæmmer. Et enkelt snurrigt sammentræf med en dansk skæmtehistorie må jeg dog göre opmærksom på. I første samling fra Poitou s. 265 findes en slags remse: Tartari-Barbari, svarende til vore lögnekrøniker. Der fortælles om en uhyre fugl, som skyggede over hele Paris med sine vinger, mange tusinde mennesker var ifærd med at rulle et af dens æg med jærnstænger i Paris' gader; der var gået ild i damme, floder, og det brændte, som det havde været halm, allevegne svömmede fiske afsted med forbrændte haler osv. Dette passer fortræffelig med historien om de to skytter, Grundtvig Gl. d. M. III. 195. Dér er det Vesterhavet der er gået ild i, og folk slukker med byghalm, den store fugl taber et æg over kirken og alle folkene drukner. Temaet om vandet, der brænder, har tiltalt folkets fantasi ved sin æventyrlighed, nogle henvisninger er anførte under „ild“ i min ord-

bog, flere kunde let gives, hos Carnoy, Contes Francais 1885 (Leroux) s. 222 er en fransk variant. I Wolfs Zeitschr. f. Mythologie II. 202 en lignende fra Bukowina. Slige krøniker må vel have været udbredte i vide kredse, om man kan eftervise deres udviklingshistorie er mig ubekendt. Lögnehistorier synes at være gamle, se en opsats af Dr. Freudenthal om æventyr i Talmud, Benfey Orient u. Occident III. 353.

Hr. P.s bog om folketraditionerne fra Lesbos skyldes samarbejde med en græker fra øen, hr. Georgeakis, der kom til Frankrig og gjorde bekendtskab med hr. Pineau, som bibragte ham sin interesse for folkets minder. Hr. G. fortalte, hvad han selv vidste, satte sig i forbindelse med folk i hans hjemstavn, og denne lille bog er førstegrøden. Den indeholder æventyr, dyrefortællinger, grumme morsomme skæmtehistorier, folkeviser, ordsprog, gåder, skikke, samt såvel som de to andre af hr. Pineaus bøger et register, som jeg dog, hvor nyttigt det end er, havde ønsket udførligere. Bogen skal af det tyrkiske politi være forbudt straks efter dens fremkomst, hvorfor er ikke let at forstå. Dens fortællinger bærer i höj grad præg af at være ægte, så ukunstlet er formen. Chioterne (les quarante Chiotes s. 116) er egnens Molboer, de kan ikke finde deres fødder, da de sidder med dem i dammens vand. De vil rive en cypres om, hænger sig i en lang række i deres grene, hvor den øverste spytter i hænderne for at tage bedre fat, og hele rækken slår sig fordærvet. Historien ender med, at den sidste kom i tanker om, at han aldrig havde sét sin bagdel; men under forsøget på at nå den lykke, gik han baglænds fra broen i vandet.

Ved siden af et og andet nyt og fremmed, f. eks. at det antages at bringe lykke, når en höne galer, findes mangfoldige sammentræf med det i Vesteuropa længst bekendte sagn- og æventyrstof.

H. F. Feilberg.

Årbog for dansk kulturhistorie, 1894, udg. af **Poul Bjerge.** Indeholder Konrad Jørgensen: Til folkehöjskolen. — Povl Hansen: Ole Skovløber. — O. Nielsen: Bondestandens kår. — H. F. Feilberg: Et kapitel af folkets sjæletro. — Poul Bjerge: Chr. Simonsens historier. — N. Rasmussen-Søkilde: De jordegne bønder i gamle dage.

Også om denne årgang er der — som om de tidligere — kun godt at sige. Der er intet af bidragene, som ikke fortjener at blive trykt og derved reddes fra glemsel, og enkelte af dem er endog særlig interessante. Dette vil for Dania's læsekres navnlig være tilfældet med pastor Feilbergs afhandling: et kapitel af folkets sjæletro" Jeg regner det for unødvendigt — og for resten for om-

trent ugörligt — at referere dette stykke, der er skrevet med F.'s ganske ejendommelige og indtagende forening af naivitet og visdom, og som enhver, der bryder sig om folketro, vil læse i dets helhed. Kun en lille tilföjelse til, hvad F. fortæller s. 70 om nøkken, der råber på et menneskeliv, må jeg optegne her; en flittig læser af Årbogen og af Dania meddeler mig, at i Deeckes „Lübsche Sagen" findes en lignende fortælling om svanejomfruerne i Wakenitz, og at i Flensborg mølledam klinger det en gang hvert år under isen, og dagen efter drukner der en. — Af de øvrige bidrag noterer jeg bl. a. følgende: S. 52 i pastor Breddorffs beretning om tilstande i Vardeegnen o. 1750 fremhæves, at Jyden er mere lærvillig end den gemene mand anden steds: „Jeg har med forundring set og hørt, at der var meget få, som jo ikke alene skikkelig kunde læse og havde smuk kundskab udi kristendommens lærdomme, men endog den største del kunde skrive lidet til fornødenhed, uagtet der på disse egne vare ingen ordentlige skoler indrettede, men alene visse måneder om året blev holdt bestandig skole, hvorimod her (i Fyn), hvor skoler ere indrette og bestandig holdes, man fast ikke uden största vanskelighed kan få dem bragte til at læse ret indeni en bog ...." — S. 54 fortæller samme om Vestjydernes stærke udvandring til Holland, hvorfra en del kommer siden tilbage; ligeledes går af den vestre egns piger mange til Amsterdam for at tjene. Har nogen været opmærksom på, om denne i lange tider vedvarende forbindelse med Holland skulde have sat sig spor, især vel i folkets viser?

Johan Ottosen.

ꞁꞁDIFORSKYDNING.

— A 1

AF

JESPERSEN.

---

ngevej kommer jeg næsten hver dag
krift har gjort et dybt indtryk på min
g som jeg derfor vil anføre strax i be-
ꞁtikel; der står nemlig: „Behag at tryk
s skal dette analyseres? Er *tryk* en ny
en af den almindelige *trykke*? Er det en
er *at*, der ellers altid forbindes med in-
t hele blot en skrivfejl, så at vedkommende
er kommen til at skrive *at* istedenfor *og*?
jörnsons fortælling „Støv“ förste gang blev
skrift, I, læste man dær s. 42: „. . . hver gang
og tale fortroligt med gutterne“; her vil det
es overfor et lignende grammatisk uføre; det er
øre rede for forbindelsen, når vi tar den, som
. opfatter *og* i dette ords sædvanlige betydning; da
ge, at *skulde* först forbindes med det enestående
næst med infinitiven *tale*, altså udvidet: „han skulde
lde tale“, hvad dog enhver vil føle som noget kun-
g dog vil ikke en eneste dansk og norsk, når sæt-
æses naturligt op, mærke nogetsomhelst urigtigt eller
gt i den; der er ikke det fjerneste at indvende mod
gen i og for sig, og det er kun det rent udvortes,
måden *og*, der får den grammatisk uddannede læser til

trent u
ganske
og som
Kun en
råber p
Årboge
findes e
i Flens
dagen
bl. a.
Vardee
gemene
at der
havde
den st
disse
månedl
hvor sk
störste
bog . . . .
dring
går af
Har no
forbind
viser?

... ære år efter udkom særskilt (i
... lev derfor også *og* rettet til

... om disse to sætninger står som
... det skal være min opgave at
... e deres opståen og rækkevidde
... set i den sprogvidenskabelige
... at finde dem — eller oftest
... mer eller mindre i forbigående.
... æsenterede, idet nogle i brugen
... tisk fænomen, et tilfælde af
... r underordnen (hypotaxis), me-
... er lydlæren og anser det hele
... mentræf af de to ord *at* og *og*.
... i Kr. Mikkelsens „Danske
... hvis betydning jeg ikke under-
... har haft og sikkert i fremtiden
... mod meget i det. Dær be-
... er overskriften „Sammenblanding
... de udtryk"; en sætning som
... vær så god at göre det!" stilles
... omme. det lover jeg dig = jeg
... eller „Undersøg sagen, og du
... r sagen, vil du finde" o. desl.
... sig. der i sin anmeldelse, Arkiv
... for så vidt noget sådant kommer
... være ren öjenforblændelse, op-
... herskende udtale af *at* for ved
... d. v. s. aldeles som af *og*".
... Andersen i Festskrift til Vilh.
... den daglige tales sprog ere *og*
... det første ord føles jævnlig for
... : Se nu og bliv færdig! Han
... eller: og gaaet sig en tur" osv.;
... afhandling gjorde G. Ceder-
... r. III 91) gældende, at den
... lig; det vigtigste er for

ham at „i det enkla, otvungna hvardagstalet har paratax afgjordt företräde framför hypotax“, og de dristigste af denne art forbindelser skyldes efter ham „förnämligast efterbildning och öfverflytning“, om end sammenfaldet i udtalen af de to ord nok har medvirket til udtrykkenes opkomst. Et lignende standpunkt synes A. Noreen at indtage, se hans og Stjernströms udgave af Columbus, En svensk ordeskötsel, s. XVII.

§ 3. For at bedömme, om tilböjeligheden til at sideordne udtryk, der egentlig burde underordnes, er en tilstrækkelig forklaringsgrund uden hjælp fra det lydlige sammenfald, vil det være nødvendigt korteligt at undersøge forholdene i nogle sprog, hvor kun den syntaktiske grund kan ha virket.

På tysk er *und* for *zu* næsten stående regel i talemåder som: thun Sie mir den gefallen und sagen Sie mir . . . | sei so gut und gieb mir das buch; men udenfor disse forbindelser findes det tilsvarende fænomen kun temmelig sporadisk og i hvert fald kun, hvor der ikke kan påvises nogen videre betydningsforskel på „og“ og „at“; jeg har noteret Steinthal Mande-neger-sprachen s. 74 Kölle hat das kunststück gemacht und in diesem system bis 8000 gezählt | Flieg. Blätter: Fräulein Emma, wenn ich Ihnen meine gedichte vorlesen darf, so bin ich im stande und — heirathe Sie.

På hollandsk siger man „doe me ’t pleizier (genoegen) en haal dat even“ hyppigere end det underordnende „. . . dat even te halen“; på samme måde kan man sige „Wees zoo goed en doe de deur dicht“ (vær så god og luk dören, Joh. Storm, Fransche Spreekoefeningen, bewerkt door C. M. Robert, 7) eller „Weest zoo goed en geeft mij wat te eten“ (smst. 32), men jeg har ladet mig sige, at det selv i disse tilfælde er almindeligere at bruge infinitiven: „wees zoo goed mij wat *te eten geven* | wees zoo goed de deur dicht *te doen*“, og udenfor dem indtræder sideordning næppe.

Englænderne sideordner i ikke få tilfælde med *and* istedenfor at underordne med *to*, navnlig efter verbet *try*, men også ellers; se Murray, New Engl. Dict. *and* 10, og Storm, Englische Philologie 1881, 218; jeg skal supplere deres exempler med følgende af mine egne samlinger:

Thackeray VF. 243 the Duke of Wellington had gone *to try and rally* his army | Marryat Child. New F. 218 Do you know what I am going *to try and purchase* | Dick. Domb. 73 *Try and keep* a good heart, there's a dear fellow | Co. Doyle Mem. Sherl. Holmes II 140 Do *try to bring* him down ... Do *try and* bring him | Darwin Life I 296 I will now *begin and go* through your letter seriatim | Black Fortun. 318 I think Miss B. had better *begin and copy* you | *be sure and come* | G. Eliot Mill I. 36 Tom told me *to be sure and remember* the rabbits every day Darwin l. c. II 273 Pray kindly *remember and tell* Prof. Wyman | Thack. Pend. I. 242 You must *mind and never neglect* to call in Grosvener Street | H. Caine Manxman 216 He is to *mind and not take* the girls on his knee | Darw. l. c. II 170 *Never mind and pitch* into me, if you think it requisite | Jerrold, Caudle 72 I'll *take care and let* all the world know | Darw. l. c. II 337 For God's sake, do not *go and get* your throat cut | Thack. VF. 324 what have you *been and given* Pitt's wife? | Fr. Fairl. I 280 you've *been and gone and won* the race.

Disse exempler vil imidlertid, sammenholdte med de nedenfor givne danske, vise flere forskelligheder; for det förste er sideordning kun brugt, hvor der selv for den strengeste logiske analyse ikke er nogen stor forskel mellem den og underordning; exemplerne med *mind* er her særlig lærerige (mind and do it 'gör det endelig'; never mind and do it 'gör det bare'); for det andet er det ved *try, learn* osv. kun verbets grundform (infinitiv og imperativ), der konstrueres med *and*; man kan ikke sige f. ex. „he tried and rallied his army". Undtagelse herfra gör kun de sidst anførte *been* og *gone*, der jo imidlertid er bare fyldekalk uden betydning, ganske som dansk 'været henne' el. lign. Vi må også lægge mærke til, at man ikke på engelsk sideordner efter udtryk for 'göre den tjeneste' eller 'være så god'.

Dette er derimod, efter hvad hr. Kr. Sandfeld Jensen meddeler mig, tilfældet på flere slaviske sprog, sål. bulgarisk: *badéte tai dobrí i mi storéte mjesto* 'vær så god og gör plads

for mig' | *badéte tai dobrí i mi zaiméte pet guldena* 'vær så god og lån mig fem gylden'; serbisk: *budite take dobri i učinite mi to prijateljstvo* 'vær så god og gör mig den tjeneste'.

Fra de romanske sprog har jeg intet analogt; det skulde da være, at man på fransk siger *dépêche et sors* (Min franske begynderbog s. 73) for *dépêche-toi de sortir.* Et par exempler fra latin er derimod meddelte mig af Dr. Caskie Harrison i Brooklyn, N.Y. (sml. også hans artikel i The Nation, May 23, 1889, hvor han efter Dr. Fitzedward Hall giver exempler på eng. *and*): Cicero De Or. I. 51 [?] *experiar et dicam* | Virg. Æn. II. 27 *ire et videre.* Et græsk tilfælde anføres af samme: Homer Od. VI. 126 *peirēsomai ēde idōmai*; Hude anfører i Nord. tsk. f. filol. 3. r. III. 91 et beslægtet tilfælde fra Thukydid VI. 36.

§ 4. Resultatet af dette rundskue må vel være, at en tilböjelighed til en *og*-forbindelse istedenfor en med *at* i visse tilfælde let kan opstå, siden den findes, öjensynligt uafhængigt af hinanden, i så mange forskellige sprog; men tillige, at denne tilböjelighed dog altid holder sig indenfor snævre grænser; og vi kan derfor være temmelig visse på, at den aldrig vilde ha nået den styrke, som den har i nutidsdansk, hvis den ikke havde fået en væsentlig støtte i den tilfældige omstændighed, at de to ord *og* og *at* blev aldeles ens i udtale: *ɔ* eller almindeligere *ɒ* (se Danias Lydskrift, bind I s. 68, nr. 83 og 85); her for nembeds skyld skrevet *å*. Kun ved samvirken af disse to omstændigheder, at det i mange tilfælde ikke gjorde nogen forskel i betydning, om man sideordnede, og at det i intet tilfælde gjorde nogen forskel i udtalen af den forbindende partikel, kan fænomenets hyppighed forståes; ja der kommer endda en tredie omstændighed med i betragtning, der hidtil altid har været overset. Forinden denne påvises, må vi imidlertid först se lidt på den i og for sig mærkelige lydlige sammentræffen af de to ord.

§ 5. At *og*, sv. *och*, isl. *ok*, *og*, mister sin konsonant og altså blir til blot *å* (*ɔ* eller *ɒ*), er ikke påfaldende og skyldes ordets hyppige brug og næsten altid trykløse stilling i sætningen; ja selv hvor ordet bruges med et vist eftertryk, nemlig

Thackeray VF. 243 the Duke of … sonanten ikke
try and rally his army | Marryat … hovedet hører til
you know what I am going *to* … r. I dansk rigs-
Domb. 73 *Try and keep* a goo… den temmelig
fellow | Co. Doyle Mem. Sherl. … ere", hvor *og*
bring him down . . . Do *try and* … svensk rigsmål
I 296 I will now *begin and go* … efter Lyttkens-
| Black Fortun. 318 I think M… i. e. i västra
copy you | *be sure and come*
told me *to be sure and remem*… skrives *at*, har
Darwin l. c. II 273 Pray kind… fremhæve, at
Wyman | Thack. Pend. I. 24… Vi har i virke-
neglect to call in Grosvener … skrivning skrives
216 He is to *mind and not* … altså på alle de
Darw. l. c. II 170 *Never m*… forskellige.
think it requisite | Jerrold, … til at indlede
let all the world know | … det, skal jeg
sake, do not *go and get* y… kan betale det hele.
what have you *been and* … som *a* (kort),
280 you've *been and go*… så *at*), men aldrig
Disse exempler vil imidle… lærde ganske vist
for givne danske, vise flere … mig, tror, at
sideordning kun brugt, hvor … tysk *das* eller *dass*,
analyse ikke er nogen stor … 1879, s. 24),
exemplerne med *mind* er … 'det'; men hvad
'gör det endelig'; never m… först af været
det andet er … ved *try*, … at han kommer",
(infinitiv og … tiv), de… han kommer",
ikke sige … he tried … oprindeligt ikke er
herfra gör … sidst … weiss das: er kommt";
er bare …
henne' …
på eng… kun foran infinitiver;
'være … sige det", osv. Lige-
… sprog, got. *du*,
del… franske hyppige brug
… oprindelig præposition,
… dansk i en lidt anden

[illegible]nord. *at*. På svensk er dette ord som præpos. [illegible] samme form findes også på norsk, visende [illegible]nord. form [illegible] med langt *a*. Infinitivsmærket [illegible] sv. *att*, da. *at*, og denne skrevne form viser [illegible]nske præpos. *ad* hen til en oldnord. form *at*. Begge former har uden tvivl på et tidspunkt [illegible] ved siden af hinanden, men er så spaltede i [illegible] forskellige brugssfærer på en måde, som vi [illegible]kelthederne kan eftervise; at denne spaltning er [illegible]holdsvis temmelig tidlig, kan ses af skrivemåden [illegible]nfinitiv (aat hallda), som Joh. Storm har fundet i [illegible] 1358 (Dipl. Norv. III, se Letterstedtske tskr. 1878, [illegible]kalen, der sikkert her har været lang, er forkortet [illegible]her vedkommende form *å*, der med de uundgåelige [illegible] i lyd er fælles for både dansk, svensk og norsk[1]. Det er aldeles falsk, når f. ex. Mikkelsen, Sprogl. [illegible] daglig tale angir „Ka du la vær mæ *a* sie de? = [illegible] lade være med at sige det?“[2]. Ingen vil her sige [illegible] *å*, medens i ganske enkelte andre tilfælde, især [illegible]tående forbindelser, *a* eller *at* er den almindelige ud-[illegible] at sige, at sige“ (han er ikke forlovet, at sige ikke [illegible]); ligeledes kan *a* høres ved andre isolerede infini-[illegible]m „at dömme efter, at regne efter“, og vel flere. Men [illegible]lig levende sætningsföjninger høres kun *å*, og dette er [illegible] anerkendt af sprogforskere; i sin fortræffelige Prøve [illegible] efter udtalen indrettet retskrivn. 1817, skriver Breds-[illegible] i samtalen s. 13—16 bestandig *å* foran infinitiv, medens [illegible]njunktionen snart skriver *a*, snart *at*, f. ex. s. 15, så fenər [illegible] åså, *a* jaj har hørt noən goə talərə følə dæn uðtalə, såm [illegible]tålər får recti, uðən *a* jaj har fonən de afæktərət, å [illegible]en anən siðə, *at* andrə har gåət så vit i *å* æftərlinə

[1] [illegible]k skriftsprog skrives *at* for konjunktionen så vel som [illegible]itivsmærket; men medens den förste lyder *œat*, udtales [illegible]te *da*, med den regelmæssige udvikling af henholdsvis [illegible] i åben stavelse og langt *a*; *og* derimod lyder *oə*, *o*.

[2] [illegible] fejl smst. s. 231 anm. 5.

som adverbium i betydningen 'også', høres kons
i de dele af Danmark, hvor denne brug overhove
det naturlige sprog, således hele Jylland over.
mål kendes denne brug ikke; dog må undtages d
antikverede forbindelse „hvem det og kunde v
gör *hvem* ubestemt og vist altid lyder *ɔq*. I sv
bruges som adverbium *ɔk* (*ɶk*) (skrevet *ock*); ef
Wulff's Uttalsordbok høres det dog her „sällan
Svealand" uden konsonant.

§ 6. Mærkeligere er det, at det ord, der
fået udtalen *ɔ* eller *ɶ*. Men vi må dog strax
det ikke er ethvert *at*, der kan udtales således.
ligheden to ord, der nok i vor såkaldte rets
ens som *at*, men som i alle andre henseender,
punkter, der har nogen betydning, er fuldstæn
Det ene er en konjunktion og tjener som sådan
sætninger; det findes f. ex. i For *at* du kan vi
sige dig, *at* han er så rig, *at* han godt kan
Dette ord lyder i almindelig naturlig udtale
sjældnere *at* (hyppigst måske i forbindelsen *så*
som *å*. Hvad oprindelsen angår, så er de l
noget uenige, idet nogle, hvortil jeg selv slutt
det er det samme ord som *det*, oldn. *þat*, tys
eng. *that* (se især A. Kock, On några aton
andre sætter det i forbindelse med got. *ita*
etymologi man så vælger, har ordet sikkert fr
et pronomen med betydningen 'det': „jeg
har oprindeligt været „jeg veed det (
ligesom tysk „ich weiss dass er ko
andet end en anden skrivemåde for
således også eng. „I know that h

Det andet ens stavede ord
det findes i „for *at* vide, jeg
som de tilsvarende ord på n
tysk *zu*, holl. *te*, eng. *to* (s
af *de* og *à* foran infinitiv
nemlig det samme ord,

ne, se f. ex. Rydqvist,
hvardagstalets sätt att
fall det ofta utsågas *å*",
s. 14: „att (*at* i dagl.

exempler ingen kilde står,
og næsten altid optegnede
hørt dem. Hvor der ved
betyder det, at stedet er
redvillighed til at lade andre
kendt af alle, der har syslet
ns samlinger på det kgl. bi-

de tilfælde af ren grafisk
det ene ord er skrevet for
den betydning for sætnings-
over- og sideordnen:
se Aarsberetn. fra Geheime-
ver tildømt *oc* haffue thett
Daniel 13, 56 Da bød hand
| ibd. Sirach 8, 16 (L) Tenck
(L) I acte *oc* tuinge dette
ie 7 Thi det herren pleyer
kors *och* plage | Colding (L)
sig selff | Jammersminde 204
nnem for disz eene *oc* høre,
| Kierkegaard, Stadier[3] 108
maa være for den, der med
mplet, *og* høre lyden af pen-
ydeligt er det mig, at høre
yldig (NB. da förste udg. s. 91
kyldes Kierk. selv, men viser
og korrektør) | Pontoppidan,
ar no'et *og* gi' de' bø'en, de

i Mikkelsens Sproglære.

værdaqsbr
Grammati
hvor infin
Sönderjyll.
I skr
gengives,
infinitivsn
udg. s. 11
ha *aa* v
a sæ | 4
Optegnel
§ 8.
lig udtal
f. ex. K.
„Hos vå
først av;
det blet
være de
at sige *a*
Også „o
og som
dø bort
finnes f
Snorre."
d, ses
s. 33, S
frigivet
finder n
der skriv
borgs F
g dog
er hi

itte hænge bøvserne
fær'ig | brev fra dame:
broder, *og* sende os
kommen over *og* lyk-
12 Det är inte roligt

altså, hvad man almindelig
hvis der ikke stod noget
stort mere grund til at op-
eksempel de mange fejl, som
mange, der forlængst er
af stavemåden i sådanne
sejl og *segl*. At sammen-
rolle end det mellem *hvis* og
må stå for sprogbevidstheden
ex. af den strax i begyndelsen
„Behag at tryk" og af
det vises også tydeligt af en
Årbøger 1895, 27) med-
med en skipper i Sønderjylland,
være tysk og ikke at kunne
løb sagde: „In dieser nassen
böse bei und kriegen ihre kan-
efter den danske læst „har
ind".
syntaktiske behandling må vi, som
til et hidtil vistnok ikke påagtet
at vi på engelsk kun kan få side-
står i infinitiv eller imperativ,
ikke ændres ved brugen af *and*
på de danske forhold, opdager vi,
er aldeles uden betydning for det
om vi vælger den ene eller anden
det også kan udtrykkes, om vi for-
som *at* eller som *og*. Vi får altså
med:

1) lydligt sammenfald af *at* og *og*;
2) betydningssammentræf af under- og sideordning, beroende på det förste verbums betydning;
3) formelt sammentræf af under- og sideordning, beroende på det andet verbums form.

Det förste moment er konstant, de to andre variable, og efter deres indtræden eller ikke-indtræden må vi sondre mellem tre grupper af tilfælde.

§ 13. I den förste gruppe (A) virker de begge sammen, så at det altså i enhver henseende er aldeles ligegyldigt, hvad konstruktion vi vælger; den, der hører sætningen, kan hverken af forbindelsens betydning, eller af den forbindende partikels udtale, eller af den derpå følgende verbalform vide, om den talende sideordner eller underordner.

Således först, når det styrende verbum står i infinitiv. Det gör f. ex. ingen forskel, om vi skriver:

vil du ikke være så god *at* flytte dig, eller
vil du ikke være så god *og* flytte dig,

da *flytte* i det sidste tilfælde godt kan tænkes styret af vil.

Sml. følgende to skrivemåder: Gjellerup, Romulus 308 Men fru Hildegard sagde, at de skulde vær' saa god *at* lade Esther være i fred | Strindberg Röda Rummet 279 Behagar herr grosshandlern vara så god *och* sitta ett ögonblik.

Således også:

Vil De göre mig den tjeneste *at* låne mig en krone
= Vil De göre mig den tjeneste *og* låne mig en krone,

idet den sidste sætning ikke modsætter sig den fortolkning:

Vil De göre mig den tjeneste og (vil De) låne mig en krone?

Sml. adelsdamebrev hos Jörgensen, Griffenfeld II. 555 Dersom Edersz exselentz vilde gøre mig dett wenskab *och* lonne mig de priuilegier | Må jeg være så fri å ulejlige Dem | Kan hun være så uelskværdig å sige nej? | adelsdamebrev anf. st. II. 564 om jeg kunde vere saa løgelig *och* treffe Jer an | J. Monrad Selvbiografi 114 bede Gud, om dett waar iche mueligt, hand wille wære mig saa naadig *och* gifwe mig denne lille jomfru.

I disse tilfælde er der dog et lille skridt fra underordning, der logisk synes krævet ved *så* (god, osv.) og *den* (tjeneste), til sideordning, men at skridtet ikke er stort, vises af de oven anførte sætninger fra fremmede sprog.

§ 14. På samme måde i andre tilfælde. Enten vi tar underordning med *at* eller sideordning med *og*, skal vi dog ha infinitiv i sådan en sætning som:

lad os gå hen { at / og } få os et glas øl

og betydningen blir ganske den samme: fællesordet *å* skrives i den slags forbindelser snart på den ene, snart på den anden måde:

Lie, Fam. p. Gilje 9 de skulde ned *at* hilse | Goldschmidt, Hjemløs I. 84 han var kommen op i øverste klasse og skulde nu hjem *at* beundres ‖ Smst. II. 524 Jeg skal hen *og* give time i min pigeskole | Hertz, Dram. værk. V. 316 (S) Jeg skal ud *at* støve | smst. 317 Jeg skal i gallop ud til Cassadaban *og* spise tilaften | Ibsen, Rosmersh. 161 Vil da frøkenen ud *og* rejse? Ja, — nu vil jeg ud *og* rejse, madam Helseth | Samme, Bygm. Soln. 87 skulde du ikke ud *og* gå lidt? | Lie, anf. st. 73 jeg skal hen *og* se på ham | J. L. Heiberg jun. i Vor Ungd. 1886, 212 Russen skal ind *og* høre hans egne forelæsninger | E. Juel-Hansen, Ung dame 201 hun maatte ud *og* se ham | Nyrop, Festskr. t. V. Thomsen 51 han skal hen *og* give en time.

§ 15. I de følgende sætninger er det lille logiske ubehag, [illegible] ved en nærmere analyse føler ved at træffe sideordnen [illegible] underordnen, strax noget större, og flere af sæt[illegible] burde måske blot henføres under grafisk forvexling [illegible] *og*.

[illegible] messe (1533), ed. Birket Smith 24 wi wille nu alle [illegible] paa wind *oc* føre hende snart i skiersild ind | Vedels [illegible] 120 (L) om hand vilde tage sig offuer *oc* holde [illegible] kamp | smst. 109 (L) en traaldkone tileggede sin [illegible] at han skulde fordriste sig til *oc* stiele denne guld-[illegible]n. Ulf. Jammersminde 156 Lader eders pige passe [illegible]re et knæfald | Goldschm., Hjemløs I. 96 om

jeg ikke nok vilde passe paa *og* bringe dig en hilsen, inden du reiste | Erna Juel-Hansen Ung dame 171 jeg skal søge at faa tid *og* komme allerede i aften | Björnson, ovf. § 1.

§ 16. Da imperativ af ikke få verber er ganske lig infinitiv, får vi i mange tilfælde sætninger, hvor det er umuligt at afgöre, om den ene eller anden form er ment efter det tvetydige *å*; således alle verber, der i infinitiv ender på anden vokal end svagt e (ə): *gå, stå, slå, få, nå, flå, se, le, te sig, ro, glo, bo, sy, ty, dy, fly, fri, ri, vi, si, dø* osv. Hertil kommer de ikke få verber, der i infinitiv i det skrevne sprog har en tostavelsesform, men i det talte en forkortet, i reglen med stød: klæde = *klæ'*, rede = *re'*, lide (i betydningen holde af, sv. lika) = *li'*, bede = *be'*, (træde = *træ'*), spæde (op) = *spæ'*, lade = *la*, have = *ha*, tage = *ta* eller *ta'*, give = *gi* eller *gi'*.

Altså, i alle sådanne sætninger som:

vær så god *å gå* derhen,
vær så venlig *å stå* et andet sted,
vær så fornuftig *å la* den tanke fare,
gör mig den tjeneste *å sy* den knap i,
gå ind *å klæ* dig om,
gå hen *å gi* ham bogen,
skynd dig *å slå* til, osv.

kan hverken betydning eller form vise den rette analyse, og overgangen fra den underordnende til den sideordnende konstruktion går for sig aldeles lydløst, det vil for det virkelige sprogs vedkommende sige, aldeles sporløst. I skrift kan man ganske visst se den skrivendes opfattelse, som når J. P. Jacobsen, Marie Grubbe 153 skriver „bi *at tage* dine ben med", hvor han ligeså godt kunde ha skrevet repliken, der for hans indre øre har lydt *bi' å ta dinə be'n mæ*, som „bi *og tag* dine ben med". Sml. også Goldschmidt, Hjeml. III 167 „Værsgo nu *at tage* tiltakke" med Pontoppidan, Forjætt. land 137 „Værsaago' Venner, *og tag* plads!" og adelsdamebrev til Griffenfeld (Jörgensen II 555) „wer saa god *och tag* det lidet beger".

Ganske det samme gælder om sådanne verber som *ofre, hindre, erindre* osv., i alt fald i lidt ældre sprog, hvor impera-

tiven endte på *e*, medens man nu i talesproget, såfremt man ikke helt undgår imperativ, danner dem på *-er* = *ɹ* : offer *ɔfɹ* osv.; i bibelovers. Matth. V, 23 står der „kom da *og offre* din gave", hvor der ligeså godt kunde være skrevet „kom da at ofre din gave". Ligeså Lie, Rutland 120: gaa hjem og sladre. — Og endelig gælder det samme om passiv, altså f. ex. kom *å slås* med mig.

På svensk er endvidere imperativ lig infin. i alle de talrige svage verber af samme klasse som *kalla*, så at sætninger som: var god (snäll) *å knacka* på dören, kom *å tala* med mig, gå ut *å jaga*, tillader de to udtydninger.

§ 17. Fremdeles har vi jo en række verber, hvis infinitiv er lig præteritums-formen, nemlig de s. k. modale hjælpeverber (præteritopræsentia): *måtte, kunne, skulle* og *ville*. I de förste er også stavemåden ens; i de andre göres der nu en forskel, idet præt. skrives med *-de*, en adskillelse, der ikke er gammel i sproget, og som der egentlig ikke synes at være nogensomhelst grund til at overholde. I tidligere århundreder skreves begge formerne imellem hinanden; ofte bruges *skulle* og *kunde* i alle tilfælde (se f. ex. Jammersm. 196 att hun *skulle kunde* flye mig en, ieg *skulle* tage imod | Jens Juels dagb. 91 barnet siuntis icke at *kunde* leve | smst. 235 at Jeg *kunde* taale meere at dricke, end Jeg vilde lade mig mercke med at *kunde*[1]), og selv hos de skriftklogeste i vore dage kan man finde forvexlinger som Blicher, Nov. III 130 Dersom undskyldninger *kunne* forsvare min påtrængenhed, eller om jeg troede, at de forlangtes, vilde jeg gjerne frembære dem. Kierkegaard, Stad. ¹25 = ²29 saa maa jo hine leende elskende *kunde* forklare alt, hvilket de dog ikke kunne | J. L. Heiberg jun. i Tilskueren 1884. 505 man vil i reglen ikke *kunde* faa. — Hvordan det nu end forholder sig med stavemåden, visst er det, at formerne lyder ens, og som følge deraf får vi efter et hovedverbum i fortid et lignende forhold som de nævnte, idet *å* vil styre samme form, enten det opfattes som *at* eller som *og*:

[1] Sml. også Wessel, ed. Levin 32 *at vilde*.

han var nødt til *å måtte* göre det
han blev tvunget til *å skulle* (*at skulle, og skulde*) betale
han var istand til *å kunne* (*at kunne, og kunde*) løbe
de var tilböjelige til *å ville (at ville, og vilde)* gå,
allesammen pleonastiske forbindelser, der er overordentlig hyppige i talesproget, selv om de tit undgåes af finere folk. Man sammenligne også følgende sætninger: Ewald, Lieb.s udg. VI. 189 (S.) Han var saa tølperagtig *og vilde* gaae forbi uden at hilse | Garborg, Bondestud. 314 men so gav byfolket seg til *og vilde* vera bønder | Skattegraveren 1885 I. 207 og da han kom til dem, var de ved *og skulde* i fangenskab igjen.

§ 18. I Jylland bruges imidlertid — ikke alene af landalmuen, men også tildels af bybefolkningen — en kortere infinitiv af flere af disse verber, nemlig *ka(n), ska(l)* og *må*, altsaa lig med præsensformen; formen *må* er gammel og findes f. ex. i Jammersmindet 194: Gud giffve hannem att maa tælle mange lyckelige aar; de andre former kender jeg som infinitiver kun fra nutiden; exempler fra landsmålslitteraturen er: Jacobsen, Tæjelownssjow II. 16 de er hejsen en sölle skonen den, o skal lew i uvidenhed | Kvolsgård, Fiskerliv 7 *lo·fwOŋtər mæ toʁ' tom·lfeŋ·ər fOr' å ka bʁoq· dæm te hvans fOr ən hå'ŋ de sga wæ·r* | smst. 14 *dæŋ sgal ka sbøt' fO'gyʁt i'gɛm·l ən mu'(k)wr; dæŋ sgal et' ka sbøt' i'gɛm·l ən hʁ·əsgaʁt.*

Nu vil det jo ses, at de danske, der føler *kan* og *skal* som infinitiver, i sætninger som:
han er istand til *å kan* prygle dig
han er nødt til *å skal* göre det,
ikke i deres sprogbevidsthed kan finde noget kendetegn til at afgöre, om de bruger *og* med præsens indikativ eller *at* med præsens infinitiv. Jfr. også følgende hørte sætninger: Er De nu ved *å ska* afsted? Ja nu er vi ved *å ska* afsted | der er jo nødt til *å ska* være et menneske.

§ 19. For svenskens vedkommende må jeg endnu göre opmærksom på, at i daglig tale (også blandt dannede) er *-de* af præteritumsendelsen *-ade* forstummet, så at „han höll på *att skratta*“ og „han höll på *och skrattade*“ blir aldeles enslydende.

Hermed er jeg færdig med förste gruppe af tilfælde, hvor alle de i § 12 nævnte tre momenter virker sammen, så at det andet verbums form, selvom den, historisk set, er en infinitiv, dog i enhver henseende lige så godt kan udtydes som henholdsvis imperativ, præteritum eller præsens indikativ[1], i hvert tilfælde samme form som det förste verbum har.

§ 20. Men ved siden heraf har vi en anden gruppe (B) af tilfælde; her begunstiger det förste verbums betydning sideordnen og fører derved til, at der i det andet verbum bruges samme tid og måde som i det förste verbum, medens formen er tydeligt adskilt fra infinitiv:

Imperativ:

Holb., Erasm. Mont. III. 2 Ach vær saa god *og siig* mig det | samme, Lykk. Skibbr. V. 6 Vær saa god *og formeld* min ydmygste respect til Grammatica | Goldschm., Hjeml. III. 163 Saa værsgo *og rid* og *kald* | Kierkegd., Stadier 224 det hedder: værsartig *og passeer*, ikke staae stille | Pontopp., Forjæt. land 137 Værsgo' *og gör* jer til gode, venner! | Strindberg, Röda rummet 200 Var så god *och låt* mig slippa höra sådana der dumheter[2] || Goldschm.,

[1] Jeg kunde ha tilföjet præsens indik. flertal, hvis denne form ikke var fuldstændig uddød i talesproget; men for en 400 år siden eller så havde man sådanne dobbelttydige forbindelser som: de ere så venlige *at gå* = *og gå* | vi gå ud *at fiske* = *og fiske*.

[2] Ved siden heraf findes *at* med infinitiv efter imperativen vær s(å) go(d): Goldschm., Hjeml. II, 468 værsgo kjønt at være fornøjet med den | samme, Vægels. 55 Værs'go at komme indenfor. I det daglige liv findes begge konstruktioner; forbindelsen lyder altid *värsgo'*, naar man rækker een noget (i hvilket tilfælde der intet verbum følger efter) og hyppigt ogsaa foran verbum; men her göres en mærkelig forskel, idet *værsgo å hils, værsgo å træd nærmere, værsgo å kom indenfor*, er høflige opfordringer, men i de fleste andre tilfælde bruges denne korte form kun halvt eller helt truende: *værsgo å luk dören* er en bebrejdelse for, at man ikke allerede har lukket den; vil man høfligt anmode een om at lukke dören, siger man *væ'ʌ så go'* (el. venlig) å luk dören. — Udtalen *värsgo'* findes også som infinitiv (Goldschm., Hjeml. II, 308 Vil De værsgo at forklare), og endelig (idet *at*

Jøde 250 Skynd dig, min pige, *og forlov* dig | samme, Hjeml. II 848 Skynd Dem *og hjælp* || Chr. Winther VIII, 228 (cit. af Vilh. Andersen) bliv kun ved *og syng* | Niels Møller i Filol. tskr. 3. r. I, 123 bliv ved *og smæld.*

§ 21. Præs. Indikativ.

Holb. Ul. I. 1 hvilket I er saa god *og beholder* hos eder selv | samme, Geert Wst. IV. 9 (S) Han er ellers saa god *og glemmer* ikke mit salarium | Rahbek, Sommeren (pros. Fors. IV. 140, S) Det er hr. Arnekiær saa honet, *og ikke vil* tale om | samme, Den danske Tilsk. 1797 818 (S) Jeg skulde dog ikke haabe, nogen er saa gal, *og troer,* jeg tager ham af kiærlighed | smst. 1799 423 (S) Der er min monsieur kierest, han er mig saa uforskammet, *og vil* ride ud til kilden.

A. B. Thorson, Bag Disken 85 (S) Begynder han *og vil* lege kjæreste? | Begynder I nu *å spiser?* | Kristensen, Jyske Folkem. VII 195 nu har jeg besluttet *og vil* til min hjemstand.

§ 22. Præteritum:

Kielland, Jacob 82 glæde over dette, at han var saa snil *og gik,* naar hun bad ham | damebrev til Griffenfeld, Jörgensen II. 555 de priuilegier, som hand war saa goed *och loffuet* [= lovede] mig . . . da hand giorde mig den ære *och war* hoesz mig | Jens Juels dagb. 30 Commandanten giorde mig kort efter min ankomst dend ære, *og besøgte* mig | Mathies Skaanlund (hos Brandes Holberg 71) 29de havde jeg den naade *og tog* afsked med ham | Holberg, Barselst. II. 12 (S.) Men vor Herre var dog saa god *og conserverede* hans vest | Falsters satirer, Thaarups udg. 21 (S.) Vandet havde den forstand *og* af sig selv ham *toede* | Rahbek, Den da. Tilsk. 1803 731 (S.) Saa

falder bort) som et indskudsadverbium uden indflydelse på sætningskonstruktionen: Jörgensen, Livets træ 30 Hun kunde værsgo passet sit | Illust. Tid. 16/8 1890 Man havde den følelse, at forsynet værsaagod maatte göre en undtagelse med Johannes Bruun. — Det samme gælder om værs(aa)artig.

blev hun saa gal paa sin gammel alder, *og gik* hen, og giftede sig med en ung springfyr.
så begyndte jeg *å tænkte* på, at | jeg tillod mig *å tog* rejselisten med herned.

§ 23. Perf. Participium:
De vilde da ikke været så god *å hjulpet* mig lidt | damebrev til Griffenfeld, Jörgensen II. 557 du haffer giort mig den ere i min fraverelse *och drukit* min skaal | Jammersm. 79 fordi hand haffde giordt min herre den willighed *oc fult* mig i Engeland | smst. 88 jeg haffwer werret saa gall *oc laded* mig lucke inde | Björnson, Det flager 190 de havde alle været med *og draget* over dem sejlet | Kvolsgaard, Fiskerl. 37 *haŋ had be'gəŋ å et kød'ð* | Feilberg, Ordb. under have (fra Mellerup) *hun ku læt å koman te' ət å slawən glasət i stikər*.

§ 24. I den tredie gruppe (C) anfører jeg exempler, hvor det förste verbums betydning modsætter sig tanken om en sideordning, men hvor det andet verbums form i forbindelse med det tvetydige *å* alligevel gör, at det kan se ud, som vi istedenfor *at* + infinitiv havde *og* + samme form som det förste verbum havde. Jeg behøver ikke mange exempler, efter hvad der er bemærket under A om de forskellige grammatiske formers dobbelttungethed:

han kan ikke undlade *å göre* det
det må være kedeligt *å bo* dær
lad være *å slå* ham
hold op *å slås*, I to
det var ubehageligt *å måtte* vente
det var morsomt *å kunne (kunde)* komme.

Hertil hører også flere exempler på de jyske infinitiver [illegible] *skal*; det eneste, jeg har fra litteraturen, er fra J. P. Ja-cobsen, der i Niels Lyhne s. 153 (= Saml. skr. II. 124) skriver: [illegible] da nok begribe, at det ikke er udsøgt behageligt for [illegible] *at skal* staa og forklare dig alting. — Hørt: (dannet [illegible]) han er for gammel til *å ka* sejle | (samme) så er [illegible] *a* vente med maden | (tjenestepige) de er [illegible] *a* gå, når de ska hjem | (jysk vaskekone)

når jeg ikke er sikker på *å kan* kende töjet | det er så kedeligt *å ikke ka* gå ud.

§ 25. Det er nu let at forstå, at disse tre grupper virker sammen til at fremkalde en tilböjelighed hos vore landsmænd til overalt i forbindelser med *å* at sætte det andet verbum i samme form som det förste, så at vi får en fjerde gruppe (D), hvor det styrende verbum ikke har en sådan betydning, at det lægger en sideordnen nær, og hvor dog det styrede verbum kommer til at få en form, der er forskellig fra infinitiv.

På den ene side (A) identiteten i både form og betydning af

vær så god *at gå* (infin.) og
vær så god *og gå* (imper.) —

på den anden side (B) identiteten i betydning af

vær så god *at komme* og
vær så god *og kom* —

og for det tredie identiteten i form af

lad være *at gå* og
lad være *og gå* (*å gå*) —

alt dette muliggör, at man istedenfor

lad være at komme

kommer til at sige

lad være *og kom* — eller rettere *la vær' å kom*.

Sml. f. ex. de to synonymer, det mere dannede: lad være *å le* (infin. = imper.) og det mere folkelige: lad vær *å grin*[1].

[1] Vilh. Andersen i Festskriftet s. 279: „Lad vær og grin (tredobbelt imperativ).“ Det er dog vel tvivlsomt, om man kan kalde *vær* her for en imperativ; det kan jo også høres efter andre former end imperativ: ka du la vær; han lo vær, osv. Forklaringen er sikkert den, at vi i konstante ordforbindelser har tilböjelighed til i andet led, når det har hovedtrykket, at anvende akcent nr. 1 (stød) istf. nr. 2; på samme måde som vi får stød i sammensætninger som *forældre*, *forsörge* osv. osv. (vaklende f. ex. *lang* i *grönlangkål*), får vi også, med större eller mindre fasthed hos forskellige individer, stød i forbindelser som *for ny'lig;*

(for: at grine). — Oplysende for forholdet er også følgende sætning (Politikens føljetong 21/1 1892): Gör mig den tjeneste *at gaa ud og hent* mig min vifte; vedkommende har endnu ved „gå“ husket, at infinitiv var det „grammatisk korrekte“ og har derfor sat „at“; men da *gå* kan være både infinitiv og imperativ, kommer den sidstnævnte grammatiske forestilling til at få overtaget, da han skal til at skrive det andet verbum.

§ 26. Resultatet blir altså, at vi er på gode veje til som almindeligt dansk at få følgende paradigma:

han skal nok glemme *å skrive* under
glem ikke *å skriv* under
han glemmer altid *å skriver* under
han glemte *å skrev* under
han blev beskyldt for å ha glemt *å skrevet* under.

Af disse ligedannelser er vel imperativ den der mest, og præsens den der mindst er trængt almindelig igennem.

Jeg skal nu anføre en del blandede exempler, som jeg henregner til denne fjerde gruppe, hvorved jeg dog må bemærke, at det undertiden er vanskeligt bestemt at sige, om et tilfælde ikke kunde regnes til gruppe B, idet det styrende verbums betydning kan lægge en sideordnen mer eller mindre nær for tanken; nogle af de nedenstående exempler kunde måske ha været anbragte ovenfor, medens på den anden side flere af de under B givne måske burde ha været stillede under D. Strengt konsekvent har jeg ikke været — og knap engang bestræbt mig for at være.

§ 27. Först anfører jeg litterære exempler, hvor *å* er skrevet *at,* uagtet der ikke kommer infinitiv efter:

Bredahl, Börnespejl (1568) Rördams udg. 11 Tag salt med en skee eller kniff, Glem icke, din nabo der aff *at giif*
J. Monrads selvbiogr. 81 han sagde *att haffde* remarqueret, att .. | smst. 106 jeg hafde well intett tencht *att fundett*

höjstæ'rede; *den sam'me; i det hele ta'get.* Sml. at svensk efter forstærkningsordet *för* ombytter akcent nr. 2 med nr. 1, f. ex. i *för gamal, för rasande* (Lyttkens-Wulff, Utt-ordb.) Men efter stød forblandes *-rə* og *-r* særligt let til et *ɹ* (se Dania I, s. 71), og den med stød udtalte infin. blir da lig imperativ i udtale.

saadan noget i disse lande | avertissem. 6/4 1895 Husk *at køb* Börnenes Ugeblad for idag | Behag *at tryk* på dören.

I de følgende exempler er *å* skrevet som *og*: Avertissemanger: Pas paa *og køb* .. | Husk paa *og køb* .. | Skattegraveren 1885 I. 208 Prøv *og prik* kattens öjne ud | Garborg, Fritenkj. 114 so fann han paa *og gav* henne bøker, som han trudde skulde læra henne aa forstaa honom | Erna Juel-Hansen, Ung dame 35 Lad nu vær' *og vaas,* sagde hun mut | samme, Ter. Kærulf 236 Uf — la' vær' *og mind* mig om, der er to | Karl Larsen, Cirkler 180 [københavnsk, altså hvor *kan* ikke er infin. på samme måde som på jysk]: saa tænker jeg nok *og ska'* komme i forbindelse med no'en af de rigtig go'e fabrikanter.

I de følgende tre exempler (et jysk, to norske) kan man ikke se, om forff. opfatter forbindelsesordet på den ene eller den anden måde:
Jacobsen, Tæjelownssj. I. 42 en mand der waar mistænt for *o hoed* (havde) brænd en fattegoer aw | Jæger, Syk Kjærlh. 246 forfærdeli gjerne ville jei faat lov til *aa tænt* lampen | smst. 311 jei hadde aldri faat lov *aa gaat.*

§ 28. Endelig et udvalg af hørte sætninger:
Prøv *å bliv ved å snus* | gör mig den tjeneste *ikke å kom* imorgen (Ikke's plads er som ved infin.) | glem nu ikke *å gör* det | jeg glemte *å tog* min paraply med | skynd jer nu lidt med *å skriv* | hun er ved *å pynter* sig | han var ikke lidt vigtig over *å ha(v)de* lånt kongen penge | han var endt med *å hade* samlet 100 fr. (skoledrenge-oversættelse fra fransk) | efter *å hade* böjet sig ned | så glemte de *å sa(gde)* ham op | man kan da ikke beskylde mig for *å gjorde* det igår | det kunde ha været interessant *å hørt* det | hvis hun var blevet ved *å sunget* | det hade været rart, hvis de hade ladt vær *å sunget* | jeg hade været nær ved *å blevet* rigtig vred | han har hjulpet mig *å båret* det herhen | selvom det ikke hade været ham en støtte *å haft* de penge | du er blevet ved *å sagt* det | jeg er kommet til *å sprunget* en linie over | jeg hade ventet

å fundet Dem i dårligt humør | jeg var lige ved *å tabt* (tabte?) det | det havde været det pæneste *å sagt* det | det vilde ha været så let *å taget* den med | jeg vilde gerne ha set ham her for *å talt* med ham | han er blevet mulkteret for *å sprunget* af toget | jeg har været der mange gange uden *å redet* (sagt af en dannet dame, hvorpå hendes veninde siger: Har De været der uden å redet?) | jysk (Lild sogn, meddelt af Kvolsgaard): *haŋ be'gøŋ' å o'ð, be'gøŋ' å kam sæ, haŋ sdræbt å o'ð* osv.

§ 29. Det vil ses, at en af de former, der i mine exempler hyppigst kommer til at fungere som infinitiv, er præteritum participium. Til denne forms hyppige anvendelse på denne måde kan måske den omstændighed ha været medvirkende, at vi på dansk — og ikke blot i hverdagstale — i andre tilfælde end efter *å* har dette participium brugt med infinitivsbetydning, nemlig efter *gide* samt efter *vilde, skulde, kunde, (turde, burde)*, hvor man i reglen, måske med tvivlsom berettigelse, antager udeladelse (underforståelse) af et *have* eller *være* (se f. ex. Kr. Mikkelsen s. 455). Exempler herpå:

Jammersm. 137 hun *gaed* icke *sluppen* sin haand-teen | smst. 158 hun *gaed* intet *arbeeded* | Blicher, Nov. I. 39 Min bøsse hænger fuld af støv og rust, og jeg *gider* ikke *gjort* den ren | smst. III. 544 jeg veed ikke, om de höjlærde herrer *gide hørt* paa saadant noget | Bindst. 32 hwem dæ *gidde gaan* ætter ed | Goldschm., Hjemløs I. 106 Jeg *gad vidst*, hvad han skal i verden | smst. I. 120 Det *gad* jeg nok *seet*.

Tobiæ kom. 31 Huor titt *vilde* moder mig fra sig *jaget!* | smst. 40 huad *skulle* dennem ellers *hendet* andet | smst. 63 I natt mist ieg saa fed en braad, Siu diefflе *kunde fanget* der aff mad | J. Monrad 63 da jeg tenchte, wj *motte ligget* for Aarsz endnu | smst. 76 de sygdomme, som ellersz docterne ej *kunde cureret* | smst. 99 som før ej *kunde reist* for krigen | Chr. Winthers mor hos Nic. Bøgh I. 81 jeg var ofte saaledes, at jeg roligt *kunde spaseret* ud i søen |

Blicher, Nov. II. 81 jeg *vilde sagt* noget | smst. II. 231 han *vilde anseet* det som en overtrædelse af ærens forskrifter | smst. III. 634 der *skulde* ingen *tænkt* andet, end at han med det samme *vilde fløjet* paa ham og torsken ham | Bindst. 15 han *wil* jow ett *hat* hin te kuen | smst. 19 somm *vil hat* ham kyl ud | smst. 54 Ejs *vil* di *hat* hweranner | smst. 54 han *vil wott*[1] længer mæj | Goldschm. Hjeml. I. 142 Han *vilde holdt* en smuk indledningstale | smst. I. 161 man *skulde troet*, at.. | samme Ravnen 65 Det *skulde* du *sagt* for lidt siden | smst. 67 Du *skulde* bare *seet*, hvad det var | samme Vægels. 55 Ansigtet *vilde* blandt kjøbstadfolk ikke *blevet* anseet som overmaade kløgtigt | Pal.-Müller VII. 18 Den gunst mig *kunde kommet* dyrt at staae | smst. 172 Du *skulde seet og hørt* ham! | Kielland, Fortuna 51 Madam Kruse blev lidt rød i hovedet og *vilde sagt* noget | Ibsen, Gengang. 109 Dette jublende lyksalige ungdomsliv med kammeraterne *skulde* jeg *afholdt* mig fra | Drachmann, Vølund 173 De *vilde* kun *fulgt* Deres faders fodspor.

§ 30. Også efter et andet participium bruges ikke sjælden participium med ren infinitivbetydning, således i: Tobiæ kom. 75 O, haffde wi hannem *ladet* hjemme *bleffuet*, Wi kunde vel vden de penge leffuet | Jammersm. 193 da haffde ieg icke *kundt taufft* (fortiet) det | smst. 214 att hand haffde *wilt prøffwet* kiærlighed offwer sin formue | Lie, Fam. p. Gilje 47 ja, var det ikke det, jeg skulde *ladet* mit hode *gaat* paa | Garborg, Mannf. 42 Det kunde ho *latet voret* | Jæger, Syk Kjh. 40 om jei hadde kunnet *faat tat* henne i haannen | det ord har jeg *måttet slået* op | så har de *ladt* det *kogt* for længe | L. Helveg, Kirkeh. II. 935 (cit. i Höjskolebl. $^{28}/_{5}$ 1884) han havde ikke *kunnet opnaaet* mere.

Exempler på dette fænomen fra P. Helgesen, El. Ulfeldt, Baggesen og Hertz kan læses hos Kr. Mikkelsen s. 367 anm. 4;

[1] Mærk en anden form for *været*, hvor hjælpeverbet står foran, smst. 25 han vil ett ha *wor* aa mæ wos | 26 do ku ha *woer* fræ mæ.

det findes også på svensk, som man kan se af en ströjfbemærkning hos Noreen, Tavtologi (Letterst. tskr. 1894, 197, nu optrykt i Spridda studier 1895 s. 73: jag hade kunnat *gjort* det) og af den udførligere behandling af W. Söderhjelm i Mém. de la Société néo-philologique à Helsingfors I. 1893 s. 352: Jag hade hort *sagt* | det skulle du hafva kunnat *gjort* | hur har du kunnat *börjat sagt* o. fl.

§ 31. Derimod behandler de nævnte forfattere ikke et andet fænomen, der dog står i forbindelse hermed; under normale forhold får det förste verbum alene participiumsmærket, i de lige behandlede tilfælde får de det begge; i de nu følgende sætninger har kun det sidste fået det, idet hjælpeverbum + hovedverbum ligesom opfattes som ett, der tilsammen får böjningsmærket (sml. Kongen af *Danmarks* lande):

Holb. Peder Paars IV. 2 Han havde store mænd af skolen *kunde slaaet* | samme, Honn. Amb. II. 5 Hvis du havde seet, hvor stor naade denne herre bevisede mig, havde du *skulle glædet* dig derover | Karl Larsen, Cirkler 91 har De *ku' staaet* for den | Jacobs., Tæjlss. II. 40 A haar *kund faan* flier kjærester, end der kan sto o en skip land | smst. 41 di haar *kund brugt* en arbejdsmand te sowneraadsmedlem | smst. III. 8 Forhen haad vi jo døgte *kund mandariret* wos uden saaen en indretning | så ku du ha *la mig stået* | ellers hade det aldrig *ku göredes* (sic, en dannet dame) | endog: je kunde *komme til å kørt* = kunde (være) kommet til at køre.

For sællandsk almuesmål omtales dette af J. K. Kryger (Blandinger, udg. af Univ. jub. da. samf. I. 396), der gir følgende exempler: han hâ *mo sål't* stæ'ðeð (har måttet sælge) | han hâ *sku kev't* stæ'ðeð få läŋe se·en (skullet købe) | jæ hâ *ku märkeð* no·eð | di hâ ette *tor* (*vill*) *sav't* eð — og tilföjer: „Disse afkortede former bruges dog kun, som det ses af exemplerne, når hovedudsagnsordet tilföjes i fortids tillægsmåde; ellers hedder det t. e. han hâ *mot sælle* stæ'ðeð; ded hâ han *mot* (*skul't, vil't, kun't*) få läŋe se·en.“ —

§ 32. Jeg skal nu springe til et andet grammatisk spörsmål, der ved förste öjekast intet synes at ha at göre med æmnet for denne afhandling, nemlig spörsmålet om, hvorvidt en nægtelse behøver at gentages ved flere med *og* forbundne verber. Når Goldschmidt (Jøde 5) skriver „Staa ikke der og sov!", er det i fuldkommen overensstemmelse med aldeles fastslået dansk sprogbrug; men meningen er jo ikke en opfordring for det förste til ikke at stå dær og for det andet til at sove, men tvertimod den modsatte; det er netop et forbud mod at sove, der er ment. Således også i det gængse københavnske: „Kom ikke her og bid skeer itu!" og i følgende sætninger:

Bredahl, Börnespejl 12 *Siid icke* lenger *oc snob* efter steeg | Goldschm., Jøde 185 *Kom ikke og lær* mig det! | smst. 240 *gaa ikke* længere *og sværm* for et smukt ansigt | Pontoppidan, Forj. 1. 227 Aa, *staa ikke* der *og skab* dig saadan | Stuckenberg, Fagre ord 185 Den, man engang har elsket, *gaar* man *ikke* hen en skönne dag *og glemmer eller ikke kendes ved* mere[1] | Brandes, Shakesp. I. 213 hvad han digtede, *henlaa* heller *aldrig og ventede* paa opførelse | Vejle Amts Avis $^{30}/_{8}$ 1894 ca. halvparten af vælgerne *mødte ikke og afgav* deres stemme.

Det vilde imidlertid være forhastet af sådanne sætninger eller af almindelige ordföjninger som „hun kom ikke og gjorde istand; det var kedeligt, at hun ikke kom og gjorde istand" at udlede en almindelig regel om, at en nægtelse, der egentlig gælder to verber, kun behøver at sættes ved det förste; et forbud mod både at drikke og ryge kan ikke udtrykkes ved „drik ikke og ryg"; det må hedde „stå ikke og sid ikke, men ligg", og Goldschmidt vilde ikke ha kunnet undvære det sidste *ikke* i sætningen (Breve fra Kolerat. 10) „Kjed dig ikke og forkjøl dig ikke, og skriv snart til din ven" — et typisk exempel, da den sidste opfordring er ment positivt, ikke nega-

[1] Mærk her *ikke* ved det sidste verbum, der ophæver negationen fra det förste led; meningen er jo netop, at man kendes ved hende.

tivt til trods for de to *ikke*'r. Mærk også forskellen på de to måder, hvorpå sætningerne „han gik og sang hele vejen“ og „han flöjtede og sang hele vejen“ benægtes: „han gik ikke og sang hele vejen“ — „han flöjtede og sang ikke hele vejen“. Vi kan nu affatte reglen således, at hvor de to verber virkelig angir to forskellige handlinger eller tilstande, skal nægtelsen enten gentages eller i visse tilfælde blot sættes een gang, men da til sidste verbum; hvor derimod det förste verbum blot angir en almindelig tilstand eller biomstændighed (tit temmelig intetsigende) ved det, som det andet verbum (der er det vigtigste) betegner, sættes nægtelsen kun een gang, nemlig ved det förste verbum [1].

§ 33. Spör vi nu om årsagen til denne forskellige behandling, da kan svaret næppe være tvivlsomt efter den oven givne udvikling, og når henses til sådanne beslægtede tilfælde som „Vær ikke så dum og forlov dig“ og „Giør mig ikke den skam, og betal de surpriser, jeg giør din datter“ (Rahbek, Sommeren, Pros. Fors. IV. 140, S). Forklaringen er den, at i de tilfælde, hvor *ikke* kan (og skal) undværes efter *og*, er dette *og* et forklædt *at*, og den følgende imperativ, eller hvad det nu er, en forklædt infinitiv. I „sidde å læse, ligge å sove, gå å drive, komme å besøge, stå å glo, gå ud å bade, gå hen å købe, løbe å puste“ osv. har vi gamle *at*-forbindelser; husker man det, har man let ved at forstå, hvorfor nægtelsen kun sættes til det förste verbum (ganske som i „glem ikke at komme“ osv.). Og der er andre ejendommeligheder ved disse forbindelser, som så også let forklares, således det, at man også kan trække andre adverbier, der egentlig hører til det

[1] På grund af forskellen mellem ordstilling i hoved- og bisætninger kan vi i de sidste nöjes med een nægtelse også udenfor dette tilfælde: hvis du ikke (folkeligt: hvis ikke du, el. hvis ikke at du) drikker og ryger“. Mærk *eller* med betydning „ej heller“, Bredahl, Börnesp. 15 Knurre ikke eller vredelig paa dennom klag | Jammersm. 191 han drack oc icke nær saa meget eller giorde saa mange putzerier. — Den ovenfor givne regel passer ikke helt på følgende: Bredahl anf. st. 7 Spild icke, oc gør hosbonden skade; meningen er: gör ikke h. skade ved at spilde; spild ikke, så at du gör... eller, hvorved du...

andet verbum, hen til det förste: Du sidder jo *formelig* og græder | han stod *næsten* og rystede af kulde. Objektet for det andet verbum sættes foran det förste, når det skal fremhæves ved en fremskudt plads: Brevene går jeg hver dag ind og henter, men aviserne kommer postbudet og bringer | Lie, Fam. p. Gilje 75 det gaar han og truer med; således også, hvor objektet er et spörgende pronomen: Hvad står du dær og bestiller? | hvad sidder du og tænker på? — altsammen noget, der er utænkeligt ved det *og*, der forbinder to ligestillede verber. Mærk også forskellen mellem „Sidder *du* her og sover?“ (Blich., Bindst. 52 Sedde do hæhr aa sower?) og „Læser og skriver *du* russisk?“

At dansk virkelig oprindelig her har haft *at*[1], ses af følgende exempler, hvis tal sikkert let kunde forøges betydeligt fra vor ældre litteratur:

Tobiæ kom. 69 Haffue i hørt, huilcke slidder sladder Denne lidell scharn kand staa *at* pladder? (pladder jysk infin. for pladre) | Bredahl, anf. skr. 2 Drick lempelige, siden *at* spatzere gaa | smst. 14 da maat du *at* spatzere gaa | Holb. Ul. v. Ith. I. 2 Var jeg Jupiter, hun skulde, Drolen splide mig ad, faa andet at bestille end løbe om *at* cople folk sammen | Jammersm. 191 den trengende søster kommer da och da *att* hente sig maed.

§ 34. Men allerede tidlig opfattes dette *å* som *og* og skrives således undertiden, hvor verbalformen efter det endnu er den gamle infinitiv:

Bredahl 3 Sid *oc sofue*, dog icke forlenge;

ligedannelsen, hvorved det andet verbum sættes i samme form som det förste, indtræffer også tidlig, se således Tobiæ kom. 76 Ieg taler thill dig, som staar *oc leer!* Du kand staa oc

[1] Ligesom hollandsk, hvor man altid siger f. ex. ik zat te wachten 'jeg sad og ventede' (ikke: ik zat en wachtte) | ik lag te lezen | ik stond te kijken. Exempler fra litteraturen: Fr. v. Eeden, De kleine Johannes 179 Waarom sta je nu hier te treuren? | Couperus Eline Vere I. 11 een heer, die haar onbewegelijk had staan aankijken | smst. daar stond hij, met een open mond, naar me te kijken.

grinde att mig, Ieg skal gaa ind och klage dig", hvor jo forresten de to sidste sætninger må bedömmes efter § 14 ovf., ligesom smst. 44 Jeg vill gaa vd och mig forhøre.

Nu er *og*-opfattelsen og *og*-konstruktionen (ligedannelsen) i den grad trængt igennem ved disse forbindelser, at ingen betænker sig på at sige og skrive:

han sidder og sover
sid ikke der og sov
han kommer og besøger os
han gik og sang
han har ligget og jamret sig, osv.

Dette er i den grad fastslået, at det er overflødigt at samle exempler fra litteraturen; det er i virkeligheden i vore dage et rent særsyn at se en forfatter skrive *at*, således som Vilh. Møller gör i sin oversættelse af Turgenjefs Jægers dagbog I. 314 lade os staa her *at sulte* ihjel, og smst. II. 46 hun holder især meget af at sidde *at se* paa ungdommen. Og jeg tvivler meget på, at han også vilde ha skrevet f. ex. „de stod her at sulte ihjel", eller: „hun sad at se paa ungdommen". Ja, det eneste, han får for sin villen være grammatisk korrekt, er at den konservative sprogretter J. Collin i sin artikel 'Vort Sprog' (Literatur og kritik 1889, 344) dadler ham for hans „besynderlige tilböjelighed til at bruge *at* istedetfor *og*".

§ 35. Der er dog et punkt, hvor man aldrig lar det andet verbums form rette sig efter det förstes, men hvor endnu altid infinitivformen beholdes, det er ved præsens participium. Grunden til, at vi ikke her får ligedannelse, er sikkert — tildels ialtfald — at vi ikke i noget verbum har præs. ptc. lig i form med infinitiv, så at her den ovenfor behandlede dobbeltfortolkning af en form (§ 13 ff.) ikke har kunnet virke med, og denne undtagelse afgir således en prøve på rigtigheden af min fremhæven af dette synspunkt. Men medens altså her den gamle infinitiv står ved magt, virker dog de talrige andre forbindelser fra de andre former af verb[illegible] så stærkt ind på opfattelsen af forbindelsen, at det helt [illegible] å her egentlig er *at*; det opfattes altid som *og*, [illegible]matikere; Mikkelsen gir f. ex. følgende regel,

s. 264 anm. 1: „.... *han blev siddende, liggende, stående, hængende, stikkende, holdende, boende* ɔ: *han vedblev at sidde* o. s. v. Tilföjes et nyt med tillægsmaaden sideordnet [NB] udsagnsord, sættes dette, i al fald i talesproget, i navnemaade, f. ex. *Han blev staaende og lytte.* Ligeledes *Jeg traf ham liggende paa sin sofa og ryge en pibe*". — Ikke et ord til forklaring, ikke en antydning af, at *og* her har overtaget et gammelt *ats* rolle, og endnu mindre da af, at reglen ikke gælder alle tilfælde af sideordnede udsagnsord, idet det jo altid må hedde f. ex. „Jeg traf ham rygende sin pibe og *drikkende* sin bajer som sædvanlig" — ikke „drikke". Derimod har han ret i sin tilföjelse „i alt fald i talesproget"; vi siger allesammen *å* med infinitiv, men mange vil betænke sig på at nedskrive disse forbindelser, fordi det strider mod deres fra skolen indpodede grammatiske korrekthedsfornemmelser at forbinde to verber i forskellig måde med *og*, og fordi forbindelsesordet for deres sprogfølelse dog står som *og*, ikke *at*. Derfor er exempler temmelig sjældne i litteraturen, dog skriver Pontoppidan, Muld 312 „ellers bliver jeg *staaende* her *og snakke*, til jeg har mistet vejret", og fra en bladoversættelse (i Illustr. Tid.?) har jeg noteret „Træffer jeg jer her *liggende* langs med jorden *og sove*?" Nordmændene er her som ellers mindre forknytte af sig:

Björnson, På Guds veje 117 De blev *gående og lytte* efter bjældeklangen | Lie, Malstr. 100 han blev *siddende* en stund med sammenknebet mund *og stirre og grunde* | smst. 142 han blev *siddende* med flasken *og stirre* i gulvet | O. Holm i Vor Ungd. 1886 432 paa disse stumper blev vi nu *siddende og gnave* nogle minuter | overs. af Punin og Bab. i Bibl. f. d. 1000 hjem 50 Jeg blev *staaende og stirre* efter hende | Jæger, Kristianiabill. 14 og blir *staaende og se* paa hende | samme Syk kjlh. 2 Jei er blet *staaende og stirre* ut a vindue | smst. 6 Jei blir *sittende* taus *og stirre* hen for mei | 199 og hallgal blir jeg *løpende* der frem og tilbake *og rope* hennes navn.

Fænomenet er lige så godt dansk som norsk, og den noget hyppigere forekomst i trykt norsk end i trykt dansk

gör naturligvis ikke dr. Dyrlunds opfattelse berettiget, når han skriver (Arkiv XI. 205): „For danske forfattere er der naturligvis ingen grund til at efterabe den hos Jonas Lie (i Niobe) stående vending „han blev stående og stirre på hende“.“ At Dyrlund betragter *og* her som „öjenforblændelse“ for *at*, er nævnt ovenfor (s. 146)[1].

§ 36. Omtrent på samme fod som *komme, gå* osv. står forbindelser af *være* med et adverbium som *ude, inde, henne* o. desl. Vi får også her forbindende *å* opfattet som *og*, selv hvor den gamle infinitivform er bevaret:

J. Monrad 10 fersk fisk, som de hafde *wæret henne och fiske* i aaen | Schandorph i Tilskueren 1889 146 at han og Andreas Borch havde *været ude og køre* i kane | Erna Juel-Hansen, Ung dame 41 naar papa *var* borte igen — *inde og skrive* paa en politisk brochure | Pontoppidan, Forjæt. l. 20 han *er ude* i vænget *og jævne* roekulerne | Tolstoj, Anna Karenin, ovs. I. 204 Naa, saa De har *været ude og more* Dem med at jage.

Ligedannelsen af den anden verbalform er, som man allerede vil se af disse exempler, ikke så gennemført som ved de nys nævnte verber[2]; den findes dog og er i mange sætninger overordentlig naturlig:

Goldschmidt, Hjeml. I. 143 der *var* en mand *ude og friede* til Emilie | Lie, Fam. p. Gilje 13 Rönnow, der *var henne*

[1] Fænomenet er forskelligt fra det, der viser sig i Kierkegd., Stad. 37 Spas virker paa tanken, som det vilde virke paa sindet at høre en mand højtideligt *begyndende* en tale, *reciterende* et komma eller to med denne diktion, derpaa *sige:* hm! en tankestreg og saa *tie* stille. — Her er der blot en afvexling mellem to berettigede konstruktioner af høre (jeg hører en mand sigende, og .. sige), medens det samme jo ikke er tilfældet i *blev stående og stirre*, da man ikke kan sige „blev stirre“. Til samme grammatiske kategori som Kierkegaards sætning hører vel sagtens (til trods for springet i indhold) Garborg, Trætte mænd 65 Jeg ser mig i den rolle, vablende øltung og cognaksved fra sjap til sjap og filosofere om „kvinden“.

S. også Blicher, Bindst. 49 Saa *war* a engaang *uhd* ad e [illegible]e atter e hoe.

og stoppede en pibe | Garborg, Trætte mænd 38 en dame havde *været oppe og spurgt* efter mig | Jæger, Syk kjlh. 16 Skodderne har jei ennu ikke *vært ude og tat* fra vindue.

Derimod er ligedannelsen for en dansk sprogfølelse ikke rigtig naturlig i:

Ibsen, Rosmersh. 5 Nej, han *er ude og går* | Am. Skram, Lucie 136 *Er* Fredrik *og bader?*

§ 37. Hvis man vil se på betydningen af den lige citerede sætning af Goldschmidt, vil man opdage, at *å* her står i samme betydning som et relativt pronomen: der var en mand ude som friede. Omtrent det samme findes også i det folkelige „Har du ellers noget *å ska* (= som du skal) ha sagt"; her høres tit også *sku*, der må være lig infin. *skulle*: sml. Pontoppidan, Skyer 235 og har I ellers noget *og sku'* ha'e sagt, kan I jo komme an! — Det almindeligste er vel ellers at böje formen, altså:

har du noget *å ska* ha sagt
havde du noget *å sku* ha sagt.

I sådanne sætninger som de følgende:

Blicher, Nov. II. 74 jeg kjøbte to kringler *og gav* börnene | Björnson, Ny fort. 165 han tog af sig et tørklæde *og bandt* om Pers øjne | Grönborg, Optegn. p. vendelbom. 119 da tov haj i vul *å vaj* samæl om hans hôj i e hyvæl *å flij* Sesæl (da tog han en vidje *og vandt* sammen om sin hånd i et hjul *og flyede* Sidsel) | herren har vel ikke noget aflagt töj *å vil* sælge | nu har De ikke engang mine tæpper *å ka* ta med

føles forbindelsesordet ganske vist som *og*, og ligedannelsen er konstant, men at vi dog har en udvikling på grundlag af en gammel *at*-forbindelse, fremgår sikkert af, at vi i tilfælde af oprindeligt *og* måtte vente et pronomen til det andet verbum: „og gav börnene dem" osv.

Derimod er *at* godt skjult i K. Larsen, Cirkler 90: og der er ligefrem folk gaaet igennem gaden *og har ønsket*, de var enbenede for at ku' købe saadan et træben[1]; og i det hele

[1] Han kunde også ha sagt: „der er folk gået igennem gaden og ønsket . ." uden „har"; sml. Lie, Maisa J. 35 de var gaaet og lagt sig.

taget har vi her et af de områder, hvor *at* og *og* er vanskeligst at rede ud fra hinanden.

§ 38. Jeg vender tilbage og knytter et par bemærkninger endnu til forbindelserne med *gå, komme* osv. Det kan hedde med ligedannelse: „han gik hjem *og lagde* (*å la*) sig"; derimod kan vi efter *skulde hjem å* kun bruge infinitiv: „han skulde hjem *å lægge* sig". Grunden er öjensynligt den, at det sidste verbum her føles i nöjere afhængighed af *skulde* end ved *gik*; eller, da *å* føles som *og*, kan det udtrykkes på den måde, at *skulde* styrer de to ensstillede ord: *hjem* og *lægge sig*. Med andre ord, *hjem* står som en infinitiv. At dette virkelig er, hvad sproginstinktet siger, fremgår tydeligt af sådanne hyppige forbindelser som:

Skattegrav. 1885 I. 204 Så måtte Povl *til at afsted* op på slottet | jeg skal *til å ind* | jeg vil *til å iseng* | han skulde lige *til å ud* | vi er jo nødt *til å op* og ha kaffen | jeg er bange for, at De kommer *til å af* med en kop til | Blicher, Bindst. 18 nær en ska *te aa ilaww* mæ søen nød (P. Hansen oversætter: skal *til og i lav* med saadant noget) | Jacobs., Tæjelss. I. 27 ja no skal a osse *te o ilaw* mæ æ tyestager igjen | Kvolsgaard, Fiskerl. 36 *di leq·əŗ i' ðjɛ sæŋ' å sga te' å Op* | smst. 46 *wi sgu te' å i laŋ'*.

Sammenhængen er jo den, at da man ved siden af hinanden, med kun lidt afvigende betydning, har „han skal synge" og „han skal til at synge", udvides dette, så at man ved siden af „jeg vil ud" siger „jeg vil til at ud", hvorved vi får endnu et tilfælde, hvor *at* (*å*) ikke efterfølges af en regulær infinitiv.

Jeg må her indskyde den bemærkning, at når man almindelig forklarer forbindelser som *skal ud, vil hjem, må op*[1] osv. ved antagelsen af et underforstået bevægelsesverbum, *gå*

[1] På norsk også med *få* = dansk *må*: Lie, Fam. p. Gilje 23 saa faar vi afsted | Am. Skram, Lucie 57 Men jeg får afsted | smst. 160 Vi får opover igjen.

eller *komme*, så er dette som de fleste underforståelses-forklaringer kun en halv forklaring; sprogfølelsen veed ikke noget af en underforståelse; en sætning som „jeg vil ud“ er lige så komplet som „jeg vil ride“, og at det i hvert tilfælde ikke er et bevægelsesverbum, der, som man skulde vente, ligger nærmest for den umiddelbare sprogfølelse, ses af, at det ikke er til „gå“ el. lign., man griber for at supplere adverbiet, hvor dette i sig selv svigter. Adverbiet i sig fungerer som præsens infin., men skal perf. infin. bruges, griber man til *være*:

Jeg vilde *ha været ud* til dig | for at komme tidsnok måtte jeg *ha været op* kl. 5 | jeg skulde *ha været hjem* | Goldschm., Fort. og Skildr. I. 204 at jeg hellere *vilde have været til* en vis fynsk præstegaard | samme, Ravnen 96 Ask *vilde* gjerne *været af* med den (hører til: han vil af med den) | Pontoppidan, Gamle Adam 4 Hun havde aldrig *villet være til* denne ravnekrog (hører til: hun vil til R.) | Erna Juel-Hansen, Ter. Kærulf 312 Han *skulde været med* ud [1].

§ 39. Vi har ovenfor behandlet en del beröringer af infinitiv og de andre verbalformer og set de sidste trænge ind for de regulære infinitiver. For fuldstændigheds skyld skal jeg sluttelig ganske kort henpege på endnu et område, hvor infinitiv får finite former til konkurrenter. Ofte sættes en infinitiv forrest i sætningen for eftertryks skyld, hvorefter følger en form af *göre*, der egentlig kun har den opgave at angive tid o. desl. Således:

Oeblenschl. Lieb. udg. VII. 129(S) Troer du, aser hævde ret? Ha *stride giør* de, kiævle | Holst, D. l. hornbl. 135 (S) *Blæse* for jer, Nei, det *gjør* i evighed jeg ikke | Fru Heibergs Liv I. 169 Ak, skamme maatte jeg mig, og *skamme* mig *gjorde* jeg | Drachmann, Vøl. 146 *Væmmes* jeg *gør* ved dig, ved alt | 165 *Ruse gjorde* mig smedens mundgodt.

[1] *Være* også i infin. ved *med*: vil du med = vil du være med; Lie, Fam. paa Gilje 71 vil du være med ud og kjende paa Borkens ene bagben?

Men ved siden heraf bruges også — ofte i daglig tale — at sætte hovedverbet i den det egentlig tilkommende tid; exempler fra litteraturen:

Ibsen, Unges Forb. 143 grov var han, og *drak gjorde* han også | Elster, Tora Trondal 144 og *skjælver gjör* du ogsaa | Lie, Fam. p. Gilje 242 længtede gjorde han | smst. 271 Men drak gjorde han.

§ 40. Nær beslægtet hermed er konstruktionen efter „*gör ikke andet end*", hvor også både infinitiv og finit tempus findes:

Kaalund, Fulvia 13 Vi *bestiller* ikke andet her, skal jeg sige dig, end *salve* os og *begaa* dumheder | Skram, Fjeldmskr. (73?) Heroppe har vi ikke *bestilt* andet end *skændes* — Også med *at*: Hauch, Guldm. 171 (S) Hvad *gjøre* de rige andet, end *at opdynge* midler for sig alene?

Jammersm. 50 han *giorde* alldrig anded end *bad* Rasmus see vd | smst. 88 saa *giorde* hun i nogle dage icke anded end *græd* da og da | smst. 98 *giorde* intet anded den afften en *nynnede oc sang* | smst. 107 att I *giör* intet uden *læszer* i bibelen | Holb., Erasm. M. I. 6 han *giorde* ikke andet den hele vey, end *disputered* paa græsk og elamitisk med sig selv | Blicher, Bindst. 27 di *bestellt* ett ant end *slowes*.

---

§ 41. Hermed kan jeg slutte min undersøgelse, der forhåbentlig vil blive opfattet som noget andet og mere end en blot forøget exempelsamling på fænomener, der allerede er iagttagne og beskrevne af andre, — også som mere end blot et indlæg til fordel for den lille retskrivningsændring at skrive *å* for *at*, der ganske vist anbefaler sig enten overalt eller dog i de tilfælde, hvor man kunde vakle mellem *at* og *og*, navnlig da forbindelser som: han blev stående å stirre efter hende.

For mig har dette lille arbejde væsentlig haft interesse, fordi det på et nyt område tillod mig at fortsætte tankeretninger, der allerede længe har sysselsat mig stærkt. Jeg har her ligesom tidligere villet advare mod en tilböjelighed til ved sproglige forklaringer at holde sig til

ett princip. Er talen om sprogets oprindelse, forelsker een forfatter sig i lydefterligninger og vil udlede hele sproget af onomatopoietika; en anden forklarer alt som uvilkårlige udbrud; men der er jo ikke noget til hinder for, at begge dele kan ha været medvirkende samtidig — og endda kan der jo udmærket godt ha været endnu helt andre elementer med i spillet. Ved spörsmålet om, hvordan lydlige forandringer opstår, taler nogle udelukkende om forskydninger i bevægelsesfølelsen — altså indenfor samme generation —, medens andre helt forkaster dette synspunkt og afleder alt af de nye generationers mangelfulde tilegnelse af deres modersmål — men begge dele kan jo godt forenes. Lignende ensidigheder træffes også ofte ved forklaringen af specielle punkter indenfor de enkelte sprogs liv. Sproglivet er altfor kompliceret, til at vi kan nöjes med at opdage een af de bække små, der kun ved deres samvirken kan göre en stor å. For blot at få en sådan forandring til at trænge igennem som den at bruge akkusativdativen *you* på engelsk istedenfor den gamle nominativ *ye* krævedes der, som jeg andetsteds [1] har påviist, en samvirken af mangfoldige faktorer, beroende på de forskelligste fonetiske og syntaktiske forhold. Ligeledes kan de i nærværende afhandling behandlede fænomener hverken fyldestgörende forklares ud fra det lydlige sammenfald alene, eller ud fra en overføren af sideordning på mere fjerntliggende områder; ja ikke engang forenede vilde disse to faktorer ha været kraftige nok til at bevirke de omtalte grammatiske forskydninger, hvis de ikke havde fundet en kraftig støtte i den efter *å* følgende verbalforms dobbelttydighed i mange tilfælde, samt mindre kraftige støtter i de i § 29 og 39 omhandlede forhold.

Stor betydning tillægger jeg også det her anvendte princip at opsøge forvexlingsmulighederne i sproget, d. v. s. de ordföjninger, hvor den efter gældende sprogbrug „korrekt" anvendte form ikke kan skelnes fra en anden — enten i

[1] Progress in Language, Ch. VII. Se smst. s. 321 et andet tilfælde, hvor man fejlagtig har troet at kunne nöjes med een forklarende faktor.

henseende til ydre form eller syntaktisk funktion eller helst begge dele — og derfor kan lede til en omfortolkning, selvom det ydre er aldeles uforandret[1].

§ 42. Mange, ja vel de fleste, vil i de af mig fremdragne forvexlinger af *at* og *og*, så vel som i anvendelsen af imperativ osv. for infinitiv kun se sprogfejl, bommerter af den værste art og udslag af vulgaritet og mangel på dannelse. Til sådanne vil jeg for det förste sige, at de fleste af de hos mig citerede afvigelser fra anerkendt grammatik ikke kan kaldes vulgarismer, hvis man derved forstår sprogformer, der kun anvendes af „simple folk". For ikke at tale om mine fra litteraturen hentede exempler, hvor jo flere af vore fineste navne figurerer, er mine hørte exempler for störste delen tagne fra dannede krese; der savnes hverken höjtstående officerer eller universitetslærere eller damer af det bedste selskab. Men naturligvis må jeg indrömme, at fænomenerne optræder hyppigere hos menigmand end höjere oppe i samfundet.

Vil man da spörge mig, om jeg vil forsvare sådanne gyseligheder som „lad vær og grin" eller „han glemte og tog nöglen med", der strider mod al logik og sund sans, så vil jeg dertil svare, at disse forbindelser kun blir ulogiske under den forudsætning, at *å* tages som et *og*, og at dette *og* tages i sin sædvanlige betydning som forbindende to forskellige ting (adderende) ligesom i „manden og konen". Men denne forudsætning er falsk; ingen vil nogensinde opfatte „og" i de nævnte sætninger som adderingsordet, og der er jo dog ikke noget ulogisk i, at et ord i forskellige forbindelser har forskellig betydning. „Han kan en sex-syv sprog" er udmærket dansk, og der er i denne sætning intet brud på sund sans, uagtet „en" ellers betyder 1 som modsætning til sex og alle andre tal, og selv som ubestemt artikel er afgjort ental. Og er man endelig bange for misforståelser, så har

[1] Det samme princip er anvendt flere steder i den omtalte afhandling om de engelske pronominalkasus, ligeledes ved undersøgelsen af grundene til den middel- og nyengelske simplifikation af det oldengelske kasussystem (*Progress* kap. VI); se også *Dania* I. 264 og III. 80 ff.

man jo den simple udvej at skrive *å*, hvor der ikke menes adderingsordet. I det talte sprog kan sætninger som de anførte ikke misforståes, fordi man aldrig forbinder „la vær" med en positivt ment imperativ (allermindst da uden pause), og fordi man aldrig kan ha *glemte* uden noget objekt. Hvis meningen med sætningen „Halvparten af vælgerne mødte ikke og afgav deres stemmer" var den at udsige to ting, 1) de mødte ikke, 2) de afgav deres stemmer, skulde vi efter dansk sprogbrug ha *men* som forbindelsesord, eller også skulde *de* gentages efter *og*. Faktum er da, at ikke en eneste af de ovenfor nævnte sætninger med *å* kan forståes på mer end een måde, og at lignende sætninger siges og høres hver dag i hundredvis over hele norden uden at volde misforståelser. — Den, som af logiske grunde vil opponere mod „la vær å grin" eller „han glemte å tog nöglen med", han må virkelig tage skridtet helt ud og protestere mod „stå ikke dær og sov", „hvad sidder du og tænker på?" og mangfoldige andre aldeles fastslåede vendinger.

§ 43. Ser man fordomsfrit på de foreliggende fakta, må man indrömme, at vi her blir vidne til en udvikling, der vel ikke er afsluttet endnu, men som dog er skredet vidt nok, til at vi kan se dens retning med tilstrækkelig bestemthed. Bevægelsen går nemlig ud på at lade den gamle infinitiv vige pladsen for de øvrige verbalformer, eller rettere ved siden af den at frembringe en ny infinitiv, der i modsætning til den gamle er böjet i henseende til tid, ja også i henseende til måde, da den jo også omfatter imperativ og participium[1]. Spörsmålet i § 1 om analysen af „behag at tryk" kan nu besvares således: *tryk* er en infinitiv-imperativ, der bruges, hvor der i infinitivens betydning er et imperativelement — det er både en infinitiv og imperativ eller også hverken det ene eller det andet, ganske ligesom en form som „mand" er både nominativ og akkusativ og dativ eller også hverken den ene

[1] Den gamle infinitiv fortrænges kun efter *at*; der er ikke (endnu i alt fald) spor til de nye former f. ex. efter *vil*, *kan* osv., det gamle forhold er bevarede også i de § 13 nævnte tilfælde (efter anden bevaret infinitiv), sml. også det förste exempel i § 26.

eller den anden kasus — det kommer ganske an på, hvad terminologisk synspunkt vi stiller os på. Udviklingen af de nye hermafrodit-infinitiver går ind som et led i hele den store simplificerende udvikling af vor verbalböjning, som væsentlig i den samme retning har gået for sig i en uoverskuelig række år. I den ældste skikkelse, hvori vore forfædres sprog er os tilgængeligt ved den historisk-sammenlignende sprogvidenskabs hjælp, besad verbet en mangfoldighed af former, adskillende personer, tider og måder ved en mængde forskellige endelser. Men allerede i det ældste trin af egentligt dansk er det gamle system betydeligt simplificeret, og siden da får vi bestandig færre og regelmæssigere former. Den gamle adskillelse ved endelser af de tre personer er der i de ældste love kun meget svage rester af (se Lyngby, Udsagnsordenes böjning s. 35); og nu har i mange hundrede år *jeg har, du har* og *han har* været dannet med samme form, der altså er både förste og anden og tredie person eller ingen af delene — en „fællesperson". Der er intet tabt ved dette tilsyneladende tab af formrigdom, tvertimod må det betragtes som en vinding for de talende mennesker, at de ikke behøver at bebyrde sig med at lære og med at anvende så mange former. På samme måde gik det senere med talböjningen. Forskellen mellem ental og flertal blev tidligst opgivet i de svage verbers præteritum, siden også efterhånden i alle andre tilfælde, så at vi istedenfor de gamle besværligere former: *jeg drak - vi drukke* | *jeg kan - vi kunne* | *jeg har - vi have* | *jeg går - vi gå* i talesproget og i det bedste skriftsprog har fået fællestalformerne: *jeg drak - vi drak* | *jeg kan - vi kan* | *jeg har - vi har* | *jeg går - vi går*. Hvad modus angår, da er den gamle konjunktiv jo med undtagelse af ganske få næsten fossile anvendelser gået helt op i indikativ — og nu er altså den gamle infinitiv ifærd med at gå samme vej. Jeg kan ikke se bedre, end at jeg er berettiget til i den her skildrede forskydning af sprogformers værdi at se et lille led af det, jeg andetsteds har forsøgt at skildre som „Fremskridt i sproget".

Bemærkninger til ovenstående afhandling.

Mens jeg er ganske enig med forfatteren i, at konjunktionen *at*, forsåvidt den ikke udtales helt ud, lyder *a*, aldrig *å*, forekommer det mig, at han går for vidt når han (se § 7) mener, at infinitivmærket, bortseet fra visse stående forbindelser, kun kan blive til *å*, slet ikke til *a*. Jeg tror bestemt, at, selv om *å* er det hyppigste, kan man også høre den anden udtale, og jeg har talt med et par andre som har givet mig ret. Da „jeg håber at få ham i tale“ er aldeles ensbetydende med „jeg håber, at jeg får ham i tale“, vilde det også være underligt, om den konstante udtale af *at* i den sidste mere almindelige konstruktion ikke skulde indvirke på udtalen af det i og for sig dermed enslydende ord i den förste. Den etymologiske forskjel mellem de to ord er jo dog noget som kun opdages ved en sproghistorisk undersøgelse, for de fleste dansktalende står de sikkert som ett.

De i § 17 omtalte forvexlinger af *skulle* og *skulde*, *kunne* og *kunde* vil man vel, forsåvidt de findes hos boglig dannede forfattere fra dette århundrede, have ret til at anse for sætterfejl, der ere oversete af korrektøren. Men medens adskillelsen af de enslydende former kan blive let for den der finder en støtte i sin kundskab til fremmede sprog (wir können, nous pouvons = vi kunne, zu können, pouvoir = at kunne, men wir konnten, nous pouvions = vi kunde), er der næppe tvivl om, at det for börn der kun kjende det ene sprog, hvori de voxe op, er vanskeligt at fastholde forskjellene. Allerede 1836 har P. Hjort sagt, at forskjellen mellem *skulle* og *skulde* er blot „et ortografisk Påfund“ (se hans Tydske Sproglære, 3die udg., tillæg 353, i 7de udg. 344). Mon det dog ikke nu, da århundredet nærmer sig sin udgang, kunde blive tilladt skoledisciple at stave præsensformerne helt igjennem ens (*kan*, *skal*, *vil*), og lade formerne på *-de* betegne både præteritum og infinitiv? Misforståelse kan jo aldrig opstå, så lidt som den nu opstår ved *måtte*, *burde*, *turde*, og de fejl der nu begås ved forvexling af *kunne* og *kunde* osv. vilde falde bort.

O. Siesbye.

BLANDINGER.

XVII.

Bidrag til Skræddernes Saga.

(Efterslæt til *Dania* I, 165—197).

For en del år siden levede der i en lille by i det vestlige af Skotland en pæn gammel skrædder. Han holdt nok af at „redde“ en klud, når han kunde komme afsted med det, og så passerede det en aften, da han havde drukket temmelig tæt, at han drömte, at han kom ned i de lavere regioner, hvor Satan oprullede for ham et stort broget tæppe, der var sammensat af alle de klude, han havde „reddet“ i de mange år, han havde været mester. Så vågnede den stakkels skrædder i stor forfærdelse og besluttede i dydig anger aldrig mere at redde en eneste klud. Næste morgen fortalte han mestersvenden det hele og bad denne indstændig om at passe på. Dersom svenden nogensinde mærkede, at hans mester var ved at give efter for fristelsen, skulde han minde ham om drömmen. Det gik jo så i nogen tid helt godt, indtil han en dag fik et stykke kostbart, skarlagenrødt klæde, hvoraf der skulde skæres en kjole til en ræve-jæger. Men så brast skrædderens dyd, han greb saksen for at klippe en lap af til sig selv, men da mindede svenden ham om den forfærdelige dröm. „Å,“ sagde han, „den husker jeg nok, men der var ingen røde skarlagens klude i det tæppe.“

Således fortælles historien i Chambers's Edinburgh Journ. No. 29, Januar 1837, men den er meget ældre [smlg. en italiensk variant, omtalt i Dania I, 197, note 1]. Sir John Harington (1561—1612) satte den på vers for at håne den tids strikse Puritanere:

En skrædder, der var kendt som mand af ærlig vandel,
... en dag, vel ovenpå en handel,
... talte sandt, undtagen når han löj,
... ærlig var, stjal tit dog kunders töj);

som sagt, en dag han faldt i en mærkværdig blund,
og følte sig som i sin sidste stund.
Han så en mængde djævle små med horn i panden,
og midt iblandt dem sad nok selve fanden.
Hvad dette selskab havde at bestille,
af disse linier I lære ville.
De djævle mønstred' skarpt et stort, udfoldet flag,
der lavet var vist ikke på en dag,
for det var syet af mange sorter klæde —
ved dette syn vor mand var lige ved at græde,
han gruede, han kendte hver en klud,
den stjålet var fra rig og fattig, mand og kvinde,
de tårer beskelig da fra hans öjne rinde.
Vor skrædder havde ej sig ventet dette syn,
han rædselsslagen blev som for et lyn;
omvendte sig, sin skyld han havde sét,
og sikkert ønsked han, det ej var skét.
Han blev så streng en Methodist som få.
Da han var bleven rask og atter kunde gå,
han købte sig en spændebibel, stor og god,
han talte mildt og leved fromt, — i al fald som det lod,
tre gudelige foredrag, to prækener han hørte i en uge,
og loved: aldrig mere noget usandt ord at bruge.
For ej han skulde fristes til at sy,
når andre havde sabbatshvile i hans by,
så fik han maden lavet dagen för,
— det var jo ganske, som sig hør og bør —.
Af frygt, han skulde lokkes til at røve,
og derved sin samvittighed bedrøve,
så sa' han til sin svend som følger:
„ifald du sér, at lange mine fingre ville blive,
jeg beder dig, mig fluks et vink at give, —
selv om en mængde rester er at få,
du straks mig banneret må huske på!"
For latter næppe jeg kan sige mere.
En skibskaptain kom nok så strunk,
han kendte ej vor skrædder som halunk,
af flöjl til bukser bragte han tre, fire alen;
straks viste sig vor mester ej som galen,
han til sig selv tog tre kvartér af töjet,
hans svend, som så det, stopped' ham i farten.
„Husk på det syn, I så, min gode herre!
hvem véd det næste kunde blive værre."

„Hold han sin mund!“ da mester bad,
„det töj jeg gerne eje gad,
jeg så ej nogen klud så smuk i hele flaget,
så er det bedst, at denne kommer med i laget!“

Skræddernes mangefarvede banner træffes også hos tidligere skotske poeter. William Dunbar (1460—1520) beskriver en turnering mellem en skrædder og en skomager, der fandt sted i de lavere egne, og det hedder om ridder-skrædderen:

hans banner blev båret for ham hen,
de hundred snes' klude han så igen,
hver med sin særskilte farve,
hver stjålen var fra en væv så god!
så længe på jord der er ebbe og flod,
vil skræddere tyvenavn arve.

I et flyveblad fra det 16de århundrede, „Djævelens sidste villie og testamente“, hedder det: „item, jeg giver hver skrædder et banner, der skal bestå af alle silke- og klædes klude, som han har kastet i kludeposen (*into hell*“)[1].

Historien om skrædderens dröm synes at være af østerlandsk oprindelse. I Cardonne's „Mélanges de la Littérature orientale“, som indeholder uddrag af arabiske, persiske, tyrkiske håndskrifter, læses: en skrædder, der var farlig syg, havde en mærkelig dröm. Han så, flagrende i luften, et mægtigt banner, der bestod af alle de klude, han havde „reddet“. Dødsengelen bar dette banner i sin ene hånd, i den anden en jærnkølle, hvormed han tugtede skrædderen. Denne fo'r op af sövne og gjorde det løfte, at han vilde handle ærligere i fremtiden, om han atter kunde vinde liv og kræfter. Så blev han rask igen, men da han mistvivlede om ved egne kræfter at kunne huske og holde sit løfte, bad han en af svendene huske ham på drömmen, hver gang han skar en klædning til. Alt gik godt en tidlang, men så skete det en dag, at en fornem mand sendte ham et kostbart stof til en

[1] *Hell*, htsk. *hölle* Grimm Wb.: ein raum unter dem tische der schneider in welchen der darauf sitzende die beine steckt. Nach der volksmeinung sollen hierein die schneider von den ihnen anvertrauten stoffen das mögliche verschwinden lassen.

klædning. Denne gang mindede svenden ham forgæves om det flagrende banner. „Hold op at trætte min tålmod med den dröm! af denne slags klæde var der intet i flaget“ [1].

I en folkebog, „Mad pranks and merry jests of Robin Goodfellow“ 1628, påny udgivet af Percy Society, fortælles, at Robin, vor nisse, kom i lære hos en skrædder, hvor de fik bestilling på at sy en piges brudekjole.

Nu tog hans herre töjet hvidt,
han til den klædning fik;
da kjolen den var færdig syet,
straks pigen til ham gik.
Til Nissen sagde han: „nu gå,
bring resterne herhid,
vi sammen frokost spise vil,
dertil er det nu tid.“

Straks iler Nissen på hans bud,
så hurtig, som han kan,
han bringer stjålne klude ned,
han lumskelig tog fejl, —
men skrædderen beskæmmet blev,
det stjålne var gemt hen,
for skams skyld måtte pigen ha'
hver pjalt, hver klud igen.

„Min ven!“ da sagde pigen glad,
„en tak du får af mig
for al retskaffenhed, du nu
har vist mig på min vej.
I hast lad bud gaa efter vin
jeg skænke for dig må.“
— Men Nissen krus og penge tog,
de aldrig mer ham så.

Fra Sacho Panzas regeringstid over øen Barataria fortælles blandt eksempler på hans snuhed (historierne skal skrive sig fra Talmud) følgende skrædderhistorie. To mænd trådte ind i dommersalen, den ene klædt som bonde, den anden som

[1] Denne skæmt findes også i J. A. Decourdemanche, Sottisier de Nasr-ed-Din Hodja, oversat fra tyrkisk, Brüssel 1878.

skrædder, han havde en saks i hånden. Skrædderen sagde: „Hr. statholder, jeg og denne mand har en sag at fremføre for Eders Nåde. Manden kom igår til mig, — jeg er med disse herrers tilladelse skræddermester, gud ske lov, — og bragte mig et stykke klæde og spurgte mig, om jeg kunde sy ham en hue deraf. Jeg målte töjet og svarede ja. Nu tænkte han sagtens, hvad der straks faldt mig ind, at jeg vilde stjæle et stykke af töjet. Det kom sikkert af hans slethed og på grund af den dårlige mening, man har om os skræddere. Så sagde han til mig: „Jeg havde dog lyst at vide, om der ikke kunde göres to.“ Jeg gættede hans tanker og svarede jo. Og fyren blev ved med sine onde, forbandede tanker og forlangte bestandig flere huer, mens jeg altid sagde ja, til vi omsider nåede fem. Nu kom han netop for at hente dem, jeg giver ham dem, og så vil han ikke betale mig, men forlanger i stedet, at jeg skal give ham töjet tilbage eller også betale det. „Er det rigtigt, ven?“ spurgte Sancho bonden. „Ja, nådige herre,“ svarede bonden, „men lad ham engang fremvise de fem huer, han har syet mig!“ „Med fornöjelse,“ svarede skrædderen, strakte hånden frem under sin kappe og viste fem små huer, der passede om enderne på hans fem fingre. „Her er de fem huer, som denne hæderlige mand har bestilt, og det véd Gud og min samvittighed, der er ikke blevet en pjalt töj tilovers, og jeg er straks villig til at lade mit arbejde prøve af lavsmesteren.“

De tilstedeværende lo ad den löjerlige sag og de mange huer. Sancho betænkte sig lidt, så sagde han: „I denne sag behøves ingen store vidtløftigheder, den kan godt afgöres efter den sunde menneskeforstand, og således kender jeg for ret: skrædderen har at miste sin sylön og bonden sit klæde, men huerne skal fangerne have, dermed er den sag tilende“ [1].

Oog, plattysk, öje, er det samme som man også kalder *hölle* hos skrædderne. Navnet *hölle* stammer fra, at der fra

[1] Don Quijote II kap. 45. De omstående fortæll. og henvisninger se Clouston, Tales and Fictions II, 79, The Tailor's Dream.

det rum er ingen udløsning — „lasciate ogni speranza, voi che entrate“ —; det er et hul i bordet, hvori rester og klude henkastes for, som det hedder, at man kan vinde „einen neuen schnitt für den beutel“. Laurenberg skriver:

de schnyder kumt vôran, hett fardig syne scheer,
un schweret by dem tweern, by nadel, preem un elen,
dat he nich will der bruet van erem tûge stelen,
so veel as in syn oog kann gahn.

Heri er, som man sér, en tvetydighed. Det hedder videre hos samme forfatter:

tom schlepe kônet gy von sammit fördern mehr,
un schmiten in dat oog thon minsten een quarteer,
ock schryven: item noch een half loth gele syde,
dat mit dem andern tûch henin dat oge glide[1].

Four and twenty tailors went to kill a snail,
the bravest man among them durst not touch her tail;
she put out her horns like a little kyloe cow,
run, tailors, run or she'll kill you all e'en now[2]

Endnu en lille historie og jeg er færdig. Forleden spurgte jeg vort postbud, som er skrædder, om han kunde tyde mig udtrykket om skrædderens barsel, da de spiste barnet med. „Jo, vel kan jeg det,“ svarede han, „det er nu meget længe siden, de fortæller, at det skal være skét i Vejen, da var der en ugift skrædder, nej, det kan endda være, at han var gift, men börn havde de ingen af. De var godt lidte og kom meget ud blandt folk, når der var gilder. Så kom de i tanker om, at de vilde göre gengæld, börn havde de jo ikke, så gjorde de, hvad man kalder et „blindt barsel“, et barselgilde uden barn; men nogle unge folk, der var med, fik en löjer ud af det. De bestilte en stor kage hos bageren i skikkelse af et menneskebarn, og det forstaar sig, den blev opspist til sidste krumme, deraf kommer talemåden.“ Såvidt min meddeler; er denne historie nu anledningen til talemåden, hvor den så er passeret, i Vejen eller andensteds, eller lavet over den?

H. F. Feilberg.

[1] Schütze, Holsteinisches Idiotikon III. 170.
[2] Northall, English Folk-Rkymes s. 283.

ANMELDELSE.

Axel Kock och **Carl** af **Petersens**: *Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles och en motsvarande svensk samling.* I Tekst VIII + 148 + 283 s, II Kommentar IV + 445 s. Kbh., Samf. t. udg. af gl. nord. lit., 1889—94.

Endelig har vi da fået en tidssvarende udgave af den gamle danske og svenske ordsprogssamling, som går under Peder Lålles navn; at det første krav, som man må stille til en udgave nu om stunder, næmlig at den virkelig er nöjagtig og i et og alt gengiver de ejendommeligheder i originalen, som kan have sproghistorisk betydning, i denne udgave er fyldestgjort, kan man vel på forhånd anse for givet. På det eneste punkt, hvor en sammenligning er mulig for den, som ikke har adgang til de gamle håndskrifter og tryk, næmlig ved det danske håndskriftsbrudstykke (I s. 132 flg.) [1], viser en sammenligning med Weekes udgave meget få og små afvigelser, som synes at bero på håndskriftets utydelighed.

Men med udgivelsen af teksten er endnu ikke gjort alt det, som en kritisk udgave tilsigter. For disse ordsprogs vedkommende gælder det bl. a. også om at søge at nå den oprindelige form af sentensen og at forklare dens betydning. Dette kan mangen gang være et ret vanskeligt arbejde, og det er på dette arbejde hele anden del af værket går ud. Her har den ene af udgiverne, prof. Axel Kock, gennem benyttelsen af talrige ordsprogssamlinger fra de nordiske lande og tildels uden for Norden, søgt at tilvejebringe et fyldigt materiale til at rense ordsprogene for forvanskninger. Dunkle udtryk er forklarede, så vidt muligt med ledning af den latinske gengivelse og Kr. Pedersens kommentar, men disse kilder, og da navnlig den sidste, har man grund til altid at være på post overfor. Det kan derfor stundom være meget vanskeligt at nå til en tilfredsstillende forklaring. Det er umuligt at göre alle til pas, og der vil vel altid være punkter, hvor man ikke kan gå ind på prof. Kocks forklaringer (eksempelvis kan nævnes ordsproget D. 102 *kæmper falde alle sejerløse,* hvor Molbechs forklaring forekommer anm. som den mest tilfredsstillende); hvad man nu og da kan undres over,

[1] Også udg. af C. Weeke i Blandinger udg. af Univ. jub. danske samf. II.

er den store værdi. udg. synes at tillægge de islandske ordsprog, som aldeles ikke gör noget særdeles oprindeligt indtryk, og Grubbs forklaringer, som undertiden er ikke lidet søgte. Men man må glæde sig over de mangfoldige fine og træffende tolkninger og man er taknæmmelig, fordi udgiveren har tilföjet et register over de behandlede nordiske og latinske ord.

Lige så taknæmmelig vil enhver, som benytter bogen, være for det *stickordsregister*, som aman. A. Malm har udarbejdet til første del. Det er utvivlsomt den mest praktiske form for et register til en sådan samling, som man kunde tænke sig, men, så vidt anm. bekendt, er det første gang, man har benyttet denne form.

En vigtig del af værket danner også udgivernes indledning til I; alt det i denne indledning, som vedrører den danske ordsprogssamling, skyldes atter prof. Kock, og denne behandler her en række spørgsmål af mere almen art. Her behandles forholdet mellem de forskellige udgaver, og den omhyggelige undersøgelse har ført til et meget interessant resultat, idet (se særlig indl. s. 64 flg.) det viser sig, at samlingen er vokset efterhånden, som den brugtes, og en vidtløftig sammenligning har endog gjort det muligt at skelne mellem ikke mindre end fire forskellige lag af tilföjelser. Denne undersøgelse har tillige betydning derved, at den viser, at allerede Kr. Pedersen var på det rene med, at nogle af ordsprogene var senere tilföjelser, om han end ikke altid får grænsen sat på det rette sted.

Udgiverens sproglige anmærkninger til den ældste danske tekst fræmbyder stor interesse. Prof. Kock søger at vise, at *aa* i orig. altid betegner *å*-lyden, og for nogle af de tilfælde, som man alm. vilde opføre som undtagelser, slår vel også beviserne til. Imidlertid kan man ikke værge sig mod en mistanke om, at *aa* dog undertiden betegner $\bar{a}$ (navnlig i *thaalæ* tale, *maal* maler og *maadh* mad), de analogier, som hentes fra nyjysk, beviser i et så afgjort østdansk sprogværk som Peder Lålle, ingen ting. Muligheden af trykfejl i et arbejde fra reformationstiden er jo heller ingenlunde ringe, så man må vist være meget forsigtig med sine slutninger. Det s. 11 påpegede forhold mellem *e* og *æ* foran dental fortjæner at bemærkes. Lignende forhold findes også i nydanske mål (f. eks. vendelbomål[1]). Endelsevokalens vekslende betegnelse med *æ* og *e*, der, som udg. påpeger, også findes i Mandevilles rejse[2], forklares dog næppe tilfredsstillende s. 13. Mon ikke tvetydigheden af *öppen* og *sluten* har spillet ind i forklaringen? Det forekommer mig i alle tilfælde rimeligere at antage, at medens *æ* nærmest repræsenterer den danske ə-lyd, betegner *e* dels denne, dels også enten en mere lukket lyd

[1] Overgang af et af opr. kort *i* udviklet *e* til *æ* foran opr., senere bortfaldet, *t*.
[2] Jeg kan hertil föje, at forholdet er det samme i søsterhåndskr. til Mandev., krønikebrudstykket i Sth. kgl. bibl. K. 46.

eller en fuldstændig mangel
at vi på reformationstiden
sidstnævnte tilfælde har haft
vil medføre store vanskelig-
udvikling. Men netop med
som det skreves for 30 år siden,
kundskaber imidlertid at
haft sit kendskab til dansk gen-
en form som nyda. skjebne
næppe være falden ham for
af det store flertal) skæbne,

forklaring af ø i *tørgh* og *mørghen*
> ø foran r, er næppe rigtig.
svare fuldstændigt til isl.
findes det allerede med ø i Flens-
denne dialekt og P. Lålles kan
I det hele er jeg langt fra
> ø foran *r* overhovedet findes

må jeg henlede opmærksom-
stykke om *ordspråkens form*
af poetisk form i de gamle ord-
endnu en række andre oplysninger
og her drypper der fra den rige
anmærkning, som giver bidrag til
punkt i den nordiske sproghistorie (se
som rimbogstaver).
to svenske videnskabsmænd, hvis
er vel kendte i Danmark, tak-
et af de mærkeligste værker i den
en værdig udgave.

Marius Kristensen.

Universitets-Jubilæets danske Samfund ejer Restoplagene af efterfølgende Skrifter, der sælges til de vedföjede Priser hos dets Hovedkommissionær Rud. Kleins Eftfl. (Th. Sørensen):

	Kr.	Øre
Barfod, Fr., Den danske Kiempebog. En Sangkrønike fra Midten af det 17de Hundredaar. 1860...	2	„
Brandt, C. J., Romantisk Digtning fra Middelalderen. I—III..............................	3	„
Grundtvig og **Ingemann,** Brevvexling 1821—1859. Udgiven og indledet af Sv. Grundtvig. 1882..	4	„
Grundtvig, Svend. Danmarks gamle Folkeviser II, 2det Hefte (1856).......................	6	75
— III, 1ste—2det Hefte (1858—1862).........	15	„
— IV, 1ste—5te Hefte (1869—1883)..........	15	60
— V, 1ste—4de Hefte (1877—1890)..........	14	„
Holberg, Ludvig, Nicolai Klimii iter subterraneum, recognovit, notis illustravit, indici instruxit Dr. C. G. Elberling. 1866....................	2	„
— Mindre poetiske Skrifter. Udg. af F. L. Liebenberg. 1866..........................	2	„
— Kirkehistorie. Udg. af F. L. Liebenberg. 2 Dele 1876—68............................	4	„
Ranch, Hieronymus Justesen, Danske Skuespil og Fuglevise. Udg. ved S. Birket Smith. 2 Hefter. 1876—77............................	3	„
Skattegraveren, Et Tidsskrift udg. ved E. T. Kristensen. Aargang 1885, 1886, 1887 à.............	1	„
— Aargang 1888, 1889 à....................	2	„
— Aargang 1884, hvoraf der kun findes nogle enkelte Eksemplarer, sælges ikke særskilt. Et fuldstændigt Exemplar af alle 6 Aargange (hver Aargang bestaar af 2 Halvbind paa 240 S.) koster	15	„

Desuden ejes en Del enkelte Hefter af de af „Samfundet til den danske Litteraturs Fremme„ udgivne Skrifter; ved Henvendelse til Universitets-Jubilæets danske Samfunds Sekretær, Hr Underbibliotekar C. Weeke, udleveres de gratis til Samfundets Medlemmer.

(foran *t* (i be
på vokal (foran
eller i slutning
en temmelig
heder ved
hensyn til det
men som det
svigte. Der
nem øret og
(s. 11) der
brystet. Det
som man jo

Den af
(s. 12) som en
Som Kock
myrginn, og
borg Stadsret
man ikke
overbevist om
i dansk.

Endnu et
heden på,
(s. 111) med
sprog. Men
samlede i
beholdning en
forståelsen af
sål. f. eks.

Alt i alt
navne
næmmelig,
danske

i årlige hæfter
subskriptionsprisen.
to tidligere ud-

benter 3 kr.)

Gentagelsen, en
skræddernes saga.
J. K. Krygér,
Småtræk af livet i
Olrik, Tre danske
kundskab om dansk

skribenter 3 kr.)

Hvorledes opstår
og tro. *E. Gigas,*
M. Jensen, Sprogprøve
til den jyske litteraturs
oprindelse. *Th. A.*
O. Nielsen, Nutidens
disputerende professorer,
mode. *O. Siesbye,* Sprog-

April 1895. Nr. 10.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR FOLKEMÅL OG FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

OTTO JESPERSEN OG KRISTOFFER NYROP

BIND III, HÆFTE 2
(FEMTE ÅRGANGS ANDET HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHESKE FORLAG

— LYBECKER & HIRSCHSPRUNG —

1895

Universitets-Jubilæets danske Samfund. Nr. 81.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1901

INDHOLD

Side
Kr. Sandfeld Jensen, Ordet „Laban“ 97
Karl Larsen, Om dansk argot og slang (forts.) 105

BLANDINGER

VIII. „Drenge gå af skole“ (Thomsen) 104
IX. Pater Wolle Pæirsens munkeprædiken (Kr. N.) 118
X. Den indbildte syge (Kr. N.) 119
XI. Mere om substantivers overgang til adjektiver (Kr. Mikkelsen. O. Jsp.) 121
XII. Katakreser (Kr. N.) 124
XIII. Sprogprøve fra Vendsyssel: To gange narret (J. M. Jensen) 126
XIV. Ballade (Kr. N.) 128
XV. Det fandens P. (Anton Nielsen) 131
XVI. At trække hansker (H. Willumsen) 136

ANMELDELSER

E. Tegnér, En österländsk besvärjelse och västerländsk folktro (H. F. Feilberg) 137
H. Gaidoz, Un vieux rite médical (Th A. Müller) 139
Edv. Hammerstedt, Om smöjning (Th. A. Müller) 139
Léon Pineau, Les contes populaires du Poitou. Le folklore du Poitou. Le folklore de Lesbos (H. F. Feilberg) 142
P. Bjerge, Årbog for dansk kulturhistorie 1894 (J. Ottosen) 143

TIL MEDARBEJDERNE

Manuskripter vedrörende sproglige æmner bedes sendte til O. Jespersen (Schønbergsgade 15, Kbhvn. V.), indsamlede folkeminder og folkloristiske afhandlinger til Kr. Nyrop (Amalievej 4, Kbhvn. V.). Bidrag honoreres med mindst 24 kr. arket.

D'hrr. forlæggere anmodes om at indsende til redakti (direkte eller gennem hovedkommissionæren) dem af deres fo ler, der falder ind under tidsskriftets område.

ania“ udkommer med 4 hæfter om året. Subskriptionsp r. årligt, og subskription modtages i alle landets boglade dlemmer af „Universitetsjubilæets danske samfund“ mod iftet gratis. Man indmelder sig i C. A. Reitzels boglade

Oktober 1895. Nr. 12.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR FOLKEMÅL OG FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

OTTO JESPERSEN OG KRISTOFFER NYROP

BIND III, HÆFTE 4
(FEMTE ÅRGANGS FJERDE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHESKE FORLAG

— LYBECKER & HIRSCHSPRUNG —

1895

Universitets-Jubilæets danske Samfund. Nr. 85.

B'D JUN 19 1913